

Nr 41

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till naturvårdslag m. m., dels i ämnet väckta motioner, dels ock väckta motioner om skärpta bestämmelser mot nedskräpning i naturen, om förbud mot misspyrdande reklam invid vägarna samt angående grunderna för ersättning av statsmedel enligt strandlagen.

Genom en den 10 april 1964 dagtecknad proposition, nr 148, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) naturvårdslag,
- 2) lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation samt
- 3) lag om ändring i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385).

Propositionens huvudsakliga innehåll

Genom propositionen framläggs förslag till ny naturvårdslag, som skall ersätta naturskyddslagen, strandlagen och vissa regler i byggnadslagen.

Ett nytt institut, naturreservat, skall kunna användas både för att bevara vetenskapligt och kulturellt värdefulla naturområden och för att tillgoda behovet av mark för allmänhetens friluftsliv. Beslut om bildande av naturreservat meddelas av länsstyrelsen. Därvid skall föreskrivas de inskränkningar i förfoganderätten över fastighet som erfordras för att trygga ändamålet med reservatet. Om för ändamålet krävs att särskilda åtgärder vidtas inom reservatet, kan länsstyrelsen förplikta ägaren att tåla sådant intrång.

För att åt allmänheten trygga tillgången till platser för bad och friluftsliv skall länsstyrelsen kunna förordna att visst strandområde skall vara strandskyddsområde. Inom sådant område skall bebyggelsen kontrolleras på huvudsakligen samma sätt som enligt strandlagen. Härjämte ges möjlighet att ingripa mot andra anläggningar som inskränker allmänhetens rörelsefrihet inom området.

Till skydd för landskapsbilden införs allmänt tillståndstvång för täkt av sten, grus, sand och lera för annat ändamål än markinnehavarens behov. Länsstyrelsen får därjämte befogenhet att förordna om lokalt tillståndstvång för byggnader, upplag och andra arbetsföretag. Också beträffande reklamanordningar i naturen införs i princip allmänt tillståndstvång. Bestämmelserna om nedskräpning i naturen skärps.

Lagförslaget innehåller vidare ersättningsbestämmelser i huvudsak utformade efter mönster av motsvarande regler i naturskyddslagen, strandlagen och byggnadslagen. Vid vägran av tillstånd till täkt, som är underkastad det allmänna tillståndstvånget, skall markens värde vid tiden för lagens ikraftträdande vara avgörande för ersättningsberäkningen.

Motioner

I samband med propositionen har utskottet behandlat dels i anledning av densamma väckta motioner dels vissa till lagutskott hänvisade fristående motioner enligt följande.

I anledning av propositionen väckta motioner

a) Likalydande motionerna I: 822 av herr *Hjorth m. fl.* och II: 1011 av herr *Ekström* i Iggesund *m. fl.*, i vilka hemställas

»i första hand,

A. 1) att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 148 med förslag till naturvårdslag m. m. måtte besluta om sådan ändring i lagens ersättningsbestämmelser att icke förnyelsebara naturtillgångar, främst jord- och bergmaterial, i ersättningshänseende ges en liknande rättslig ställning som vattendrag och fasta fornlämningar — varvid möjligheten att, om så behövs, tvångsvis skapa samfälligheter bör beaktas — samt

2) att vederbörande utskott måtte utarbeta de förslag till författningstext som erfordras enligt yrkandena ovan.

B. Om riksdagen icke bifaller ovanstående hemställan, hemställer vi att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om en översyn av naturvårdslagens ersättningsbestämmelser under beaktande av ovan anförda synpunkter»;

b) likalydande motionerna I: 823 av herr *Weibull m. fl.* och II: 1012 av herr *Stiernstedt m. fl.*, i vilka hemställas

»att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 148 måtte beakta vad som i motionen anförts och uppdraga åt vederbörande utskott att i lagtexten vidtaga erforderliga ändringar för tillgodoseendet av motionens syften»;

c) likalydande motionerna I: 828 av herr *Geijer, Lennart*, och II: 1019 av herr *Ekström* i Iggesund, i vilka hemställes

»att riksdagen måtte

1. för sin del antaga det genom propositionen nr 148 framlagda förslaget till naturvårdslag med sådan ändring av lagtexten att

a) däri enligt utredningsförslaget 28 § införes en allmän hänsynsregel rörande uppträdandet i naturen,

b) av 16 § andra stycket framgår vilka slag av anläggningar som avses med stadgandet,

c) ersättning till ägare av byggnad för sådan åtgärd som avses i 21 § kan utgå av allmänna medel,

varvid vederbörande utskott förutsättes utarbeta erforderlig lagtext;

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om

a) sådan utformning av blivande tillämpningsföreskrifter till naturvårdslagen att i motionen framförda synpunkter rörande lagens tillämpning blir beaktade,

b) skyndsamt utredning om den s. k. allemansrätten,

c) utfärdande av föreskrifter om tillämpning av lagen den 30 juni 1947 om uppsikt å jordbruk på sätt som tillgodoser naturvårdsintresset»;

d) motionen I: 829 av herr *Lager*, i vilken hemställes

»att 23 och 24 §§ i nämnda lagförslag ges en sådan utformning att skyldighet föreligger för markägare att rensa sina marker från gammal taggtråd, samt att utskottet vidtar de därav betingade ändringarna i lagtexten»;

e) likalydande motionerna I: 830 av herr *Svedberg, Lage, m. fl.* och II: 1020 av herrar *Gustafsson* i Skellefteå och *Nilsson* i Tvärålund, i vilka hemställes

»att riksdagen i samband med behandling av propositionen nr 148 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att ledningen för den svenska jakten lägges på statens naturvårdsnämnd»;

f) motionen II: 1021 av herr *Lundberg*, i vilken hemställes

»att riksdagen med beaktande av anförda synpunkter måtte besluta godkänna Kungl. Maj:ts proposition nr 148 med de ändringar i förslag till naturvårdslag som nedan föreslås:

4 § I syfte att bevara större sammanhängande område av viss landskaps- typ i dess naturliga tillstånd eller i väsentligen oförändrat skick kan kronan och större markägare tillhörig mark avsättas till nationalpark.

6 § Enligt 5 § meddelade föreskrifter kan i vissa fall lända till inskränkning i redan uppkommen enskild rätt.

Ej heller skola sådana föreskrifter i större omfattning föranleda inskränkning i lapparnas medgivna rättigheter . . .

7 § Ordet 'väsentlig' i tredje raden utgår.

11 § 'Med högst tre år' utgår.

15 § Andra stycket: Strandskyddsområde skall omfatta land- och vattenområde inom det avstånd från strandlinjen som prövas erforderligt med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall, dock högst 1 000 meter från nämnda linje vid normalt medelvattenstånd.

Strandskyddsområde kan om starka skäl föreligga omfatta område som ingår i fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan.

25 §, 26, 27, 28, 29, 30 och 33 §§ samt 33, 34, 35 och 36 §§ sammanföres till en och gives följande lydelse:

Medföra föreskrifter enligt 8 eller 9 § sådan inskränkning i rätten att bebygga mark, att ägaren kan använda marken allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde, eller tillskyndas honom eljest genom sådana föreskrifter avsevärt men, är han berättigad till att kronan inköper markområdet till ett pris ej överstigande dubbla taxeringsvärdet som genomsnittligt gällt under de senaste 10 åren.

45 §, andra stycket, utgår.

att utskottet företar den nummerändring av paragraferna som vid bifall av förslagen blir nödvändig, samt

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att Kungl. Maj:t måtte vidtaga eller till riksdagen inkomma med förslag till erforderliga åtgärder för att domänstyrelsen, landsting och kommuner skall givas förtur till inköp av mark- och sjöområden för att säkra tomt- och fritidsmark och hindra markspekulation, samt giva lantbruksnämnderna till uppgift att även inköpa mark åt stat, landsting och kommuner lämplig till bostads- och fritidsändamål»;

g) likalydande motionerna I: 834 av herr *Andersson, Torsten, m. fl.*, och II: 1027 av herr *Hansson i Skegrie m. fl.*, i vilka hemställes

»A. att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 148 måtte besluta att det i propositionen framlagda förslaget till naturvårdslag skall erhålla den ändrade lydelse som framgår av de i motionen framförda förslagen rörande 16, 17, 18, 26, 29, 32, 33 och 35 §§,

att vederbörande utskott måtte utarbeta härför erforderligt författningsförslag, samt

B. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla

a) att avsättande av naturreservat eller annan naturvårdsåtgärd av liknande omfattning ej må beslutas utan hörande av vederbörande kommun,

b) att vid avsättande av naturreservat möjligheterna att kompensera markägare genom tillskott av ny mark och genom bytesförfarande främst med domänverket måtte tillvaratagas,

c) att frågan om vilken myndighet som skall ha ansvaret för undanröjande av nedskräpning och uppsnyggning av nedskräpningsplats i den händelse den som vållat nedskräpningen ej kan uppsåras skyndsamt måtte prövas och förslag i ärendet föreläggas riksdagen snarast möjligt»;

h) likalydande motionerna I: 835 av herr *Lundström m. fl.* och II: 1028 av herr *Nyberg m. fl.*, i vilka hemställas

»I. att riksdagen vid behandling av proposition nr 148 måtte besluta att

a) täkt av sten, grus, sand eller lera av ringa omfattning må ske utan länsstyrelsens tillstånd,

b) tillstånd enligt 21 § naturskyddslagen, i de fall tillståndet förenats med föreskrifter enligt samma lagrum, för sin giltighet efter naturvårdslagens ikraftträdande må göras beroende av att säkerhet ställes för fullgörande av sålunda föreskrivna åtgärder,

c) den, som enligt propositionen äger rätt att väcka talan mot kronan hos expropriationsdomstol, må göra detta inom två år från det laga kraft åkommit det beslut varå anspråket grundas,

d) rätt att väcka talan om ersättning enligt propositionens 28 § icke begränsas i tiden,

e) Konungen äger bestämma att myndighet eller organisation, som prövas lämplig därtill, må föra talan mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag eller med stöd därav meddelade bestämmelser samt

att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till erforderlig lagtext.

II. att utskottet måtte beakta vad i motionen anförts angående tillämpningen av de föreslagna ersättningsbestämmelserna, kostnaderna för underhåll av naturreservat, talerätten för enskild samt angående tillämpningen av den föreslagna lagstiftningen i övrigt»;

i) likalydande motionerna I: 836 av herr *Virgin m. fl.* och II: 1026 av herr *Bohman m. fl.*, i vilka hemställas

»att riksdagen måtte *dels* besluta vidtaga de ändringar i Kungl. Maj:ts proposition nr 148 som närmare angivits i motionen *dels* i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i motionen anförts om underlättandet för markägare att genom kompletteringsförvärv av mark upprätthålla berörda fastighets produktionskapacitet samt att vederbörande riksdagsutskott utarbetar härav betingade ändringar av lagtexten»;

j) motionen II: 1029 av herr *Wachtmeister*, i vilken hemställas

»att riksdagen måtte besluta att i Kungl. Maj:ts proposition nr 148 giva 14 § 1 stycket följande tillägg:

Ändock att fara för utrotning eller plundring ej föreligger, äger Konungen eller den myndighet, Konungen bestämmer, meddela sådant förbud, avseende viss eller vissa växtarters salubjudande och försäljning».

Beträffande skälen för motionärernas yrkanden hänvisas, i den mån redogörelse ej lämnas nedan, till motionerna I: 822, I: 823, II: 1019, I: 829, I: 830, II: 1021, II: 1026, II: 1027, II: 1028 och II: 1029.

Fristående motioner

a) Likalydande motionerna I: 43 av herr *Carlsson, Eric*, och II: 54 av herr *Börjesson* i Falköping *m. fl.*, i vilka hemställes »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam prövning av frågan om skärpta bestämmelser till skydd mot nedskräpning i naturen»;

b) motionen II: 452 av herrar *Nilsson* i Lönsboda och *Carlsson* i Huskvarna, vari hemställes »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till lagstiftning som innebär förbud mot reklam genom affischering eller målning på bergväggar, klippor, konstarbeten inom vägområdet, mjölkbryggor, rastkurar o. d., ävensom på körbanans beläggning»; samt

c) likalydande motionerna I: 605 av herrar *Isacson* och *Sveningsson* och II: 738 av herr *Hedin m. fl.*, i vilka hemställes »att riksdagen måtte antaga följande

Förslag

till

lag om ändrad lydelse av 3 § strandlagen den 30 maj 1952 (nr 382)

Härigenom förordnas, att 3 § strandlagen den 30 maj 1952 (nr 382) skall erhålla följande ändrade lydelse:

3 §.

Har ansökan om tillstånd till bebyggelse av fastighet, som helt eller delvis omfattas av förordnande enligt 1 §, icke bifallits och kan till följd härav fastigheten, till den del dess utnyttjande inom eller utom området för förordnandet påverkas av att bebyggelserätten sålunda inskränkts, av ägaren användas allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till värdet av nämnda del vid *den tidpunkt, då ansökan om tillstånd till bebyggelse avslogs*, är ägaren berättigad till ersättning av kronan för den skada han härigenom lider. Detsamma gäller om innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten som upplåtits innan förordnandet meddelades.

Frågan huruvida — — — — förordnandets meddelande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1964».

Beträffande skälen för motionärernas yrkanden hänvisas, i den mån redogörelse ej lämnas nedan, till motionerna II: 54, II: 452 och II: 738.

Propositionens tillkomst

Rörande propositionens tillkomsthistoria anför föredragande departementschefen, statsrådet Holmqvist, vid lagrådsremissen följande.

Genom beslut den 14 oktober 1960 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla en utredningsman för att verkställa utredning angående naturskyddslagstiftningen, m. m. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades den 21 oktober 1960 såsom utredningsman numera generaldirektören och chefen för lantbruksstyrelsen J. B. Lundgren. Såsom experter har biträtt länsarkitekten E. L. Borg, revisionssekreteraren L. A. Delin, överjägmästaren F. H. Ebeling, intendenten L.-E. Esping, överdirektören G. V. Hall, överlantmätaren N. R. Kvarby, riksdagsmannen I. R. Lassinantti, planeringsdirektören J. V. Norrby, verkställande direktören H. Sehlin, professorn H. M. Sjörs och landsantikvarien G. A. E. Westin.

Genom beslut den 30 juni 1961 uppdrog Kungl. Maj:t åt utredningen att jämväl företa en översyn av 1952 års strandlag.

Utredningen, som antagit namnet 1960 års naturvårdsutredning, har till fullgörande av sina uppdrag avlämnat ett den 21 augusti 1962 dagtecknat *betänkande angående naturen och samhället* (SOU 1962: 36).

Över betänkandet har — i vissa fall efter hörande av underlydande och andra organ — *remissyttranden* avgetts av statskontoret, domänstyrelsen, skogsstyrelsen, lantmäteristyrelsen, riksantikvarieämbetet, byggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, järnvägsstyrelsen, kammarkollegiet, fiskeristyrelsen, vattenvårdsnämnden, naturvårdsdelegationen, statens fritidsnämnd, Sveriges geologiska undersökning, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, vattenöverdomstolen, viltforskningsrådet, kommerskollegium, lantbruks-högskolan, statens tekniska forskningsråd, statens naturvetenskapliga forskningsråd, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, 1960 års vägsakkunniga, bilskrotningsutredningen, utredningen angående riksantikvarieämbetets organisation, expropriationsutredningen, 1949 års jaktutredning, vattenvårdskommittén, Vetenskapsakademien, Skogs- och lantbruksakademien, Ingeniörsvetenskapsakademien, Nordiska museet, Svenska naturskyddsföreningen, Samfundet för hembygdsvård, Landsorganisationen i Sverige, Sveriges akademikers centralorganisation, Tjänstemännens centralorganisation, Svenska landskommunernas förbund, Svenska stadsförbundet, Svenska landstingsförbundet, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF), Sveriges skogsägareförbund, Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, Svenska turistföreningen, Reso, Sveriges riksidsrottsförbund, Skid- och friluftsförbundet, Svenska fjällklubben, Svenska jägareförbundet, Fritidsfiskets samarbetsnämnd, Kungl. Svenska Segelsällskapet,

Svenska kryssarklubben, Sveriges motorbåtsunion, Cykel- och mopedfrämjandet, Motormännens riksförbund, Kungl. Automobilklubben, Motorförarnas helnykterhetsförbund, Grus- och makadamföreningen, Svenska vägföreningen, Svenska vattenkraftföreningen, Svenska elverksföreningen, Sveriges industriförbund, Samernas riksförbund, Landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd, Svenska teknologföreningen, Sveriges bilskrotares riksförbund, Svenska annonsörers förening, Svenska försäljnings- och reklamförbundet, Svenska byggnadsindustriförbundet, Svenska byggnadsentreprenörföreningen, Svenska väg- och vattenbyggarnas arbetsgivareförbund samt Föreningen för samhällsplanering.

I anledning av betänkandet har vidare skrifter inkommit från Sveriges stenindustriförbund, Sveriges ornitologiska förening, ARE-bolagen, Svenska arkitekters riksförbund, Torvströfabrikernas centralförening, Affischeringsföretagens förening, Sveriges agronom- och lantbrukslärareförbund, Svenska väg- och vattenbyggares riksförbund, Sveriges fröodlareförbund, Näringslivets byggnadsdelegation, Jägarnas riksförbund, Distriktsingenjörers förening, Föreningen för vattenhygien, Sveriges jordägareförbund, Håbo kommunalfullmäktige, Östergötlands hembygdsdistrikt samt jägmästaren Otto Rittner.

På grundval av betänkandet framlades vid 1963 års riksdag proposition (1963: 71) angående riktlinjer och organisation för den statliga naturvårdsverksamheten m. m. Propositionen bifölls av riksdagen (JoU 11, rskr 139). I min anmälan till statsrådsprotokollet av berörda fråga förutskickade jag att jag senare ämnade återkomma till ett av utredningen framlagt förslag om ny lagstiftning på naturvårdens område. Jag anhåller nu att få uppta detta ärende till behandling.

Gällande bestämmelser

Den centrala lagstiftningen på naturvårdens område innefattas i naturskyddslagen den 21 november 1952 (nr 688). Närmare bestämmelser rörande lagens tillämpning har intagits i kungörelse den 30 december 1952 (nr 821). Expropriationslagen den 12 maj 1917 (nr 189) innehåller i 1 § punkt 11 och 108 § första stycket bestämmelser om expropriation för bevarande av område såsom nationalpark eller naturminne. Regler av stor betydelse för den sociala naturvården återfinnes i strandlagen den 30 maj 1952 (nr 382).

Frågor rörande naturens skydd och vård behandlas även i annan lagstiftning, bl. a. i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385) och byggnadsstadgan den 30 december 1959 (nr 612). Byggnadsstadgan liksom allmänna ordningsstadgan den 14 december 1956 (nr 617) och lagen om allmänna vägar den 30 juni 1943 (nr 431) innehåller även vissa bestämmelser av naturvårdskaraktär om skyltar och reklamordningar. Betydelsefulla stadgan-

den i förevarande hänseende finnes också i vattenlagen den 28 juni 1918 (nr 523). Regler till skydd för djurlivet finnes förutom i naturskyddslagen också i jakt- och fiskelagstiftningen.

En redogörelse för innehållet i nämnda författningar har intagits i propositionen s. 16—24.

Lagstiftningens huvudgrunder

I propositionen redogöres för huvudgrunderna i utredningens lagförslag och yttrandena däröver å s. 26—34.

Departementschefen. För att naturvårdsarbetet med framgång skall kunna bedrivas enligt de av statsmakterna år 1963 antagna riktlinjerna erfordras, vid sidan av den då beslutade upprustningen i organisatoriskt avseende, att naturvården erhåller ett starkare stöd i lagstiftningen än för närvarande. Såsom särskilt angelägna framstår härvidlag vissa reformer på den sociala naturvårdens och på landskapsvårdens områden. Även i andra hänseenden behöver lagstiftningen anpassas så, att den kan bättre tjäna en aktiverad naturvårdspolitik. Med beaktande härav har 1960 års naturvårdsutredning framlagt förslag till ny naturvårdslag. Framträdande nyheter i förslaget är att reglerna i strandlagen samt 86 och 122 §§ byggnadslagen i samordningssyfte överförts till naturvårdslagen och att samhällets möjligheter att avsätta mark för friluftssändamål avsevärt förbättrats samt att allmänt tillståndstvång införts för täkt av grus och dylika material.

Såsom utredningen påpekat tjänar den bebyggelsekontroll, som regleras i strandlagen, samt delvis också den, som avses i 86 och 122 §§ byggnadslagen, liknande eller samma naturvårdsintressen som den nu gällande naturskyddslagen. Det är givetvis önskvärt att reglerna på ifrågavarande område så långt möjligt är enhetligt utformade i såväl materiellt som formellt hänseende. Vissa remissorgan har ifrågasatt om inte förevarande bestämmelser angående bebyggelsereglering har sin rätta plats i byggnadslagstiftningen. Denna är emellertid väsentligen avsedd för reglering av tätbebyggelse. Så länge det inte finns någon generell lagstiftning rörande samhällsplaneringen, synes det därför ändamålsenligast att de regler, vilkas syfte är att hindra från naturvårdssynpunkt olämplig bebyggelse, med vissa modifieringar sammanförs i speciallagstiftningen för naturvården.

I det av statsmakterna godkända principprogrammet för naturvårdsverksamheten intar säkerställandet av naturområden en framskjuten plats. I programmet betonas vikten av att inte blott bevara vetenskapligt och kulturellt värdefulla naturområden utan även tillgodose det från social synpunkt angelägna behovet av mark för rekreation och friluftsliv. Vidare framhålls att sådana åtgärder, som erfordras för att naturen alltjämt skall kunna användas till rekreation för den stora allmänheten, måste vara ett utomordent-

ligt viktigt inslag i naturvårdspolitiken och att denna sociala sida av naturvården helt bör jämföras med den kulturellt och vetenskapligt betonade sidan. Naturvården kan nämligen inte ses som ett självändamål utan syftar ytterst till att tillfredsställa mänskliga behov, såsom vetenskaplig forskning, ostörd upplevelse av vacker natur och stärkande friluftsliv i därför lämpad miljö. Även åtgärder i syfte att säkerställa naturområden för sistnämnda ändamål bör sålunda inrymmas under begreppet naturvård.

Behovet att kunna säkerställa naturområden har utredningen velat tillgodose genom två skilda institut, nationalpark och naturreservat. Nationalparker skall enligt utredningen representera en högre skyddsnivå och kunna tillskapas efter huvudsakligen samma grunder som för närvarande. Naturreservat är ett mera flexibelt institut, avsett att ersätta naturskyddslagens naturminne, såvitt därmed huvudsakligen åsyftas skydd för markområde, och naturpark. Denna konstruktion torde böra godtas.

Institutet naturreservat ger möjligheter att upprätthålla balans mellan de vetenskapligt-kulturella och de sociala naturvårdssträvandena. Mycket ofta kan det befinnas ändamålsenligt att avsätta områden inom vilka båda dessa sidor av naturvården tillgodoses samtidigt. Det synes därför mindre lämpligt att, såsom vissa remissorgan ifrågasatt, i stället för den enhetliga benämningen naturreservat använda skilda beteckningar alltefter det huvudsakliga ändamålet med visst naturområde.

Vid avsättande av naturreservat bör givetvis, liksom vid övriga naturvårdsåtgärder, i första hand eftersträvas att träffa överenskommelser med berörda markägare. Som en sista utväg bör dock lagen ge möjlighet att handla även utan ägarens samtycke. Så är fallet redan nu i fråga om naturminne men endast undantagsvis beträffande naturpark. Detta tillbakasettande av den sociala naturvården kan, såsom utredningen funnit, inte längre anses försvarligt.

Med nuvarande bestämmelser och resurser på landskapsvårdens område har det icke varit möjligt att hindra att täkter av grus och annat material i stor omfattning upptas planlöst och på ett för landskapsbildningen förödande sätt. En av naturvårdens angelägnaste uppgifter är att genom lokalisering och planläggning av täktverksamheten hejda denna oroväckande utveckling. Utredningens förslag att för detta ändamål införa generell tillståndsplikt för all täktverksamhet av någon betydelse har vunnit stark anslutning bland remissinstanserna. Även jag biträder förslaget i det väsentliga. Samtidigt vill jag dock understryka vikten av att tillståndstvånget inte i onödan medför hinder eller fördyring för grusförsörjningen. Reglerna bör sålunda utformas under största möjliga hänsynstagande till näringslivets och vägväsendets intresse av ett enkelt och smidigt förfarande.

För att naturvårdsverksamheten skall kunna bedrivas efter de år 1963 antagna riktlinjerna finner jag vidare erforderligt att nuvarande regler rörande arbetsföretag i allmänhet, utomhusreklam och nedskräpning i natu-

ren skärps i den riktning utredningen föreslagit. Även i vissa andra avseenden krävs en anpassning av lagstiftningen till de moderna naturvårdssträvandena.

Reformer efter de huvudlinjer som nu antytts kräver tämligen omfattande lagändringar. Delvis betingas dessa av behovet av enhetliga ersättningsregler. I likhet med utredningen anser jag det lämpligast att naturskyddslagen ersätts med en ny lag, vilken med hänsyn till den aktiva naturvård, som den är avsedd att möjliggöra, bör benämnas naturvårdslag.

A. LAGFÖRSLAGEN

1. Förslag till naturvårdslag

Den följande framställningen avser endast de bestämmelser som med hänsyn till motionernas innehåll ansetts böra särskilt belysas.

Naturreservat

7—10 §§.

Propositionen. Se s. 41—47 och 147—148. *Departementschefen* anför bl. a. följande.

I fråga om de grunder, efter vilka naturreservat bör utväljas, delar jag i stort sett utredningens uppfattning. Härutinnan åsyftas inte någon väsentlig ändring i vad som gäller redan nu beträffande naturminnesområden och naturparker. Lagtexten synes därför kunna avfattas i närmare anslutning till naturskyddslagen än utredningen gjort. I enlighet härmed har förutsättningen för bildande av naturreservat i 7 § angivits vara att området finnes böra särskilt skyddas eller vårdas på grund av sin betydelse för kännedomen om landets natur, sin skönhet eller eljest märkliga beskaffenhet eller emedan det är av väsentlig betydelse för allmänhetens friluftsliv.

Beträffande bestämmelsens innebörd vill jag särskilt framhålla att begreppet natur även innesluter den kulturpräglade naturen. Som naturreservat bör sålunda kunna avsättas gamla lövängar och betesmarker, vilkas bevarande i traditionsenlig hävd bidrar till kännedomen om det gamla odlingslandskapet eller som utmärker sig för särskild skönhet. Naturreservat bör också i speciella fall kunna bildas för att skydda en öppen bygd mot igenskogning. Däremot är bestämmelserna ej avsedda för fall då behovet av skydd för en landskapsbild huvudsakligen betingas av att där förekommer från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefulla byggnader. I sådant fall får i stället byggnadsförbud tillgripas på sätt jag kommer att närmare beröra i det följande.

I likhet med utredningen anser jag att befogenheten att besluta om bildande av naturreservat bör tillkomma länsstyrelsen. Detta bör, liksom nu är fallet beträffande fridlysning av naturminne, gälla oberoende av om marken är i enskild ägo eller tillhör kronan.

I beslut om bildande av naturreservat bör, liksom vid fridlysning enligt naturskyddslagen, anges grunden till avsättandet. För att beslutet skall få rättsligt innehåll måste däri också föreskrivas de inskränkningar i markägares och andra sakägares förfoganderätt som skall gälla i fortsättningen. Dessa inskränkningar bör givetvis inte få sträcka sig längre än som i varje särskilt fall befinns nödvändigt för att trygga ändamålet med reservatet. Å andra sidan måste de till fullo kunna anpassas efter behovet i det föreliggande fallet. Länsstyrelsen bör därför inte vara bunden till vissa i lagen bestämda typer av rättsinskränkningar. Som exempel har emellertid i 8 § första stycket framhållits förbud mot bebyggelse, uppförande av stängsel, taktverksamhet, uppodling, dikning, plantering, avverkning, jakt, fiske och användning av bekämpningsmedel.

För att reservatinstitutet skall få nödig fasthet och en självständig funktion vid sidan av den partiella kontroll, som kan erhållas genom de särskilda bestämmelserna till skydd för stränderna och landskapsbilden, bör reservatföreskrifterna i princip vara indispensabla. Emellertid torde omständigheterna ibland komma att vara sådana att vissa slag av åtgärder i och för sig framstår som förenliga med reservatets syfte men anses kräva speciell utformning eller lokalisering. Som exempel må nämnas dikning och anläggning av skogsbilvägar samt uppförande av vissa byggnader för jordbruket och skogsskötseln. Lagen hindrar inte att reservatföreskrift i dylikt fall utformas som ett förbud att handla utan länsstyrelsens tillstånd.

Visar det sig, sedan naturreservat avsatts, att ny grund bör gälla för reservatet eller att ytterligare inskränkningar i markinnehavarens förfoganderätt erfordras, bör länsstyrelsen kunna meddela härav påkallat beslut. Stadgande härom har intagits i 8 § andra stycket.

Förutom inskränkningar av olika slag i markinnehavares förfoganderätt kommer ofta för förverkligande av syftet med ett reservat att krävas att naturvårdsmyndigheterna vidtar positiva åtgärder inom reservatet såsom anläggande av vägar, parkeringsplatser, vandringsleder, tältplatser, badplatser, raststugor och sanitära anordningar eller gallring, röjning, slätter, plantering, avspärning m. m. Länsstyrelsen har därför i 9 § tillagts befogenhet att, i samband med reservatets avsättande eller senare, förplikta markinnehavaren att tåla sådant intrång. Detsamma gäller där för tillgodo-seende av reservatets syfte krävs att allmänheten bereds tillträde till mark där den eljest inte skulle ägt att fritt vistas. Det kan t. ex. tänkas att allmänheten för att kunna utnyttja ett reservat bör tillåtas passera över någon del av en inom reservatet belägen tomt. Omständigheterna kan också vara sådana att ägor, över vilka man förut ansetts kunna färdas enligt allemans-

rätten, genom reservatbildandet och därmed sammanhängande serviceanordningar blir så frekventerade att de kan skadas därav. Allmänheten kan då inte längre göra anspråk på tillträde med stöd av allemansrätten, utan härför krävs att länsstyrelsen uttryckligen förpliktat markägaren att tåla intrånget. Markägarens rätt till ersättning kommer jag att behandla längre fram.

I 10 § har länsstyrelserna bemyndigats att meddela erforderliga föreskrifter om vad allmänheten har att iaktta inom naturreservat. Överträdelse av sådan föreskrift är straffbelagd i 37 §. Bemyndigandet torde bl. a. kunna utnyttjas för att stävja olika sätt att missbruka allemansrätten.

Utöver de föreskrifter som avses i 8—10 §§ behövs för varje naturreservat bestämmelser om den förvaltning och skötsel som skall utövas från det allmännas sida. Befogenhet att meddela sådana bestämmelser torde få tillerkännas länsstyrelserna i administrativ ordning. Vissa riktlinjer för förvaltningen har beslutats av 1963 års riksdag (jfr prop. 1963: 71 s. 115). Rörande skötseln torde i mån av behov anvisningar få meddelas av statens naturvårdsnämnd.

Normalt torde naturreservat bildas först efter inventering och planläggning genom naturvårdsmyndigheternas försorg. Att med lagregler binda formerna för den utredning, som självklart måste föregå varje avsättande av naturreservat, synes emellertid inte påkallat. I administrativ ordning torde dock böra föreskrivas bl. a. att naturreservat inte får avsättas utan att markägaren blivit hörd och yttrande inhämtats från statens naturvårdsnämnd. Med sin överblick över de aktuella projekten inom skilda landsdelar och över de tillgängliga ekonomiska resurserna är nämnden bäst skickad att sörja för den ofrånkomliga angelägenhetsgraderingen av projekten.

I anslutning härtill återges följande uttalande av departementschefen i propositionen 71/1963 s. 115.

I likhet med utredningen fäster jag stor vikt vid kommunernas medverkan i naturvårdsarbetet. I det föregående har jag framhållit att det är väl motiverat att kommunerna engagerar sig ekonomiskt för att skaffa sina invånare tillgång till naturområden för rekreation och friluftsliv. Enligt min mening är det även angeläget att kommunerna inom andra delar av naturvården, exempelvis i fråga om strandskyddet och landskapsvården, tar initiativ till åtgärder och på annat sätt medverkar. Av vad jag nu sagt följer att jag anser att, innan länsstyrelse fattar beslut i naturvårdsärenden som berör kommuns intresse, denna i allmänhet bör beredas tillfälle att yttra sig.

Motioner. Enligt *motionen II: 1021* bör ordet »väsentlig» utgå ur 7 §, enär myndigheterna anses vara i regel mycket restriktiva, när det gäller att göra inskränkning i enskild rätt.

I *motionerna I: 823 och II: 1012* göres gällande att ordet »sådd» bör intas bland de i 8 § första stycket lämnade exemplen. Motionärerna anser det önskvärt att på detta sätt direkt i lagtexten erinra om att främmande flora-

element ej genom insådd medvetet må införas i ett naturreservat. Insådd anses vara vanligare än inplantering och kan inte sällan väntas leda till förödande verkningar genom fröspridning. Vidare anses ordet »bekämpningsmedel» böra utbytas mot »kemiska medel», då det förstnämnda uttrycket bedömes för snävt. Motionärerna anför att bruket av handelsgödselmedel ofta även på kort sikt medför lika drastiska inverknings på den vilda florran. Genom gödsling ökas kulturväxternas konkurrenskraft och resultatet blir enligt motionärerna en snabb utarmning av vildfloran i ängar, på hedar och i skogsmarker. Utformningen av 8 § första stycket bör i enlighet med det anförda vara följande.

I beslut om — — — uppodling, dikning, *sådd och plantering* — — — användning av *kemiska medel*.

I *motionerna I: 834 och II: 1027* uttalas att i ärende om avsättande av naturreservat kommunen alltid bör höras, särskilt med hänsyn till den betydelse frågan kan ha för kommunens planering och dess åtgärder till friluftslivets främjande. Liknande synpunkter framföres i *motionerna I: 835 och II: 1028*.

Att naturreservat skall kunna bildas och skyddsföreskrifter enligt 10 § utfärdas på initiativ av vederbörande markägare bör enligt *motionerna I: 836 och II: 1026* klart framgå av lagtexten.

Enligt *motionerna I: 828 och II: 1019* bör institutet naturreservat kunna tillgripas för att inom vidsträckta, känsliga områden precisera allmänhetens uppträdande i naturen. Sålunda bör genom reservatföreskrifter kunna förbjudas exempelvis färd med motorbåt på en för fågellivet värdefull insjö, vattenskidåkning inom visst avstånd från livligt frekventerade badstränder eller andra utflyktsmål eller nöjestråfik med snövesslor inom fjälltrakter, som mera allmänt besöks av turister. Motionärerna anser att klara direktiv härutinnan bör lämnas i de blivande tillämpningsföreskrifterna till lagen.

Beträffande skötseln av naturreservat anföres i *motionerna I: 835 och II: 1028* följande.

I propositionen ges inga mer utförliga bestämmelser om vem som skall svara för att naturreservat vidmakthålles i sådant skick, att det med fördel kan utnyttjas för avsett ändamål. Det kan enligt vår mening inte vara skäligt, att den markägare, som, kanske mot sin vilja, förpliktas att tåla inskränkningar i sin rätt att förfoga över marken, också skall bära bördan för underhåll av reservatet i fråga. Vi förordar därför, att kostnader för skötsel och vård av naturreservat regelmässigt ersätts av det allmänna och att tillräckliga anslag härför ställs till förfogande. I detta sammanhang må påpekas, att om särskilda åtgärder — t. ex. röjning och trädfällning — erfordras för att vidmakthålla en viss landskapstyp, olika meningar kan finnas om hur sådana åtgärder skall verkställas. Det bör krävas mycket starka skäl för att i sådant avseende frångå ägarens på rimliga grunder baserade mening. Om tvist uppstår bör den besvärsvägen kunna dragas inför högre myndighets prövning.

11 §.

Propositionen. Se s. 47. Paragrafen motsvarar 8 § första stycket naturskyddslagen.

Motion. Enligt *motionen II: 1021* bör de tre sista orden »med högst tre år» utgå ur lagtexten.

Särskilda bestämmelser till skydd för växt- och djurarter

14 §.

1958 års A-riksdag. I motioner vid 1958 års A-riksdag hemställdes om införande i naturskyddslagen av möjlighet att förbjuda plockning av vissa växter för avsalu, även då fara för utrotning ej förelåg. Härmed avsågs att söka komma till rätta med föreliggande missförhållanden vilka bl. a. tog sig uttryck i att personer efter turlista, som kungjorts i pressen, reste runt i landsbygden och uppköpte vilda blommor, som sedan forslades bort i billass. Rörande möjligheterna härvidlag anförde tredje lagutskottet i utlåtande nr 11 år 1958 bl. a. följande.

En möjlighet är att, som i motionerna föreslagits, göra sådant tillägg i 16 § naturskyddslagen att redan plockning till avsalu kan förbjudas. Detta medför dock vissa bevissvårigheter. En annan, av några remissinstanser anvisad utväg är att vidta ändring av samma lagrum, som gör det möjligt för Konungen att förbjuda själva försäljningen. Väljes detta alternativ vill utskottet emellertid framhålla det angelägna i att ett förbud icke ges sådan utformning, att det drabbar så oskyldiga företeelser som blomsterförsäljande barn längs landsvägarna, utan endast kan tillämpas å saluföring i större skala, t. ex. på torg eller i butik.

Det är likväl framför allt önskvärt att frågan löses så, att allmänhetens rätt att fritt röra sig i markerna samt att där plocka och taga med sig olika slags vilda växter samtidigt bevaras med minsta möjliga inskränkning. Utskottet anser därför att även åtgärder, som helt anknyter till allmänhetens frivilliga medverkan, exempelvis växternas fredande genom folkupplysning, bör allvarligt övervägas. Genom lämplig propaganda kunde kanske sådana företeelser som de nyss berörda uppköpen efter tidningsannonsering bringas att upphöra.

Antingen förbud i en eller annan form finnes böra genomföras eller icke är det enligt utskottets mening betydelsefullt, att allmänheten bibringas förståelse för de värden som står på spel, så att det icke till nackdel för naturskyddet uppstår onödig motsättning mellan allmänheten och myndigheterna i anledning av deras åtgöranden till växtvärldens skydd.

Utskottet hemställde att riksdagen i anledning av motionerna måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville överväga de åtgärder, eventuellt i form av ändring i naturskyddslagen, som kunde befinnas erforderliga till skydd för landets växtvärld. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Propositionen. Se s. 50—51. *Departementschefen* anför.

Enligt min mening bör möjlighet finnas att inom de utsatta regionerna hindra att växtart utsätts för plundring vare sig det sker för avsalu eller inte. En annan sak är att de enskilda förbuden kan, där så anses tillräckligt, begränsas till kommersiell plockning av blommor, kvistar och dylikt. Jag är inte för närvarande beredd att förorda att möjlighet öppnas att meddela försäljningsförbud. Det bör beaktas att växter kan transporteras till försäljningsstället från en landsdel där arten inte behöver skydd eller från utlandet.

Motioner. I *motionen II: 1029* behandlas frågan om införande av försäljningsförbud till skydd för vissa växtarter. Under återopande av tredje lagutskottets ovan redovisade utlåtande till 1958 års A-riksdag finner motionären departementschefens argumentering mot ett sådant förbud föga övertygande. En kommersiell blomplockning kan endast ske i avsikt att saluföra vad som plockats, anför motionären, varför ett plockningsförbud har samma innebörd som ett försäljningsförbud. Godtager man det förra, finnes enligt motionärens mening ingen anledning att avvisa det senare. Icke heller det av departementschefen återopade transportproblemet utgör enligt motionären något oöverstigligt hinder för ett saluförbud. Motionären hänvisar till att jaktlagstiftningen tidigare uppställt förbud att forsla på en plats fridlysta djurarter till annan plats. Vidare återopas att i bl. a. den finländska naturskyddslagstiftningen med goda resultat tillämpas ett försäljningsförbud i fråga om vissa växtarter.

I *motionerna I: 823 och II: 1012* ifrågasättes, huruvida utformningen av lagrummets andra stycke bereder tillräckliga möjligheter till skydd för djurvärlden, särskilt då det gäller oförsiktig framfart av fågelfotografer vid fåglarnas boplatser. Här om anför motionärerna.

Allteftersom naturintresset utbreder sig, kommer tyvärr som en icke önskvärd konsekvens härav också ett överdrivet intresse för sällsynta objekt i naturen. Exempel härpå finnes i äggsamling, insamling av sällsynta insekter, växter eller olika slag av naturföremål etc. Fotografering är nu en alltmera utbredd och i och för sig vällovlig fritidsverksamhet, men konsekvenserna för häckande fåglar blir ofta förödande. De fridlysta stora rovfåglarna och ugglorna borde under alla omständigheter under häckningstiden skyddas mot den störning, som fotografering vid boplatser innebär. Den föreslagna 14 § synes vara för snävt avfattad för att möjliggöra ett tillräckligt skydd för de nämnda arterna mot olika slag av störande uppträdande. Texten bör därför kompletteras genom en formulering, som medger en effektiv möjlighet att motverka ett störande av dessa fåglar vid deras boplatser. En sådan vidgning av stadgandena synes så mycket mera befogad som häckningen under senare år i många fall synes ha misslyckats också genom andra människans åtgärder, bl. a. genom användning av bekämpningsmedel av olika slag. Det torde vidare vara uppenbart, att den ökande turistströmmen från främmande länder innebär ett ytterligare hot mot vår stam av stora rovfåglar och ugglor, av vilka åtskilliga arter redan helt utrotats i många andra europeiska länder och därför ofta tilldrager sig särskilt intresse.

Under hänvisning till det anförda yrkar motionärarna att 14 § andra stycket ges följande lydelse.

Är fara att djurart — — — person eller egendom, så ock att *vistas vid dess boplatser eller att borttaga* — — — särskilt stadgas.

Särskilda bestämmelser till skydd för friluftslivet

15 och 16 §§.

Propositionen. Se s. 51—59 och 148.

I fråga om det i strandlagen gjorda undantaget för bebyggelse som erfordras för försvaret, jordbruket, skogsskötseln eller den allmänna samfärdseln, anmärker *utredningen* att bostadshus, som uppförts med stöd av bestämmelsen, ibland visat sig i själva verket ha varit avsedda för fritidsändamål. För att förebygga dylikt missbruk föreslår utredningen att undantagsbestämmelsen inte skall avse bostadsbyggnad. *Departementschefen* anför.

Strandområden kan enligt utredningens lagförslag skyddas på olika sätt. Det mest omfattande och slutgiltiga skyddet ernås, om området avsätts till naturreservat. För att landets för bad- och friluftsliv värdefulla stränder skall hållas öppna för allmänheten krävs emellertid merendels inte annat skydd än den från strandlagen hämtade bebyggelsekontroll som regleras i förevarande paragrafer. Om skydd behövs endast för att hindra förfulning av strandlandskapet, kan kontroll av bebyggelse och andra arbetsföretag anordnas enligt de särskilda bestämmelserna till skydd för landskapsbild.

Under remissbehandlingen har ifrågasatts om inte strandregleringen borde innefatta möjligheter att beakta även estetiska synpunkter eller rentav sammanföras med landskapskyddsbestämmelserna till ett enda institut. Behovet av värn för allemansrätten vid stränderna gör sig emellertid gällande med sådan styrka, att det bör tillgodoses med bestämmelser som är direkt och enbart inriktade härpå. Den förankring hos den allmänna opinionen, som strandregleringen tillvunnit sig, torde inte heller utan vidare kunna väntas tillkomma ett nytt rättsinstitut med en mera heterogen målsättning. Om ett strandskyddat område bjuder på en landskapsbild som anses böra skyddas, får de härför avsedda bestämmelserna tillämpas jämsides med strandkontrollen. Ibland kan reservatbildning framstå som den lämpligaste lösningen i sådana fall.

I likhet med utredningen har jag funnit att naturvårdslagens särskilda bestämmelser till skydd för friluftslivet vid stränderna huvudsakligen bör utformas i anslutning till 1 § strandlagen. I enlighet härmed stadgas i 15 § första stycket i departementsförslaget att länsstyrelse — för att åt allmänheten trygga tillgången till platser för bad och friluftsliv vid havet eller vid insjö eller vattendrag — äger förordna att visst strandområde skall vara strandskyddsområde. I andra stycket föreskrivs att strandskyddsområde får sträcka sig högst 300 meter från strandlinjen. Att, på sätt förordats av några

remissorgan, tillåta en större utsträckning synes knappast motiverat av strandskyddets syfte att bevara allemansrätten invid stranden. Slutligen stadgas i tredje stycket att strandskyddsområde inte skall omfatta område med fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan. Liksom utredningen har jag inte funnit erforderligt att vidare uppta godkänd avstyckningsplan bland de nämnda plantyperna. Härigenom vinnns också överensstämmelse med 19 § första stycket.

Strandskyddsförordnandets innebörd kommer till uttryck i 16 §. Enligt första stycket erfordras länsstyrelsens tillstånd för att inom området uppföra helt ny byggnad, ändra befintlig byggnad till att tjäna ett väsentligen nytt ändamål samt utföra förberedelsearbeten för bebyggelse som nu sagts. Några remissorgan har önskat en utvidgning av nybyggnadsbegreppet till att omfatta till-, på- eller ombyggnad oavsett ändamålet därmed. Strandlagens syfte torde dock knappast motivera en sådan reform. Det har också ifrågasatts om inte länsstyrelsens tillstånd borde ha tidsbegränsad giltighet. Härom vill jag endast framhålla att länsstyrelse, som finner anledning därtill, torde vara oförhindrad att meddela tillstånd som enligt sitt innehåll förfaller om det inte utnyttjas inom viss tid.

Såsom anmärkts under remissbehandlingen kan allmänhetens tillträde till stränderna försvåras även av andra anläggningar än bebyggelse. Genom hägnader, trädgårdsanläggningar, sittplatser eller dylikt kan marken mellan en befintlig tomtplats och en närbelägen sjö under vissa förutsättningar bibringas karaktären av tomt och därigenom uteslutas från allemansrätten. Tendenser att på detta sätt kringgå strandlagen tycks förmärkas på sina håll. I andra fall kan sådana anläggningar som bryggor, permanenta campingläger o. s. v. innebära faktiska hinder för allmänhetens rörelsefrihet. Olägenheter av denna art rapporteras särskilt från västkusten.

Det har synts mig angeläget att i förevarande sammanhang söka i görlig mån avhjälpa de nu berörda missförhållandena. Fördenskull innehåller 16 § första stycket åläggande för länsstyrelserna att i samband med byggnadstillstånd bestämma i vilken utsträckning mark må tas i anspråk som tomt för byggnaden. Vidare öppnas i 16 § andra stycket möjlighet för den, som i annat fall vill inom strandskyddsområde utföra anläggning varigenom mark tas i anspråk som tomt eller tillträdet till mark eller vatten inom området, där allmänheten eljest skulle ägt att fritt vistas, på annat sätt hindras eller försvåras, att hos länsstyrelsen utverka tillstånd härtill. Om han inte begagnar sig av den möjligheten men ändå utför anläggningen, riskerar han bli tvungen att på egen bekostnad ta bort anläggningen. I dylikt fall har nämligen länsstyrelsen enligt de föreslagna bestämmelserna befogenhet att, om anläggningen avsevärt inskränker allmänhetens rörelsefrihet, vid vite förelägga ägaren att vidta erforderliga återställningsåtgärder. Med dessa bestämmelser har åsyftats att — utan den onödiga byråkratisering som ett

tillståndstvång skulle kunna innebära i fråga om smärre anläggningar — skapa möjligheter att ingripa mot mera allvarliga företeelser.

Liksom utredningen anser jag att det friluftssintresse, som bevakas av strandskyddsreglerna, i princip alltjämt bör vika för anläggningar som erfordras för försvaret, jordbruket, fisket, skogsskötseln och den allmänna samfärdseln. Till dessa intressen bör också renskötseln räknas. Av de skäl utredningen anfört bör undantag dock ej gälla för anläggning som tillgodoser bostadsändamål. Som sådan anläggning får i detta sammanhang betraktas varje byggnad som är ämnad att varaktigt eller tillfälligt härbärgera människor, sålunda även t. ex. baracker för skogsarbetare. Vad angår undantaget för den allmänna samfärdseln vill jag understryka att allt vägbyggande bör ske under största hänsynstagande till naturvårdens krav. Jag förutsätter emellertid att detta skall kunna ernås genom förtroendefullt samarbete mellan de olika berörda myndigheterna. I vissa fall kan vägföretag kontrolleras enligt de särskilda bestämmelserna till skydd för landskapsbilden.

Motioner. Enligt vad i *motionen II: 1021* anföres måste strandskyddsområde kunna sträcka sig 1 000 meter från strandlinje, om det skall bli möjligt att för framtiden skydda strandområden. Det anses nödvändigt att göra denna justering, innan det blir för sent.

I *motionerna I: 828 och II: 1019* hävdas att bestämmelsen i 16 § andra stycket är alltför oklart formulerad för att omedelbart leda till generell tillämpning. Om markägare efter lagens ikraftträdande i god tro utför anläggning av i stadgandet angivet slag, anses föreläggande om återställningsåtgärder icke kunna meddelas utan att skälig ersättning utges. För att undvika sådana situationer anses lagtexten böra ges ett mera preciserat innehåll, så att därav framgår vilka slag av anläggningar som avses. Vidare bör enligt motionärernas mening tillämpningsföreskrifterna innehålla bestämmelser om delgivning av de nya reglerna till berörda markägare m. fl.

Utformningen av 16 § tredje stycket kritiseras i *motionerna I: 834 och II: 1027*. Motionärerna anser det oriktigt att tillstånd skall kunna krävas, exempelvis då ett nytt bostadshus skall uppföras på jordbruksfastighet enär det gamla brunnit ned eller då man i avvaktan på rivning av ett äldre hus bygger ett nytt vid sidan av det gamla. Avgörande bör enligt motionärerna vara om uppförandet av byggnaden i fråga medför någon inskränkning av betydelse i allemansrätten. Uppföres bostadsbyggnad för de i stadgandet nämnda näringarna på eller i omedelbar anslutning till befintlig tomtplats, bör således tillstånd ej krävas. Motionärerna uttalar vidare att vid stadgandets tillämpning bör beaktas att förslaget syftar till att förhindra ett kringgående av lagens bestämmelser. I *motionerna I: 835 och II: 1028* framhålls att det är av stor vikt att regleringen i nu berört hänseende tillämpas så att dispens ges i alla fall som prövas fylla legitima behov.

17 §.

Propositionen. Se s. 59—61 och 148. *Departementschefen* anför.

Strandlagens regel om möjlighet att bereda fri passage har utnyttjats föga men har säkerligen en viss förebyggande verkan. I likhet med utredningen anser jag det motiverat att en motsvarande möjlighet införs beträffande alla områden av väsentlig betydelse för friluftslivet vare sig de är belägna inom strandskyddsområde eller inte. De av vissa remissorgan uttalade farhågorna för att en sådan utvidgning av regelns tillämpningsområde skulle medföra olägenheter av betydelse för jordbruket synes överdrivna. En uttrycklig förutsättning för regelns tillämpning är ju att fråga är om mark där allmänheten har rätt att fritt vistas. Därigenom utesluts bland annat ägor som kan skadas av att man tar väg över dem. Där det förutses att en grind skulle medföra invasion av besökande till skada för de inhägnade ägorna, får förevarande paragraf således inte tillämpas. Här kan i stället övervägas att bilda naturreservat. Ej heller i övrigt finner jag tillräckliga skäl att med anledning av remissvaren frångå utredningens förslag beträffande denna paragraf. Vad särskilt angår den påtalade risken för att betande djur skall komma lösa må erinras om att genomgången kan utföras i form av en stätta eller dylikt. — Vid meddelande av föreläggande enligt denna paragraf kan vite utsättas jämlikt 39 § andra stycket.

Motioner. I *motionerna I: 834 och II: 1027* anföres följande.

I bestämmelserna rörande friluftslivet har även intagits strandlagens bestämmelser rörande skyldighet att inom område med strandlagsförbud genom grind eller annan anordning tillse att stängsel eller dike inte hindrar allmänheten från tillträde till område där den eljest äger fritt färdas och likaså bestämmelserna rörande föreläggande att avlägsna stängsel eller dike som uppenbarligen tillkommit endast för att utestänga allmänheten från visst område. Enligt vår mening kan sådana bestämmelser vara befogade för att trygga allemansrätten som är av fundamental betydelse. En speciell omständighet måste emellertid beaktas. I vissa fall kan allemansrätten leda till s. k. spontan massinvasion, som medför att markägare förorsakas skada och intrång av sådant slag som inte är förenlig med allemansrätten. I dylika fall kan den nämnda bestämmelsen medföra att markägaren fränhändes den enda möjligheten att skydda sin egendom i den utsträckning som andra medborgare anser självklar beträffande sin egendom, denna må vara lös eller fast, av större eller mindre värde. Vid bedömandet av denna fråga bör uppmärksammas att de föreslagna bestämmelserna till skillnad från motsvarande stadgande i strandlagen skall gälla över huvud taget, således inte bara inom begränsade strandskyddsområden. Den möjlighet till skydd som nu finns i de flesta fall bortfaller således. Men det bör också uppmärksammas att de föreslagna bestämmelserna rörande naturreservat erbjuder möjligheter till en godtagbar lösning. Vid prövning av fråga rörande anordnande av grind, borttagande av stängsel etc. bör länsstyrelsen regelmässigt pröva huruvida behov föreligger att för området meddela föreskrift enligt 10 §. Likaså bör markägare som avser uppföra stängsel av nämnt slag kunna påkalla länsstyrelsens förhandsprövning. Vi föreslår att ett tillägg till 17 § gö-

res i enlighet härmed. Detta medför i de åsyftade fallen för det första en prövning av om särskilda åtgärder är behövliga till skydd mot massinvasion och för det andra om detta skydd i så fall bör åstadkommas genom stängsel eller genom föreskrift enligt 10 §. Även ur allmänhetens synpunkt torde det vara till fördel med ett naturreservat i ovan nämnda inskränkta bemärkelse, emedan massinvasion förr eller senare medför att området i fråga lätt mister sin attraktionskraft.

Särskilda bestämmelser till skydd för landskapsbilden

Under denna rubrik har sammanförts vissa bestämmelser med syfte att skona landskapet från olyckliga förändringar av topografin och störande inslag i form av bebyggelse, andra arbetsföretag eller reklamanordningar. Först behandlas en grupp av arbetsföretag som på grund av sina genomsnittligt sett allvarliga verkningar föreslås bli underkastad allmänt tillståndstvång, nämligen täktverksamheten (18 §). Därefter öppnas möjlighet att införa lokalt tillståndstvång beträffande övriga slag av arbetsföretag (19 §). Härjämte ges vissa bestämmelser om arbetsföretag som ej omfattas av tillståndstvång (20 §). Vidare införs möjlighet att inskrida mot förfallna byggnader som förfular landskapsbilden (21 §). Slutligen behandlas utomhusreklamen (22 §).

18 §.

Propositionen. Se s. 61—76. *Departementschefen* anför.

Täktregleringen bör enligt min mening inriktas på sådana täkter som med hänsyn till sin allmänna förekomst och det sätt, varpå de vanligen utförs, medför särskilda vådor för landskapsbilden. Ur dessa synpunkter bör tillståndstvång införas beträffande täkt av sten, grus, sand och lera. Däremot torde knappast finnas tillräckliga skäl att generellt fordra tillstånd i fråga om annan jord eller torv. Täkt av matjord och torv torde mera sällan ske till större djup eller eljest på sådant sätt att en värdefull landskapsbild tillfogas bestående skada. För dylika fall torde erforderligt skydd kunna åvägbringas med stöd av bestämmelserna i 19 och 20 §§ av departementsförslaget.

Gränsdragningen mellan tillståndspliktiga och icke tillståndspliktiga material torde i praktiken ej erbjuda större svårigheter. Med sten förstås givetvis även fast berg och block. Beträffande begreppen grus, sand och lera får gängse tekniska definitioner användas. Täkt från massor som upplagts och planerats för att läka sår i naturen eller eljest i landskapsarkitektoniskt syfte synes ur tillståndssynpunkt böra likställas med täkt av motsvarande material i ursprungligt läge. I övrigt har jag ingen erinran mot utredningens definition av täktbegreppet. Täkt från sjö- eller havsbotten torde sällan kunna inverka menligt på landskapsbilden och bör därför undantas i lagtexten. För fall, där dylik täkt befaras skada en värdefull landskapsbild, torde, i

den mån företagets tillåtlighet ej skall prövas enligt vattenlagen, de möjligheter till ingripande som föreslås i 19 och 20 §§ vara tillräckliga.

Såsom utredningen föreslagit bör tillståndstvånget ej omfatta täkt för tillgodoseende av markinnehavarens husbehov. Härmed åsyftar jag den förbrukning som krävs för skötseln av en jordbruks- eller skogsfastighet men däremot inte exempelvis ett cementgjuteris grusuttag från egen fastighet. Vid grustäkt för byggande eller underhåll av en samfärd väg torde uttag av sådan grusmängd, som svarar mot fastighetens delaktighet i vägen, få anses tillgodose fastighetens husbehov. Är uttaget större, så att likvid utgår från de övriga fastigheterna, föreligger däremot tillståndsvång. Jag finner det mindre lämpligt att fastställa en kvantitetsgräns, ovanför vilken husbehovstäkt skall vara underkastad det allmänna tillståndstvånget. Där husbehovstäkt tenderar att äga rum i sådan omfattning eller på sådant sätt att en känslig landskapsbild påverkas ofördelaktigt, har länsstyrelsen möjlighet att tillämpa bestämmelserna i 19 och 20 §§.

Till vad i betänkandet anförts om översiktlig täktplanering samt framläggande av s. k. täktplan kan jag i huvudsak ansluta mig. Sökanden bör sålunda kunna avkrävas täktplan av sådan omfattning att den tillåter en samlad bedömning ur naturvårdssynpunkt av den tekniskt och ekonomiskt rationellaste exploateringen av den ifrågavarande fyndigheten, och detta oavsett om täkt i sådan omfattning skulle komma att beröra även andra fastigheter än sökandens. Möjligheten att beträffande fyndighet, som berör flera fastigheter, påfordra en gemensam täktplan torde komma att främja ett med hänsyn till landskapsvården önskvärt samgående mellan ägarna. Om sökanden trots anmodan ej företer täktplan, bör ansökningen kunna avvisas utan sakprövning och utan rätt till ersättning.

Täktregleringen bör självfallet utformas på ett sådant sätt att vägväsendets kostnader ej onödigt stegras. Genom att enligt lagförslaget inga andra material än sten, grus, sand och lera blir underkastade generellt tillståndstvång kommer de s. k. sidotagen i samband med vägbyggen i allmänhet att falla utanför regleringen. Avsikten med dessa täkter är merendels endast att på nära håll få fram mindre mängder av enklare fyllnadsmaterial. Skulle en sådan täkt visa sig innehålla även grus eller sand, bör detta inte medföra att tillståndstvång anses föreligga. För ett liberalt bedömande av sådana fall talar även den omständigheten att vägmyndigheterna numera allmänt nedlägger stor omsorg på att dölja spåren efter sidotagen. Vad jag nu sagt torde i väsentlig mån undanröja grunden för de farhågor som uttryckts från vägväsendets och vägbyggnadsbranschens sida. De svårigheter, som täktregleringen likväl i vissa fall kan vålla vägbyggandet, torde inte vara större än att de skall kunna bemästras i praktiken. Det må framhållas att — även om individuella täkttillstånd givetvis bör vara det normala — länsstyrelsen är oförhindrad att meddela generellt tillstånd till grustäkt inom ett större område utan att dessförinnan förebragts detaljerad

utredning angående de fyndigheter som kan komma att öppnas inom området.

Såvitt angår de föreskrifter, som bör kunna meddelas i samband med tillstånd till viss täkt, kan jag i allt väsentligt ansluta mig till utredningen. Lämpligheten av att begränsa giltigheten av tillstånd till viss tid torde i hög grad bli beroende av omständigheterna i varje särskilt fall. Ofta torde föreskrifter om vidtagande av återställningsarbeten efterhand som olika etapper i ett täktföretag avslutas vara att föredra.

Frågan, huruvida täkttillstånd och därtill knutna föreskrifter skall gälla enbart i förhållande till sökanden eller jämväl i förhållande till framtida innehavare av täkten, torde få bero på utformningen av länsstyrelsens beslut. För det fall, att föreskriven återställningsåtgärd skall utföras av annan än markens innehavare, stadgas i tredje stycket skyldighet för innehavaren att tåla att åtgärden vidtas.

Med hänsyn till grusförsörjningens betydelse inom olika verksamhetsområden är det angeläget att ansökningar om täkttillstånd behandlas med tillbörlig skyndsamhet. Som påpekats under remissbehandlingen kan detta mål främjas om länsstyrelserna och exploatörerna får tillgång till normgivande förslag till täktplaner och föreskrifter lämpade för olika typfall. Det är avsett att sådana normer skall tillhandahållas av statens naturvårdsnämnd. I förevarande sammanhang vill jag betona vikten av att länsstyrelsen ej kräver mera utförlig täktplan eller tillstånd knyter mera betydande föreskrifter än som befins ondgängligen erforderligt ur landskapsvårdssynpunkt.

Frågan om behovet av säkerhet för fullgörande av återställningsåtgärder får av länsstyrelsen bedömas från fall till fall. Anledning att kräva säkerhet föreligger uppenbarligen inte när staten eller kommun är sökande.

Naturskyddslagens täktbestämmelser är tillämpliga även inom områden med stadsplan eller byggnadsplan. Enligt min mening föreligger ej tillräckliga skäl att med frångående av denna ordning undanta täkter inom sådana planområden från den nu föreslagna täktregleringen. Däremot delar jag utredningens ståndpunkt att tillståndstvånget inte får inkräkta på rätt som meddelas genom inmutning enligt gruvlagen eller genom beslut av Kungl. Maj:t.

Motioner. I *motionerna I: 834 och II: 1027* göres gällande att samma skäl som anförts för undantag av husbehovstäkt från det generella tillståndstvånget kan åberopas även beträffande annan täktverksamhet av begränsad omfattning. Sålunda uppges det på åtskilliga håll förekomma att smärre grustag i undanskymda lägen nyttjas till husbehov även av andra än markägaren. Även om denne måhända erhåller någon ersättning, rör det sig enligt motionärerna i dylika fall inte om någon regelmässigt bedriven verksamhet av kommersiell karaktär. Enligt motionärernas mening bör även sådan

täktverksamhet undantas från det generella tillståndstvånget, t. ex. genom att det i 18 § anges att täktverksamhet för markinnehavarens husbehov och för ändamål av liknande begränsad beskaffenhet är undantagen.

Enligt *motionerna I: 835 och II: 1028* bör täkt av ringa omfattning få ske utan tillstånd. Med ringa omfattning förstår motionärerna en förbrukning som ej överstiger gränsen för en normal husbehovstäkt. Det synes motionärerna ej påkallat att införa tillståndstvång för all täktverksamhet för annans behov, hur begränsad den än må vara. Därigenom anses risk uppstå för en överdriven belastning av den administrativa apparaten och irritation hos allmänheten. En täktverksamhet av ringa omfattning kan, anför motionärerna, inte heller beräknas få en så menlig inverkan på landskapsbilden, att olägenheterna med ett tillståndstvång även för begränsad kommersiell täktverksamhet uppväges.

21 §.

Propositionen. Se s. 86 och 149. I remissyttranden över utredningsförslaget, som icke innehåller någon motsvarighet till 21 §, föreslås att bestämmelserna till skydd för landskapsbilden kompletteras med möjlighet att ålägga ägare av ödegård att riva byggnaden, om den icke underhålls. *Departementschefen* anför.

Det förekommer inte sällan att byggnader på landsbygden lämnas att förfalla i samband med att ägaren vid nedläggande av mindre lönsamt jordbruk eller av annan anledning lämnar trakten. I ett känsligt landskap kan en sådan byggnad i förfall ofta verka i hög grad vanprydande. Utanför planområden saknar myndigheterna i regel möjligheter att ingripa för att få dylik byggnad iståndsatt eller avlägsnad. Jag förordar därför att i 21 § naturvårdslagen intas ett stadgande av innehåll att länsstyrelsen, om byggnad, som inte ligger inom område med fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan, lämnats att förfalla och landskapsbilden därigenom skadas i väsentlig mån, skall äga förelägga ägaren att riva eller iståndsätta byggnaden eller annorledes avhjälpa skadan. Om vite stadgas i 39 §.

Lagrådet yttrar.

Den länsstyrelsen givna befogenheten att ålägga ägaren av förfallen byggnad att riva eller iståndsätta byggnaden eller annorledes avhjälpa skadan ter sig välmotiverad. Det är emellertid icke uteslutet att i varje fall ett iståndsättande kan te sig mer kostsamt än som kan anses rimligt (jämför 51 § byggnadsstadgan som ej öppnar möjlighet att föreskriva iståndsättande). Med hänsyn härtill synes lagrummets lydelse böra i så måtto jämkas, att det utsäges, att länsstyrelsen äger förelägga ägaren att riva eller iståndsätta byggnaden eller annorledes avhjälpa skadan »i den mån detta ej kan anses oskäligt betungande».

Motioner. I *motionerna I: 828 och II: 1019* framhålles att i avfolkningsbygderna på många håll föreligger sådana situationer för vilka bestämmelserna i 21 § avser att råda bot. I känsliga kulturmiljöer, t. ex. på fäbodvallarna och i de öppna odlingsbygderna, förekommer det enligt motionärerna ej sällan att ett enda hus, som lämnas att förfalla, på ett avgörande sätt minskar området värde. Den föreslagna bestämmelsen får därför, sägs det, en mycket viktig funktion vid bevarandet av dessa landskapsbilder. Motionärerna befarar emellertid att i praktiken kommer att inträffa sådana fall, där regeln inte kan tillämpas på grund av de ekonomiska konsekvenserna för markägaren. Det vore enligt motionärerna olyckligt om ett väsentligt landskapsvårdande intresse skulle behöva eftersättas av den orsaken. Paragrafen anses därför böra kompletteras med en ersättningsbestämmelse.

22 §.

Propositionen. Se s. 86—97 och 149. *Departementschefen* anför.

Utredningens förslag att införa allmänt tillståndstvång — med vissa undantag — för reklamanordningar i det fria har vunnit stark anslutning bland remissinstanserna. Även jag finner det angeläget att skärpa kontrollen över reklamen i naturen. Invändningar mot förslaget har framförts huvudsakligen av vissa branschorganisationer, vilka understrukt reklamens betydelse för näringslivet och bestritt utredningens utgångspunkt att reklamanordningar generellt skulle ha en mycket störande inverkan på landskapsbilden. Några remissorgan har uttryckt farhågor att en allmän tillståndspflicht kommer att medföra onödigt arbete för länsstyrelserna beträffande skyltar som självklart bör tillåtas. Från flera håll har hävdats att det inte kan vara motiverat från naturvårdssynpunkt att kräva tillståndsprövning beträffande fristående skyltar som upplyser om en på stället bedriven verksamhet. De framförda invändningarna synes beaktansvärda. Även på förevarande område måste uppenbarligen en avvägning ske mellan naturvårdens krav och motstående intressen. Särskilt där naturlandskapet genom människans ingripanden blivit helt omvandlat kan förhållandena stundom vara sådana att förekomsten av utomhusreklam i begränsad omfattning icke med fog kan påstås verka störande i landskapsbilden. Vidare måste ofta en näringsidkares intresse att göra viss reklam på verksamhetsplatsen tillerkännas företräde framför naturvårdsintresset. Departementsförslagets bestämmelser i ämnet har utformats från dessa utgångspunkter.

I 22 § första stycket stadgas att tavla, skylt, inskrift eller därmed jämförlik anordning för reklam, propaganda eller liknande ändamål inte får finnas varaktigt anbringad utomhus utan länsstyrelsens tillstånd. Till de här avsedda anordningarna bör i princip även räknas affischer på träd, plank, bergväggar och dylikt, men i praktiken torde de mera sällan uppfylla bestämmelsens krav på varaktighet. En affisch kan nämligen inte anses varaktigt anbringad, när den är av vanligt förgängligt pappersmaterial och ej

heller då den avser någon snart förestående tilldragelse. Har däremot en affisch, som anbringats annorstädes än på en vederbörligen tillåten annons-tavla eller liknande anordning, gjorts mera beständig genom plastbehandling eller dylikt, och avser den ej en snart förestående händelse, torde affischören böra anses ha brutit mot förevarande bestämmelse, om han inte utverkat tillstånd till affiseringen. Detsamma gäller, om en sådan affisch av beständigt material visserligen avsett en bestämd tilldragelse men kvarsitter avsevärd tid därefter. Att från naturvårdssynpunkt inskrida mot affis- chering i vidare mån än som nu sagts eller som är möjligt enligt natur- vårdslagets nedskräpningsbestämmelser skulle enligt min mening föra för långt. — Även utan särskilt stadgande därom lär länsstyrelsen vara oför- hindrad att i samband med tillstånd ange viss tid varunder anordningen må bibehållas. Hinder bör ej heller anses föreligga att ge t. ex. offentlig myn- dighet generellt tillstånd avseende anordningar av visst slag.

Från nämnda huvudregel i 22 § första stycket görs i andra stycket vissa undantag. Sålunda undantas anordning som tjänar till upplysning om på stället bedriven affärsrörelse eller annan verksamhet. Det krävs inte, såsom enligt utredningsförslaget, att anordningen skall vara anbringad på bygg- nad, utan det räcker att den finns på det för verksamheten disponerade markområdet. Under exempelvis pågående byggnadsföretag är sålunda en- treprenörerna enligt denna bestämmelse oförhindrade att sätta upp sina skyltar på byggnadsplatsen, och en skomakare kan annonsera på staket utanför verkstaden. I överensstämmelse med utredningsförslaget undantas vidare anslagstavla för meddelanden rörande kommunala angelägenheter, föreningssammanträden, auktioner eller dylikt. Officiella vägmärken lyder inte under 39 § lagen om allmänna vägar och bör utan vidare anses falla utanför även 22 § naturvårdslagen.

Givetvis kan det inträffa att en skyltanordning, för vilken tillstånd ej er- fordras, varaktigt anbringas på sådant sätt att den blir uppenbart vanpry- dande i landskapsbilden. Som utredningen föreslagit bör länsstyrelsen i så- dant fall ha möjlighet att förelägga ägaren eller, om denne ej är känd, markägaren att avlägsna anordningen eller vidta annan erforderlig åtgärd därmed. Att ge den, mot vilken föreläggande riktas, ersättning härför bör enligt min mening inte ifrågakomma. Den som ämnar uppsätta en icke till- ståndspliktig skylt bör däremot kunna gardera sig mot framtida ingripande genom att påkalla förhandsprövning av länsstyrelsen. Regler i nu angivna hänseenden har intagits i 22 § andra stycket. Att föreläggande kan förenas med vitesäventyr framgår av 39 §.

I 22 § tredje stycket stadgas undantag från de föregående bestämmelserna i paragrafen såvitt avser anordning för vilken byggnadslov erfordras eller givits. Att dubbelpröva dessa fall vore givetvis både onödigt och olämpligt.

Enligt 54 § 1 mom. byggnadsstadgan krävs byggnadslov för uppsättan- de eller väsentlig ändring av skylt eller ljusanordning inom område med

stadsplan. Utredningen har föreslagit att länsstyrelserna skall få befogenhet att föreskriva skyldighet att söka byggnadslov för sådan åtgärd även inom byggnadsplaneområden. Liksom ett flertal remissorgan anser jag att dylik skyldighet bör på en gång införas inom alla områden med byggnadsplan. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att vidta härav påkallad ändring i byggnadsstadgan. Vad beträffar områden med utomplansbestämmelser lär däremot inte finnas anledning till någon ändring av gällande bestämmelser utöver vad som föreslås för landsbygden i övrigt. Med den nu föreslagna lösningen torde även den av 1962 års riksdag hos Kungl. Maj:t gjorda framställningen i förevarande ämne få anses tillgodosedd (L³U 1962: 26 s. 28—29, rskr 205).

Med den föreslagna ordningen kommer naturvårdslagens bestämmelser i princip att gälla, förutom på rena landsbygden, inom områden med fastställd generalplan eller utomplansbestämmelser. Jämlikt 52 och 70 §§ byggnadsstadgan har visserligen även byggnadsnämnd viss befogenhet att ingripa mot olämpliga skyltar inom dylika områden. Några kompetenskonflikter torde emellertid inte behöva uppkomma härigenom, om länsstyrelsen i ärende om reklamordning inom sådana områden regelmässigt inhämtar yttrande från byggnadsnämnden. Föreskrift härom torde kunna meddelas i administrativ ordning.

Utredningens förslag att, i samband med att i naturvårdslagen införs allmänt tillståndstvång för reklamordningar i det fria, upphäva 39 § lagen om allmänna vägar anser jag mig inte böra biträda. Med hänsyn till de båda lagarnas skilda syften är det motiverat att vardera lagen innehåller bestämmelser i ämnet. I administrativ ordning torde lämpligen böra föreskrivas att, där tillstånd söks enligt den ena lagen och länsstyrelsen finner tillståndstvång föreligga också enligt den andra, ärendet skall prövas enligt båda lagarna.

Motion. Det i *motionen II: 452* föreslagna förbudet mot misspydande reklam motiveras huvudsakligen av förekomsten av reklam i form av affischering och målning på berghällar och klippor invid vägarna. Sådan reklam anses vara olämplig från såväl naturskydds- som trafiksäkerhetssynpunkt men förmenas ej gå att beivra inom ramen för gällande bestämmelser.

Särskilda bestämmelser till skydd mot nedskräpning

23 och 24 §§.

Propositionen. Se s. 97—101 och 149. *Departementschefen* anför.

De av utredningen föreslagna bestämmelserna angående nedskräpning innebär viss skärpning i jämförelse med naturskyddslagens regler. Jag kan i huvudsak biträda förslaget i denna del. Att, som vissa remissinstanser före-

slagit, slopa kravet på att nedskräpning för att kunna föranleda påföljd skall vara på visst sätt kvalificerad skulle enligt min mening föra för långt. De ytterligare åtgärder, som behövs för bekämpande av nedskräpning, torde framförallt vara intensifierad övervakning och propaganda.

Liksom motsvarande bestämmelse i naturskyddslagen och i utredningsförslaget innehåller 23 § i departementsförslaget en exemplifiering av nedskräpande ämnen. Uppräkningen har emellertid här kompletterats med plast och plåt. Med plåt åsyftas härvid bl. a. bilvrak. Någon ytterligare komplettering anser jag inte påkallad för närvarande. Vad särskilt beträffar affischer bjuder, som tidigare framhållits, 22 § visst korrektiv. I övrigt gäller liksom hittills att kvarlämnade och trasiga affischer — och även snitslar — faller under nedskräpningsbestämmelserna i samma mån som annat pappersavfall. Straffet för nedskräpning skall enligt 37 § andra stycket i fortsättningen vara dagsböter.

De motiv, som föranlett utredningen att komplettera förbudet mot nedskräpning med bestämmelser angående uppträdandet i naturen i andra hänseenden, förtjänar stort beaktande. Det är en angelägen uppgift att komma till rätta med sådana störande företeelser som till exempel det på sina håll utbredda missbruket av grammfoner och radioapparater på badstränder och annorstädes i naturen. Som jag framhållit vid 1 § inbegriper emellertid redan den där införda hänsynsregeln bland annat skyldighet att undvika ljud som kan verka störande på andras naturupplevelser eller på djurlivet. Vidare vill jag här erinra om att olämpligt uppträdande i naturen i vissa fall kan straffas som förargelseväckande beteende samt att, såvitt avser ordningen inom naturreservat, länsstyrelsen enligt lagförslaget får möjlighet att meddela straffsanktionerade föreskrifter om vad allmänheten har att iaktta inom reservatet. Med stöd av allmänna ordningsstadgan kan ordningsföreskrifter meddelas även inom andra till allmänt begagnade upplåtna naturområden. Med hänsyn till det anförda behandlas i 23 § departementsförslaget inga andra typer av olämpligt uppträdande i naturen än nedskräpning.

I 24 § regleras länsstyrelsernas befogenhet att förelägga den, som är ansvarig för nedskräpning eller annat osnyggande, att ställa i ordning platsen och vidta förebyggande åtgärder för framtiden. Delvis i anslutning till utredningens förslag stadgas att dylikt föreläggande får ges så snart av osnyggheten kan för närboende eller andra uppkomma obehag av betydelse eller skada till person eller egendom. På sätt utredningen förordat har ur lagtexten utmönstrats den nuvarande föreskriften att föreläggande får ges endast i den mån det kan ske utan oskäligt betungande. Att föreläggande kan förenas med vitesäventyr framgår av 39 §. Efterkommes ej föreläggande, bör länsstyrelsen även ha möjlighet att låta iordningställa den nedskräpade platsen på den tredskandes bekostnad. Enligt departementsförslaget skall detta kunna ske genom handräckning enligt bestämmelserna i 39 § andra stycket.

Spörsmålet om i vad mån myndighet bör sörja för undanskaffande av skräp i fall där den skyldige ej kan anträffas torde inte höra hemma i detta lagstiftningsärende. Såvitt rör bilvrak lärer frågan komma att övervägas i samband med behandlingen av bilskrotningsutredningens betänkande.

Motioner. Enligt *motionen I: 829* ligger åtskilliga tiotusentals för att inte säga miljontals meter mer eller mindre rostig taggtråd kringströdda i landets skogar, hagar och ängsmarker. På sätt närmare utvecklas i motionen anses denna taggtråd vara till stor olägenhet för människor och djur. Föreliggande paragrafer föreslås därför skola få en sådan utformning att skyldighet föreligger för markägare att rensa sina marker från gammal taggtråd.

Den i utredningsförslaget 28 § (se prop. s. 141) intagna allmänna hänsynsregeln för uppträdandet i naturen bör enligt *motionerna I: 823 och II: 1012* till skydd för djurlivet införas som en komplettering till 23 §. Även i *motionerna I: 828 och II: 1019* anses denna regel böra intagas i lagtexten. Enligt dessa motionärer skulle regeln utgöra en behövlig komplettering till de föreskrifter som kan meddelas rörande allmänhetens uppträdande inom naturreservat liksom ett underlag för propaganda- och upplysningsverksamhet på naturvårdens område.

I *motionerna I: 823 och II: 1012* hävdas vidare att 24 § bör skärpas. Lagförslaget innebär nämligen, anför motionärerna, i åtskilliga fall en skyldighet för markägaren att tåla långtgående intrång. Motionärerna finner det därför uppenbart att den som hos markägaren missbrukar allemansrätten genom nedskräpning skall kunna åläggas att ställa i ordning efter sig, oavsett graden av obehag för markägaren. Det gäller i lika hög grad, sägs det, att naturen i sig hålles intakt och obesudlad av människans nedskräpnings-tendenser. Motionärerna förordar därför att 24 § första stycket får följande lydelse.

Har på viss plats — — — *osnyggats, äger* länsstyrelsen — — — för framtiden.

Den ökande nedskräpningen, särskilt invid landsvägarna, påtalas i *motionerna I: 43 och II: 54*. Genom densamma uppstår sålunda obehag för övriga trafikanter och direkta skador för jordbrukare med ägor som gränsar till vägarna. I sammanhanget kritiseras även affischeringen längs vägarna och renhållningen vid de av kommunerna uppsatta anslagstavlorna. Motionärerna finner det nödvändigt att skärpa uppmärksamheten mot dem som skräpar ned i naturen och få dem att inse det olämpliga i sitt beteende. Om inte andra medel hjälper, anser motionärerna att en skärpning av påföljdsbestämmelserna måste företagas.

I *motionerna I: 834 och II: 1027* anföres följande.

Lagförslagets bestämmelser till skydd mot nedskräpning innebär en skärpning i förhållande till gällande bestämmelser. Detta bör hälsas med

tillfredsställelse, emedan nedskräpningen alltmer tenderar bli ett allt större problem ur naturskydds- och friluftssynpunkt. Lagförslagets utgångspunkt att den som vållat nedskräpningen eller på motsvarande sätt är ansvarig för densamma skall vara ansvarig för att skadan undanröjes är riktig. Det har emellertid visat sig att det i flertalet fall är omöjligt att klarlägga vem eller vilka som förorsakat nedskräpning. Detta är t. ex. ofta fallet med de grova nedskräpningar som förekommer nattetid genom att vissa personer per bil forslar bort och gör sig av med avfall och skräp i naturen. Flera remissinstanser har framhållit, att det är en brist att ingen bestämmelse finns om vilken myndighet som skall ha ansvaret för skräpets undanröjande och nedskräpningsplatsens uppsnyggande i de fall den som vållat nedskräpningen inte kan uppsåras. Härtill har departementschefen framhållit, att frågan inte torde höra hemma i förevarande lagstiftningsärendet och att den såvitt gäller nedskräpning med bilvrak torde behandlas i samband med bilskrotutredningens betänkande. Enligt vår mening är det synnerligen angeläget att det snarast klarlägges vilken myndighet som skall ha det åsyftade ansvaret. Enbart den föreslagna skärpta lagstiftningen lär nämligen inte räcka för att komma till rätta med nedskräpningsproblemet. Vi föreslår att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om skyndsamt prövning och förslag rörande vilken myndighet som skall ha nämnda ansvar.

Ersättningsbestämmelser

25—29 §§.

Propositionen. Se s. 101—123 och 149—151.

Rörande de allmänna grunderna för bestämmelsernas utformning och tillämpning anför *departementschefen* följande.

Av hänsyn till allmänna intressen är jordägares rätt att utnyttja sin egendom inskränkt i olika hänseenden genom åtskilliga lagar. Som exempel må nämnas skogsvårdslagen, uppsiktslagen, gruvlagen, byggnadslagen och fornminneslagen. Dessa inskränkningar måste jordägaren i betydande omfattning tåla utan att erhålla ekonomisk gottgörelse. När t. ex. någon enligt byggnadslagen hindras att utnyttja sin mark för tätbebyggelse, utgår i princip inte någon ersättning. I de fall där rådighetsinskränkning, som inte innebär avhändelse av äganderätt, förenats med rätt till ersättning torde detta ofta ha berott mindre på principiella skäl än på mera allmänt hållna billighetsöverbäganden. Vid inskränkningar, som tillgrips mera sporadiskt och från den enskildes synpunkt slumpartat, kan det framstå som ett rättvisekrav att tillhandahålla ersättning. Där ett redan etablerat eller planerat ekonomiskt utnyttjande drabbas av ingreppet, gör sig billighetssynpunkterna gällande med ökad styrka. Även hänsyn till den gängse uppfattningen om det ifrågavarande allmänna intressets skyddsvärde kan spela en roll.

Även om naturvärden måhända i ett tidigt skede på sina håll uppfattades som något mer eller mindre lyxbetonat, uppbärs den numera av en enhällig opinion. Det torde för envar, jordägare eller inte, te sig självklart att man inte får hantera naturvärden hur som helst och att även andra än ägaren

kan ha befogade anspråk på tillgång till sådana värden. Att jordägarna i gemen skulle ha ersättning för att visa rimliga hänsyn härvidlag är säkerligen helt främmande för den allmänna rättsuppfattningen. När naturvärden påkallar mera långtgående inskränkningar i enstaka jordägares förfoganderätt, ligger det däremot annorlunda till. Ersättning bör då kunna utgå efter en rimlig avvägning mellan det allmännas och den enskilde jordägarens intressen. Från dessa allmänna utgångspunkter har jag låtit utarbeta ersättningsbestämmelserna i departementsförslaget.

Innan jag övergår till att närmare behandla ersättningsbestämmelserna, vill jag starkt understryka vikten av att uppkommande ersättningsfrågor i största möjliga utsträckning löses förhandlingsvägen. I en hel del fall torde det vara att föredra att stat eller kommun söker köpa ett naturvårdsobjekt framför att tvångsvis belägga detta med långtgående och svårvärderade inskränkningar i ägarens förfoganderätt. Ersättningsreglerna får närmast ses som ett nödvändigt komplement för fall då annan utväg än tvångsåtgärder inte står till buds.

Vad därefter angår ersättningsnormerna yttrar departementschefen bl. a. följande.

Med hänsyn till den överensstämmelse, som i mycket råder mellan ingripanden enligt naturvårdslagen och planläggning enligt byggnadslagstiftningen, har det tett sig naturligt att, som även utredningen i huvudsak gjort, utforma ersättningsbestämmelserna i nära anslutning till byggnadslagens regler om ersättning vid inskränkning i dispositionsrätten till mark inom planområden. Enligt dessa regler gäller att markägaren, om han till följd av inskränkningen kan nyttja marken allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde, är berättigad till ersättning för den skada han härigenom lider. Även om denna ersättningsnorm har sin huvudsakliga tillämpning i fråga om inskränkning i bebyggelserätt, gäller den i viss utsträckning även vid förbud att inrätta varuupplag, materialgård eller ljusanordning eller att företa schaktning, fyllning eller därmed jämförlig åtgärd. Enligt min mening är denna ersättningsnorm — vilken upptagits även i bl. a. strandlagen och naturskyddslagen — väl lämpad att införas som huvudregel för de viktigare ersättningsfall som naturvårdslagen har att beakta. Så har ock skett i 25, 28 och 29 §§ i departementsförslaget.

I de fall, där ett förordnande enligt naturvårdslagen innebär förbud att vidta viss åtgärd utan länsstyrelsens tillstånd, bör ersättning inte kunna påkallas förrän ansökan om tillstånd skett och blivit prövad. Det tidigare värde, som enligt huvudregeln skall beaktas vid ersättningsberäkningen, bör därvid hänföras till tiden för förordnandets meddelande och inte till tiden för tillståndsprövningen. Dessa principer gäller redan nu enligt strandlagen samt kommer i departementsförslaget till uttryck i 25 och 28 §§. Till den lösning, som motsvarande spörsmål fått i 29 § beträffande täktregleringen, återkommer jag längre fram.

Grundsatsen om ersättning vid uppenbart missförhållande mellan utnyttjandemöjlighet och tidigare värde tillämpas på olika sätt i byggnadslagen och i strandlagen. Enligt den förra beräknas ersättningen till skillnaden mellan markens värde vid tiden för planfastställelsen och det lägre värde marken har vid tiden för ersättningens bestämmande. Enligt strandlagen beräknas däremot såväl markens värde med bebyggelserätt som dess värde med de användningsmöjligheter, som kvarstår efter inskränkningen i sagda rätt, efter värdet vid den tidpunkt då länsstyrelsen förordnade om tillståndstvång. Utredningen ansluter sig härvidlag till byggnadslagen och har onekligen visst fog härför. Med denna ståndpunkt skulle den värdestegring, som mark inom ett förbudsområde kan undergå under tiden mellan förbudets meddelande och tillståndsvägran, medföra motsvarande minskning av det allmännas ersättningsskyldighet. Detta skulle emellertid sannolikt förmå åtskilliga markägare att snarast efter tillståndstvångets införande begära tillstånd till och, i händelse av avslag, fordra ersättning beträffande åtgärder som eljest skulle aktualiseras först långt senare eller måhända inte alls. Med hänsyn bland annat till denna olägenhet förordar jag att strandlagen i förevarande hänseende får bli normgivande för tillämpningen av naturvårdslagen. Detta innebär också att värdejämförelsen skall avse realvärdena och att penningvärdesförändringar beaktas ända fram till tiden för ersättningsberäkningen.

Utredningen har föreslagit att den i strandlagen genomförda principen om beaktande av s. k. influensverkan å mark utanför förbudsområde skall gälla även naturreservat, naturminne och byggnadsförbud till skydd för landskapsbilden. Skälen härtill finner jag i och för sig beaktansvärda. I fråga om naturreservat och naturminne skulle dock, som expropriationsutredningen påpekat, ifrågavarande regel få vissa mindre tillfredsställande konsekvenser. Då därjämte de fall, där avsättande av naturreservat eller naturminne kan påvisas ge influensverkan av här avsett slag, kan förmodas bli relativt få, har jag ansett mig inte böra föreslå att regeln görs tillämplig i dylika fall. Influensregeln kommer därför till uttryck blott i den efter mönster av 3 § strandlagen utformade 28 § och torde i praktiken få användning främst i strandskyddsfallen.

I frågan om ersättning till markägare för folkinväsion av naturreservat yttrar departementschefen följande.

Det har ifrågasatts om inte den omständigheten att ett naturreservat utsätts för folkinväsion borde föranleda särskild gottgörelse. Som framhållits vid redogörelsen för 9 § kan ägor, över vilka man förut ansetts kunna färdas enligt allemansrätten, genom reservatbildandet och därmed sammanhängande serviceanordningar bli så frekventerade att de kan skadas därav. Allmänheten kan då inte längre göra anspråk på tillträde med stöd av allemansrätten, men länsstyrelsen äger jämlikt 9 § föreskriva att markägaren

likväl måste tåla intrånget. Om sådan föreskrift meddelas, kan ersättning utgå enligt 25 §. Ett alternativ är att länsstyrelsen jämlikt 10 § meddelar ordningsföreskrifter för allmänheten till skydd för de ifrågavarande ägorna. Det vill synas som om hithörande problem borde i de enskilda fallen kunna få en rimlig lösning i samförstånd mellan länsstyrelsen och markägaren.

I samma fråga anför departementschefen vid 30 § ytterligare.

Om ett naturreservat utsätts för oförutsedda invasionsskador, har ägaren samma möjligheter som vid andra överskridanden av allemansrätten att värja sig genom tjänliga åtgärder och att kräva skadestånd av den eller de ansvariga. I en sådan situation kan det befinnas lämpligt att komplettera reservatföreskrifterna med ett åläggande för ägaren att tåla intrånget, varvid ersättningsreglerna i lagförslaget blir tillämpliga.

Rörande samspelet mellan t ä k t r e g l e r i n g e n o c h e r s ä t t n i n g s b e s t ä m m e l s e r n a uttalar departementschefen.

Utredningens förslag har kritiserats för att vara både alltför generöst och alltför återhållsamt. Av vad jag inledningsvis anförde torde ha framgått att det ingalunda är självklart att ersättning över huvud taget skall utgå till den som hindras att på sin mark öppna en för landskapsbilden skadlig grustäkt. I det närliggande fallet att någon enligt byggnadslagen hindras att utnyttja sin mark för tätbebyggelse utgår i princip ersättning endast om tätbebyggelsevärde uppkommit innan byggnadslagen trädde i kraft. För jämförelsen torde det vara betydelseöst att den hindrade markanvändningen i det ena fallet gäller bebyggelse och i det andra fallet tillgodogörande av material under markytan. Enligt min mening bör det vara en från både samhällets och den enskildes synpunkt godtagbar lösning att låta även täktfallen omfattas av huvudregeln om ersättning vid uppenbart missförhållande mellan utnyttjandemöjlighet och tidigare värde samt att — enligt den förut berörda principen om hänsynstagande till förhållandena vid tillståndstvångets införande — hänföra sistnämnda värde till den tid då naturvårdslagen träder i kraft. Det torde inte innebära alltför stora svårigheter att, även efter en längre tids förlopp, anskaffa erforderlig utredning om detta värde. Bestämmelserna i 29 § har utformats i enlighet med det nu sagda.

Det torde inte vara möjligt att närmare än som skett i 29 § ange, vilka inskränkningar med avseende å nyttjandet av en fyndighet som innehavaren bör vara skyldig att underkasta sig utan ersättning, och ej heller hur ersättningen i förekommande fall bör beräknas. Jag vill dock understryka den betydelse som inte minst i fråga om täktföretag måste tillmätas den i 1 § tredje stycket fastslagna grundsatsen att den, som utför arbetsföretag i naturen, är skyldig att vidta skäligen åtgärder för att begränsa eller motverka skadan. Denna grundsats, som i huvudsak torde omfattas redan av gällande rätt, innebär till en början att, då täkttillstånd ges och förenas med föreskrifter, ersättning inte skall utgå, om de föreskrivna åtgärderna är

mindre långtgående än nyss sagts. Skulle tillstånd vägras eller synnerligen ingripande föreskrifter meddelas, får grundsatsen betydelse vid bedömningen huruvida marken på grund av beslutet kan användas allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde. Detta värde bör nämligen då reduceras med hänsyn till kostnaderna för skäligen åtgärder i syfte att begränsa eller motverka skador av det tänkta uttaget. Vid bedömningen av avsättningsmöjligheter och pris å material vid ifrågavarande tid får givetvis tas hänsyn bl. a. till sådana faktorer som utvinningskostnaderna, det pris som betalas för material från närbelägna fyndigheter, tillgången på andra obearbetade fyndigheter i trakten och efterfrågan på material av ifrågavarande slag. — I fall där en fyndighet berör flera fastigheter kan det, som utredningen påpekat, inträffa att en enstaka fastighetsägares tillståndsansökan måste avslås, oaktat från naturvårdssynpunkt ej skulle möta hinder mot ett gemensamt uttag ur fyndigheten och det t. o. m. kan förutses att tillstånd därtill kan komma att ges framdeles, sedan erforderlig samverkan mellan fastighetsägarna kommit till stånd. Med tanke på bl. a. dylika situationer har i 35 § införts en bestämmelse varigenom utbetald ersättning under vissa förutsättningar kan återkrävas.

Beträffande slutligen förutsättningarna för inlösen anför departementschefen.

Enligt 7 § andra stycket naturskyddslagen kan ägare av fridlyst mark fordra att fastigheten löses av det allmänna, om fridlysningen föranleder synnerligt men vid fastighetens nyttjande. Utredningsförslaget innebär en avsevärd utvidgning av denna rättighet och innehåller dessutom en bestämmelse om rätt även för det allmänna att påkalla inlösen. Utredningen antyder emellertid själv att det knappast finns något mera påtagligt behov av ökade möjligheter till inlösen. Under förarbetena till strandlagen avvisades tanken på införande av inlösenmöjlighet vid tillståndsvägran under hänvisning bl. a. till att ägaren alltjämt disponerade marken för andra ändamål än bebyggelse och kunde få full gottgörelse genom intrångsersättning samt att inlösen av spridda strandområden skulle medföra förvaltningssvårigheter för kronan och olägenheter från fastighetsbildningssynpunkt. Vad angår förslaget om inlösningsrätt för kronan torde det syfte, som utredningen velat vinna härmed, väsentligen tillgodoses genom den förefintliga möjligheten att exproprieras mark för naturvårdsändamål. Med hänsyn till vad nu anförts har inlösningsmöjligheterna i departementsförslaget bibehållits i sin nuvarande omfattning. Enligt 26 § kan sålunda fastighetsägare fordra inlösen, om vid fastighetens nyttjande uppkommer synnerligt men till följd av föreskrifter avseende naturreservat eller naturminne. Innebär reservatföreskrift att viss åtgärd inte får företas utan länsstyrelsens tillstånd, ligger det i sakens natur att föreskriften ej kan orsaka synnerligt men med mindre tillstånd vägrats eller förenats med särskilda villkor.

Motioner. De av departementschefen angivna allmänna grunderna för ersättningsbestämmelsernas utformning och tillämpning kritiseras i *motionerna I: 836 och II: 1026* på följande sätt.

Om naturvårdslagens syften skall kunna fullföljas, kan självfallet ingripande åtgärder även av tvångsnatur understundom vara påkallade gentemot enskilda markägare. En förutsättning därför måste emellertid vara att markägarna gottgöres för de skador och förluster som uppkommer genom dylika åtgärder. De i lagförslaget förekommande ersättningsreglerna kan emellertid icke ens tillnärmelsevis anses motsvara rimliga krav i detta hänseende. Även om förebilder för vissa av reglerna finnes i byggnadslagen och strandlagen, måste de i detta sammanhang likväl sägas stå i strid med gängse rättsuppfattning om ersättning för intrång i enskild äganderätt.

Vi kan icke ansluta oss till den ståndpunkt departementschefen hävdar i propositionen att i de fall där rådighetsinskränkningar som inte innebär avhändelse av äganderätten förenas med rätt till ersättning detta ofta mindre berott på »principiella skäl än på mera allmänt hållna billighetsöverväganden». Det torde tvärtom förhålla sig så, att svensk rätt bygger på förekomsten av en principiell ersättningsrätt och att begränsningar i denna ansetts kunna vidtagas allenast då särskilda skäl talar därför; intrånget kan bedömas vara av begränsad art eller kompenserande fördelar i andra avseenden kan uppkomma. Med utgångspunkt härifrån bör ersättningsfrågor vid rådighetsbegränsningar av olika slag bedömas, icke från det motsatta betraktelsesätt, på vilket förslaget till naturvårdslag bygger.

Enligt svensk rättsuppfattning skall en lagstiftnings konsekvenser drabba alla medborgare lika. Även på denna punkt motsvarar lagförslaget icke rimliga anspråk. Den eller de markägare som drabbas av något av de i lagen stipulerade ingreppen får genom att ersättning för uppkomna förluster ofta icke utgå eller beräknas till lägre belopp än gällande marknadsvärden ett väsentligt sämre förmögenhetsläge än ägare av närbelägen mark som, måhända av en tillfällighet, undgått motsvarande ingrepp.

I *motionerna I: 835 och II: 1028* instämmer i utredningens och departementschefens uttalanden att myndigheterna i första hand bör eftersträva överenskommelser med markägarna. Det ifrågasättes om ersättningsreglerna i alla delar vilar på en riktig och rättvis grund och om de fått en lämplig utformning. En generös tillämpning av ersättningsbestämmelserna är en förutsättning för att de skall kunna accepteras av motionärerna.

Enligt *motionen II: 1021* lämnar ersättningsbestämmelserna utrymme för samma ödesdiga misstag och kostnader som följde med lagstiftningen om ersättning för mistad fiskerätt.

Om de föreslagna ersättningsnormerna anföres i *motionerna I: 836 och II: 1026* bl. a. följande.

Till de ur markägarens synvinkel mest ingripande bestämmelserna hör de som rör länsstyrelsens rätt att besluta om inrättande av naturreservat samt att dylika beslut må kombineras med föreskrifter om icke endast inskränkningar för ägaren i rätten att förfoga över sin fastighet utan också skyldighet för denne att låta annat intrång som kan uppkomma genom att särskilda åtgärder krävs för att tillgodose naturreservatets ändamål. Hit

hör också föreskrifterna om att länsstyrelsen må äga förordna att ett visst område skall vara strandskyddsområde inom vilket utan länsstyrelsens tillstånd nybyggnad icke må uppföras, ej heller befintlig byggnad ändras för att tillgodose ett väsentligen annat ändamål än det vartill byggnaden tidigare varit använd. Hit hör ytterligare reglerna om att täkt av sten, grus, sand eller lera för annat ändamål än fastighetsägarens behov icke får ske utan länsstyrelsens tillstånd samt att nybyggnad, upplag eller annat arbetsföretag under vissa förutsättningar enligt länsstyrelsens förordnande icke må utföras utan dess tillstånd.

I den mån dylika åtgärder erfordras för att tillgodose lagstiftningens syfte borde det vara självklart att det allmänna tar konsekvenserna härav och tillser att full ersättning utges för de ekonomiska skadeverkningar som tvångsingripandena kan medföra. I stället för att tillämpa de ersättningsregler som återfinnes i expropriationslagen och vilka bygger på att, då det allmänna för vissa kvalificerade syften tar i anspråk enskilds egendom, denne skall ges sådan ersättning att förmögenhetsläget förblir oruhbat, har lagförslaget på olika sätt sökt beskära markägarens rätt till skadeersättning för att därigenom nedbringa det allmänns kostnader för naturvården. Markägare, som genom bildande av naturreservat ålägges förbud att uppföra byggnad och stängsel eller att bedriva täktverksamhet, uppodling, dikning, plantering, avverkning m. m., skulle således få ersättning för den ekonomiska skadan, om marken kan användas »allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde». Ifrågavarande ersättningsregler, som hämtats från byggnadslagstiftningen och som där uppenbarligen har avseende på helt andra förhållanden än dem som här kommer i fråga, innebär att enskilda markägare får bära en del av kostnaderna för åtgärder som det allmänna vidtar i naturvårdande syften eller för att säkra vissa markområden för allmänhetens fritidsverksamhet. En sådan övervältring av kostnaderna måste anses strida mot det allmänna rättsmedvetandet och hittills gällande grundsatser beträffande ingrepp i enskild äganderätt.

Såväl i här berörda hänseenden som då det gäller frågan om skadestånd för övriga begränsningar i den enskildes rådighet över sin egendom bör ersättningsbestämmelserna utformas enligt reglerna i expropriationslagen. Det finns enligt vår mening ingen anledning att i detta hänseende göra någon åtskillnad mellan expropriation av mark för skilda i expropriationslagen angivna ändamål, exempelvis för olika försvarsanläggningar, och tvångsingripanden enligt naturvårdslagen. Konsekvenserna för den enskilde blir i båda fallen ofta desamma. Det är fråga om tvångsåtgärder för vinnande av allmänna syften, och ersättning för liden skada bör därför utgå utan inskränkningar. Bedömningen av om skada lidits och hur stor denna skada är får självfallet på vanligt sätt ske av vederbörande domstolar.

Genom ersättningsnormernas utformning kommer enligt *motionerna I: 835 och II: 1028* vissa ingrepp och förändringar i markägarens rättigheter att passera ersättningsfritt. Det är av helt avgörande betydelse för att motionärerna skall kunna acceptera regler av denna art att den möjlighet att utesluta ersättningsrätt som innefattas i bestämmelserna tillämpas restriktivt. Endast då det gäller helt obetydliga intrång bör man, anser motionä-

terna, ålägga vederbörande att tåla detta utan ersättning. Man bör heller icke ställa intrånget i relation till hela det markvärde som berörs av förordnandet utan bedöma det speciella intrånget isolerat. Generellt bör gälla vad utredningen sagt därom att markägaren för den begränsning som genom bildande av naturreservat eller förordnande om bebyggelseförbud lägges på hans möjlighet att fritt disponera över sin mark normalt bör kompenseras genom intrångsersättning. Ersättning bör också regelmässigt utgå i de av departementschefen angivna fallen att inskränkningar tillgrips sporadiskt eller drabbar ett redan etablerat eller planerat ekonomiskt utnyttjande. Detsamma anses böra gälla de fall, då markägaren förpliktas tåla intrånget av sådana anordningar som avses i 9 §.

I *motionerna I: 835 och II: 1028* framhålles vidare som önskvärt att ersättning utgår till markägare vid folkinväsning av naturreservat. I denna del anför motionärerna följande.

Några remissinstanser har diskuterat frågan hur skador som uppstår vid s. k. massinvasion från allmänhetens sida skall behandlas. Naturreservat stimulerar till en livlig frekventering, som lätt kan medföra stark förslitning och andra skadeverkningar, särskilt om reservatet bildats enbart eller delvis för den sociala naturvården och om serviceanordningar dessutom uppförts. Departementschefen erinrar bl. a. om de möjligheter till ekonomisk gottgörelse, som skadestandsreglerna vid överskridande av allemansrätten medför. Det skadestandsrättsliga och även det straffrättsliga skyddet är dock i detta fall tämligen illusoriskt, därför att övervakning och identifiering av skadevällaren sällan kan vara effektiv och därför att skadeverkan och förslitning vanligen uppstår successivt och kumulativt, där varje liten påverkan ofta inte överskrider straffbarhetsgränsen.

Genom att länsstyrelsen i sådana fall ger förordnande enligt förslagets 8 § eller 9 § träder ersättningsreglerna i funktion. Först genom en sådan länsstyrelsens åtgärd och genom en generös tillämpning av ersättningsbestämmelserna uppstår ett reellt skydd. Vi instämmer med hovrätten för Västra Sverige, som framhåller, att det inte minst för undvikande av ökade motsättningar mellan friluftsfolkets och den bofasta befolkningens intressen är önskvärt, att markägaren erhåller ersättning för olägenheter på grund av massinvasion av naturreservat.

Samspelet mellan läktreglering och ersättningsbestämmelser diskuteras utförligt i *motionerna I: 822 och II: 1011*. I *motionerna* behandlas närmast frågan om rätt till ersättning vid vägrat tillstånd till exploatering av »icke förnyelsebara naturtillgångar», såsom jord- och bergmaterial. Enligt motionärerna ger lagförslaget härvidlag ej önskvärt underlag för en rimlig avvägning mellan å ena sidan långsiktiga naturvårdsintressen och å andra sidan mera kortsiktiga exploateringsintressen. Motionärerna, som särskilt hänvisar till behovet att bevara från skilda natur- och kulturvårdssynpunkter värdefulla rullstensåsar eller delar därav, finner att ersättningsbestämmelserna kan leda till mycket betydande utgifter för statsverket. Det ifrågasättes om det är rimligt att vår generation med

stora statsanslag skall lösa in värdefulla terrängformationer och liknande naturobjekt för att ett oöverskådligt antal generationer icke skall få en i onödan utarmad naturmiljö. Motionärerna anser att vägrat tillstånd till exploatering av icke förnyelsebara naturtillgångar ej bör medföra rätt till ersättning. Till stöd härför anföres bl. a. följande.

Rätten för en markägare att utplåna terrängformationer och för all framtid omvandla hela bygder, om inte staten löser in eller betalar inträngsersättning för ifrågavarande exploateringsobjekt, kontrasterar i mångt och mycket mot den reglerande lagstiftningen inom åtskilliga andra områden vid naturexploatering, det må gälla vattendrag, grundvatten, fornlämningar, gruvor, skog, jakt, jorddelning, byggande m. m. På dessa områden kan skilda samhällsorgan i större eller mindre utsträckning hindra icke önskvärd exploatering utan att några ersättningskrav kan resas. Ett par av de berörda lagarna skall här något närmare beröras.

Vattenregleringar och vattenavledningar, som befunnits tillåtliga enligt vattendragens ekonomiska villkor, kan under vissa förhållanden ändå förklaras otillåtliga av vattendomstol. Detta gäller bl. a. (vattenlagen 2: 3 och 7: 39) »där genom dylik åtgärd skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust från naturskyddssynpunkt är att befara».

Enligt fornminneslagen är all åverkan på redan kända fasta fornlämningar förbjuden, utan att berörda markägare äger rätt till ersättning, om fornlämningarna låser t. ex. en grusfyndighet. Till en fast fornlämning räknas även ett för miljön nödvändigt område däromkring. Att exploateringstillstånd vanligen lämnas för mindre väsentliga fornlämningar, om markägaren först bekostar undersökning, ändrar inte fornminneslagens principella innebörd i berörda avseende.

Orsaken till att de allmänna intressena är bättre lagligt tillgodosedda beträffande vatten och fornlämningar än beträffande terrängformationer torde i första hand vara historisk. Den tid, under vilken ifrågavarande skyddsfrågor aktualiserats i det allmänna medvetandet, har varit högst olika. Där emot kan knappast hävdas, att de miljömässiga, sociala och naturhistoriska värdena hos en ruststensås generellt är mindre än värdet hos en kulturyttring av våra förfäder.

I fråga om kortsynthet kan den nutida grusexploateringen jämföras med tidigare rovdriftsmetoder vid skogsexploatering och jakt. Dessa metoder har utgjort bakgrunden till en stor del av nuvarande reglerande bestämmelser för utnyttjandet av de förnyelsebara naturtillgångarna. En reglering av utnyttjandet av de icke förnyelsebara naturtillgångarna kan synas ännu mer motiverad.

Till förebyggande av de olägenheter som en sålunda utformad lagstiftning kan medföra för den enskilde markägaren anses möjlighet böra skapas att tvångsvis bilda s. k. grussamfälligheter. Alla grusinnehav inom väl tilltagna områden skulle sammanföras till sådana samfälligheter. Varje fastighetsägare skulle därinom äga en så stor andel i värdet av samfällighetens totala grustillgångar som motsvarade värdet av grustillgångarna på den egna fastigheten. Utdelning skulle sedan ske på grundval av denna andel, oavsett var inom samfälligheten grusbrytningen bedrivits. En möjlighet att

om så erfordras tvångsvis bilda grussamfällighet skulle enligt motionärerna kunna vara till stor nytta, även om ersättningsbestämmelserna i övrigt behölls oförändrade.

Viss annan översyn av ersättningsreglerna ifrågasättes också i motionerna, bl. a. i vad avser de diskonteringsgrunder, varpå ersättning för vägrad exploateringsrätt bygger. Härom anför motionärerna.

Markägare, som ej tillåtes exploatera sina grusfyndigheter, hävdar vanligen att dessa skall inlösas under antagande av en nära förestående exploatering av relativt kort varaktighet. Men om ett sådant antagande generellt lades till grund för beräkning av inlösenbeloppen för de omistliga åsarna, skulle kostnaden bli flera gånger så stor som det sammanlagda verkliga nuvärdet av gruset i dessa åsar. Som exempel kan nämnas »Uppsala-området» mellan mälarviken Ekoln och Läby i Björklinge. F. n. brytes där årligen ca 1/4 % av de icke bebyggda åsmaterialtillgångarna (ovanför grundvattenytan).

Med nuvarande brytningsintensitet skulle grustillgångarna inom området således räcka bortemot 400 år, om man inte fredar några åspartier. Detta innebär i stort sett, att de sammanlagda grustillgångarna endast har 5—10 % av det nuvärde som de skulle ha om man räknade med t. ex. en 30-årig exploateringstidrymd. Förhållandet ändras inte mycket om man i stället för en 400-årig exploatering antar t. ex. en 200-årig.

På något sätt borde det — om lagförslagets ersättningsbestämmelser i huvudsak antages — fastställas en enkel och generell värderingsnorm, som tar hänsyn till grussituationen i stort inom rimligt tilltagna »grusförsörjningsområden» och som verkar så, att inlösningskostnaderna för de omistliga åsarna i enskild ägo kommer att stå i rimlig proportion till dessas verkliga nuvärde. Tiden och kostnaderna för förhandlingar och rättegångar skulle också kraftigt nedgå, om man kommer ifrån de hart när omöjliga beräkningarna av när och inom vilken tidrymd den ene eller andre markägaren skulle ha haft tillfälle att exploatera just sin grusfyndighet.

Motionärerna yttrar slutligen.

Sammanfattningsvis får vi framhålla, att vi inte anser att valet av medel är huvudsaken när det gäller ett skydd av önskvärd och rimlig omfattning åt de icke förnyelsebara naturtillgångarna. Vi önskar endast att de juridiska och ekonomiska medlen för ett sådant skydd bör vara sådana, att de gör det möjligt att uppnå det mål, som man ur ett långsiktigt perspektiv anser rimligt. Vi tvivlar dock på de praktiska möjligheterna att uppnå detta mål enligt lagförslagets linjer.

Enligt *motionerna I: 834 och II: 1027* kan den beräkningsgrund som inbefattas i 29 § ej godtagas. Den säges sakna generell motsvarighet i tvångsförfogandelagstiftningen. Motionärerna erinrar om expropriationsutredningens uttalande att stadgandet upptar icke oväsentliga nyheter i förhållande till gällande rätt. Motionärerna anser det vara att föregripa den pågående översynen av tvångsförfogandelagstiftningen, om 29 § godtages. Det hävdas också att regeln vid sin tillämpning komme att få synnerligen godtyckliga utfall, som inte kan fattas som annat än orättmätiga av de närmast berörda. Då bestämmelsen inte heller anses medföra någon som helst

lösning av det s. k. markvärdestegringsproblemet, förordar motionärerna en sådan ändring av 29 § att värdet vid tiden för förordnandets meddelande blir grundläggande för ersättnings omfattning.

I *motionerna I: 836 och II: 1026* framföres följande synpunkter.

Särskild kritik kan riktas mot konstruktionen av ersättningsreglerna för vägrat tillstånd till grus- och liknande täktverksamhet. Enligt propositionen skall nämligen täktens värde bedömas med utgångspunkt från förhållandena vid lagstiftningens ikraftträdande. Detta innebär att ett exempelvis år 1974 vägrat tillstånd till grustäkt skulle berättiga till ersättning — i den mån markägaren med hänsyn till ersättningsreglernas allmänt restriktiva utformning över huvud blir ersättningsberättigad — efter det s. k. realvärdet tio år tidigare. Eftersom »realvärdet» uppenbarligen i de flesta fall kommer att väsentligt avvika från det marknadsvärde som i alla andra situationer ligger till grund vid skadeståndsberäkning, innebär reglerna i fråga en indirekt värdekonfiskation, för vilken varken sakliga eller principiella skäl torde kunna åberopas. Den omständigheten att i strandlagen för begränsade syften införts ersättningsregler som i vissa fall kan få liknande konsekvenser får icke åberopas som argument på förevarande område. De föreslagna reglerna drabbar dessutom på ett mot svensk rättstradition stridande sätt olika täkttagare olika. Markägare som kan utverka täkttillstånd kan uppenbarligen tillgodogöra sig det fulla marknadsvärdet vare sig han säljer täkten eller utnyttjar densamma, medan däremot hans granne som icke utverkat motsvarande tillstånd får sin ersättning bestämd efter väsentligt lägre värden. Ersättningsregler som får dylika konsekvenser har icke sin plats i svensk lagstiftning.

Enligt *motionerna I: 834 och II: 1027* kan det ifrågasättas om reglerna i 26 § angående inlösen fått en tillfredsställande utformning. Konsekvensen av lagförslaget synes motionärerna bli att ersättning inte kan erhållas, förrän skadeverkningarna är av mycket stor omfattning. Detta anses icke vara ägnat att underlätta avtal och uppgörelser med markägare om avsättande av naturreservat. Motionärerna föreslår att orden »synnerligt men» i 26 § utbytes mot orden »men av betydelse».

32 och 33 §§.

Propositionen. Se s. 124—127 och 152. *Departementschefen* anför bl. a. att han beträffande de i förevarande paragrafer stadgade tidsfristerna ej finner anledning att frångå utredningens förslag. *Lagrådet* yttrar i anslutning härtill vid 33 §.

Den i första stycket stadgade tidsfristen för väckande av talan hos expropriationsdomstolen, ett år, har i ett remissyttrande betecknats såsom väl kort, detta med hänsyn till att åtskillig tid kan komma att åtgå för förhandlingar. Departementschefen har emellertid avböjt att föreslå någon förlängning av fristen.

Ej heller lagrådet vill ifrågasätta en dylik förlängning. Det må emellertid framhållas, att förevarande preskriptionsbestämmelse måste anses vara dis-

positiv och att länsstyrelsen sålunda i och för sig får anses äga eftergiva ett-årsgränsen, t. ex. om det erfordras för fortsatta förhandlingar i ersättningsfrågan. Då å andra sidan denna gräns uppställts i syfte att förebygga att uppgörelse om ersättningsfrågor drar ut för mycket på tiden, torde länsstyrelsen så långt möjligt böra undvika att eftergiva tidsgränsen i fråga.

Motioner. Enligt *motionerna I: 834 och II: 1027* är de i 32 och 33 §§ angivna tidsfristerna alltför knappt tilltagna. Motionärerna framhåller att det från allmän rättssäkerhetssynpunkt är till fördel, om relativt betydande tid står till förfogande för övervägande av frågan om talans väckande. En generöst tillmätt tid anses i förevarande fall vara av särskild betydelse genom att kunna underlätta frivilliga överenskommelser mellan parterna. I *motionerna* föreslås därför att tidsfristerna förlänges, i 32 § till sex månader och i 33 § till två år. Samma förslag framföres i *motionerna I: 836 och II: 1026* samt, såvitt angår 33 §, även i *motionerna I: 835 och II: 1028*.

I *motionerna I: 834 och II: 1027* samt *I: 835 och II: 1028* behandlas i sammanhanget även spörsmålet, huruvida preskriptionsbestämmelser på sätt föreslagits i 33 § bör gälla för ersättningstalan som föranleds av stadgandena i 15 och 16 §§. I sistnämnda motionspar anföres härom följande.

Strandlagen innehåller ingen bestämmelse om att markägare går förlustig rätten att framställa ersättningsanspråk mot kronan, om talan inte väckts inom viss tid. I propositionen 33 § likställs vad beträffar talefrister ersättningsanspråk för fastighet inom strandskyddat område med exempelvis anspråk för mark där naturreservat bildats. Också för de från strandlagen överförda reglerna om resande av ersättningsanspråk skall enligt departementschefens förslag nu alltså en preskriptionsbestämmelse införas.

Strandskyddsområde skall enligt propositionen inte omfatta områden som ingår i fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan. En ägare till mark inom strandskyddsområde, som kan förväntas inom en begränsad framtid upphöra genom att plan fastställs, har enligt strandlagen två möjligheter. *Antingen* kan han, om sökt tillstånd förvägrats honom, kräva ersättning för utebliven glesbebyggelserätt, varvid han samtidigt frånhänder sig möjligheterna att få utnyttja en eventuell framtida tätbebyggelserätt, *eller* kan han avstå från att kräva ersättning för mistad glesbebyggelserätt och invänta, eventuellt påskynda, att området läggs under fastställd byggnads- eller stadsplan. Gällande rätt ger sålunda möjlighet för markägaren att obunden av legala frister hålla avgörandet öppet, om vilket alternativ som är lämpligast. Den föreslagna regleringen däremot tvingar markägaren att inom stipulerad tid från lagakraftvinnandet av det beslut på vilket ersättningsanspråken grundas väcka talan. Sker inte detta, förlorar han rätten till ersättning.

Det är vidare oklart, vilken verkan som preskriptionstidens utlöpande har, då det står markägaren fritt att göra en ny dispensansökan, eventuellt med något förändrat innehåll. Med hänsyn till värdet av att markägaren får rätt att utan inskränkande tidsbestämmelser medverka till upprättande och fastställande av stads- och byggnadsplaner förordar vi, att talerätt om ersättning för uteblivet tillstånd att utföra tillståndspliktigt byggnadsarbete på strandskyddat område inte begränsas i tiden. Någon olägenhet av att nu gäl-

lande strandlag saknar preskriptionsbestämmelser för väckande av ersättningstalan har icke försports.

Enligt *motionerna I: 834 och II: 1027* har något godtagbart skäl ej förebegrats för den skärpning propositionen innebär i berört hänseende. I *motionerna* föreslås att 33 § ges sådan utformning att någon bestämd tid ej fastställs för talerätt i anledning av bestämmelserna till skydd för friluftslivet.

35 §.

Propositionen. Se s. 127—128. *Departementschefen* anför.

Beslut om avsättande av naturreservat är, som jag framhållit i annat sammanhang, i allmänhet avsett att vara definitivt. Om synnerliga skäl är därtill, kan dock enligt 12 § sådant beslut helt eller delvis upphävas. Under vissa omständigheter kan det därvid, t. ex. om markägaren i anledning av inskränkning i förfoganderätten tillerkänts betydande ersättning och inskränkningen efter kort tid upphävs, framstå som rimligt att ägaren får återgälda uppuren ersättning eller del därav. Motsvarande förhållande kan inträffa om t. ex. ersättning utgått med anledning av att tillstånd till grustäkt eller bebyggelse vägrats och tillstånd sedermera lämnas på grund av ändrade förhållanden. Någon gång kan också hända att markägare handlat i strid mot givna reservatföreskrifter eller mot beslut om tillståndsvägran och myndigheterna finner sig av någon anledning inte böra eller inte kunna föranstalta om rättelse. Som exempel må nämnas det fall att avverkning skett trots förbud däremot. I förevarande paragraf har därför införts en regel enligt vilken markens ägare eller innehavare i fall som nu berörts skall kunna förpliktas att återgälda ersättningen eller del därav, om detta med hänsyn till hans vinning och omständigheterna i övrigt finnes skäligt. Frågan om återbetalning torde i allmänhet kunna lösas förhandlingsvägen i anslutning till länsstyrelsens omprövning av det förhållande som på sin tid föranledde ersättningen.

Motioner. Enligt *motionerna I: 834 och II: 1027* är det på nuvarande stadium svårt att avgöra om ett behov av den föreslagna regeln verkligen kommer att finnas. Av uttalanden som gjorts i anslutning till förslaget drar motionärerna den slutsatsen att lagrummet ger utrymme för betydande godtyckliga bedömningar. Återbetalningsskyldigheten anses också vara ett nytt inslag i lagstiftningen på förevarande och jämförbara områden. Härtill kommer, anför motionärerna, att återbetalningsfrågan torde övervägas vid det pågående utredningsarbetet rörande tvångsförfogandelagstiftningen. Då något omedelbart behov av den föreslagna regeln enligt motionärernas mening ej föreligger, föreslås att 35 § utgår ur lagförslaget och att frågan ånyo prövas sedan det pågående utredningsarbetet slutförts. I huvudsak samma skäl åberopas i *motionerna I: 836 och II: 1026* till stöd för det jämväl däri framförda yrkandet att 35 § skall utgå ur lagförslaget.

Om tillämpningen av 35 § uttalas i *motionerna I: 835 och II: 1028* att återbetalningsskyldighet med hänsyn till bestämmelsens utformning kan förmodas uppstå endast i ett fåtal fall. En omständighet som enligt motionärerna bör vara tungt vägande är förekomsten av överlåtelser eller upplåtelser av rätt till marken, vilka skett sedan ersättningen erlagts. Regeln bör, anser motionärerna, generellt tillämpas med stor varsamhet och eventuella nya markägarförhållanden bör beaktas.

36 §.

Stadgandet motsvarar 31 § naturskyddslagen och 6 § strandlagen. Enligt 67 § expropriationslagen är den exproprierande pliktig att, i den mån ej annat föranledes av vad i 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken stadgas, ersätta motparten hans kostnader i expropriationsmålet, vid expropriationsersättningens fördelning och eljest i anledning av expropriationen. I expropriationsutredningens betänkande II (SOU 1964: 32) föreslås vissa ändringar i 67 § expropriationslagen. Nuvarande bestämmelse bibehålles sålunda med avseende på processen i första instans. Vidare anses den exproprierande, om han själv fullföljer talan i högre instans, alltjämt i princip böra vara pliktig att gottgöra motparten dennes kostnader i den högre instansen, oavsett om han vinner eller förlorar målet. Om sakägare fullföljer talan i högre instans, skall enligt förslaget hans rätt till ersättning för rättegångskostnad bedömas enligt de allmänna bestämmelserna i rättegångsbalken, d. v. s. i första hand med hänsyn till målets utgång i den högre instansen.

Motioner. Enligt *motionerna I: 836 och II: 1026* bör i överensstämmelse med den i motionerna hävdade grundsynen samma regler gälla beträffande rättegångskostnader i naturvårdsmål och i expropriationsmål. Detta anses desto mera påkallat som expropriationsutredningens ovan redovisade förslag kan antagas inom kort komma att prövas av riksdagen.

Ansvarsbestämmelser m. m.

40 §.

Propositionen. Se s. 130—131, 153 och 155. *Departementschefen* anför vid lagrådsremissen följande.

Fullföljda mål om föreläggande enligt 16, 17, 20, 21, 22, 24 eller 47 § i departementsförslaget bör upptas av regeringsrätten och detta oberoende av om vite utsatts eller ej. För vinnande av enhetlig bedömning av mål om reklamatorordningar bör vidare jämväl besvär i mål rörande tillstånd enligt 22 § i likhet med vad som gäller beträffande mål om tillämpning av 39 § lagen om allmänna vägar prövas av regeringsrätten. Av det anförda påkallad ändring i regeringsrättslagen torde få anmälas i annat sammanhang. I övrigt torde besvär över länsstyrelses beslut enligt naturvårdslagen böra prövas av Kungl. Maj:t i statsrådet.

Enligt min mening bör länsstyrelserna i administrativ ordning åläggas att i varje naturvårdsärende av vikt samråda med statens naturvårdsnämnd. I förevarande paragraf har nämnden vidare tillagts rätt att för tillvaratagande av naturvårdens intressen överklaga länsstyrelses beslut. Med hänsyn till det inflytande, som sålunda tillförsäkras naturvårdsnämnden, och till den omständigheten, att i nämnden finns företrädare för vetenskapen och föreningslivet, biträder jag utredningens förslag i fråga om klagorätten.

I fråga om kompetensfördelningen mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och regeringsrätten anför *lagrådet* följande.

Den föreslagna lagstiftningen innebär i åtskilliga hänseenden starka ingrepp i enskild rätt. Det är vid sådant förhållande anledning att noga överväga om ej, jämlikt de grundsatser som i allmänhet kommit till uttryck i regeringsrättslagen, besvär över beslut innefattande sådana ingrepp böra upptagas av regeringsrätten i stället för av Kungl. Maj:t i statsrådet. Ledning kan härvid i viss utsträckning hämtas i betänkandet om kompetensfördelningen mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och regeringsrätten (SOU 1959: 4).

Enligt *lagrådets* mening böra, utöver de i motiveringen till remissförslaget under detta lagrum nämnda målgrupperna, av regeringsrätten upptagas också besvär över beslut om fridlysning av naturminne och därmed sammanhängande beslut, i likhet med vad som gäller rörande fornminnen och byggnadsminnen (jämför 2 § 11 mom. regeringsrättslagen). Vidare böra till regeringsrätten föras besvär över beslut angående tillstånd enligt 19 § (märk att de fallen av tillståndsvägran enligt 19 § närstående men i allmänhet för den enskilde långt mindre kännbara besluten om föreläggande enligt 20 § andra stycket i remissförslaget förutsättas skola höra till regeringsrättens avgörande). Hänföras besvär angående tillstånd enligt 19 § till regeringsrättens avgörande, ligger det nära till hands att regeringsrätten även blir sista instans i mål om tillstånd enligt 86 och 122 §§ byggnadslagen.

Vid anmälan av *lagrådets* utlåtande anför *departementschefen*, såvitt nu är i fråga.

Jag biträder *lagrådets* förslag att till regeringsrätten föra besvär över beslut om fridlysning av naturminne och därmed sammanhängande beslut. Vad *lagrådet* i övrigt föreslaget i fråga om fördelningen av besvärs mål mellan regeringsrätten och Kungl. Maj:t i statsrådet synes däremot med hänsyn till sin principiella räckvidd böra övervägas först i samband med förvaltningsdomstolskommitténs blivande förslag rörande regeringsrättens arbetsuppgifter.

Motioner. Enligt vad i *motionerna I: 836 och II: 1026* anföres skall det icke bestridas att frågan om kompetensfördelningen har principiell räckvidd och att den f. n. behandlas inom förvaltningsdomstolskommittén. Det anses emellertid ovisst, när kommitténs blivande förslag i ämnet kan förverk-

ligas. Det synes motionärerna därför stå mera i överensstämmelse med svensk rättstradition att i avvaktan på nämnda förslag nu välja den väg som kan anses medföra de bästa rättssäkerhetsgarantierna. Motionärerna finner att lagförslaget bör ändras och de av lagrådet angivna besluten i sista instans prövas av regeringsrätten.

I *motionerna I: 835 och II: 1028* behandlas frågan om klagorätten. Här om anföres följande.

Propositionen upptar ej någon motsvarighet till nuvarande bestämmelse i naturskyddslagen 35 § om att Konungen äger bestämma att myndighet eller organisation, som prövas lämplig, må föra talan för tillvaratagande av naturskyddets intressen. Kammarkollegiet, överståthållarämbetet och Svenska naturskyddsföreningen har i sina remissyttranden avstyrkt att denna möjlighet enligt naturskyddslagen 35 § borttages. Departementschefen anser däremot, att den rätt som statens naturvårdsnämnd ges i förslaget att för tillvaratagande av naturvårdens intressen överklaga länsstyrelses beslut tillgodoser organisationernas önskemål. Det kan dock ifrågasättas om det *indirekta* inflytande genom representation i nämnden som organisationerna får enligt propositionen på ett tillfredsställande sätt tillvaratager organisationernas breda sakkunskap och intresse. Enligt 20 § tillämpningskungörelsen till naturskyddslagen äger Vetenskapsakademien, Svenska naturskyddsföreningen och Samfundet för hembygdsvård rätt att för tillvaratagande av naturskyddets intressen överklaga myndighets beslut i naturskyddsärenden.

Svenska naturskyddsföreningen kan anföras som ett exempel på en organisation, som enligt gällande regler bereds och som i förslaget generellt utsluts från talerätt. Svenska naturskyddsföreningen rymmer t. ex. genom sin regionala anknäpning och i sin styrelse med adjungerade ledamöter en fullgärdad och allsidigare representation för vetenskap och andra naturvårdsintressen än vad länsstyrelserna i gemen eller statens naturvårdsnämnd kan förutsättas besitta. Motsvarande gäller för Vetenskapsakademien, som för ändamålet har en särskild naturskyddskommitté, liksom för Samfundet för hembygdsvård. Att dessa väl kvalificerade organisationer icke skall få föra talan, när de anser det befogat, torde innefatta en opåkallad återhållsamhet i fråga om talemöjligheterna. Dess organ representerar ur olika synpunkter det bevakande samvete för vår naturs utnyttjande, som de rent statliga organen inte i allt kan beräknas vara.

Därtill bör sägas, att det inte är möjligt för de sakkunniga som ingår t. ex. i länsstyrelsernas naturvårdsråd eller i statens naturvårdsnämnd att delta i behandlingen av alla naturvårdsärenden.

Om inga direkta bestämmelser i ämnet meddelas, kan dessutom i vissa fall oklarhet uppstå om talerätt trots detta må tillkomma ideell organisation. Ofta är det någon ideell organisation som ansökt om skydd för område eller föremål. Om de här nämnda tre organen ej själva varit sökande, kan de i stor utsträckning räknas ha medverkat genom utredning i saken eller genom remissyttrande. Det synes främmande, att den som ansökt eller annorledes aktivt verkat för tillkomsten av ett positivt beslut ej skall vara behörig att föra talan mot ett ur organisationens synpunkt olyckligt beslut.

Den föreslagna ändringen i fråga om organisationers talerätt förefaller inte nödvändig mot bakgrunden av de erfarenheter som den gamla regleringen givit. Veterligen har den nuvarande talerätten inte på något sätt

missbrukats under den mer än 10 år långa tidsrymd som den gällt.

Vi anser att lagförslaget bör kompletteras med en bestämmelse som ger Konungen rätt att bemyndiga lämpliga naturvårdsorganisationer att föra talan för tillvaratagande av naturvårdens intressen.

Den föreslagna naturvårdslagen innebär en planering av markanvändningen som, vilket utredningen och departementschefen också framhåller, företer stora likheter med planering enligt byggnadslagen och byggnadsstadgan. Vad gäller talerätten är det dock tveksamt om propositionen på samma sätt som byggnadslag och byggnadsstadga även ger enskild intressent rätt att klaga över myndighets beslut som mer direkt berör honom. Länsstyrelsens beslut enligt den föreslagna lagen torde inte sällan vara av betydelse också för andra enskilda än för den, vilken beslutet gäller. Så kan exempelvis miljövården berövas för grannar till den som beslutet avser. Det bör enligt vår mening komma till klarare uttryck i den föreslagna lagstiftningen att enskild, som mer direkt träffas av beslut enligt den föreslagna lagen skall, om han är missnöjd med beslutet, äga rätt att besvära sig hos Konungen.

Motionärerna anser det också naturligt, att kommun äger rätt att besvära sig hos Konungen över länsstyrelsens beslut enligt den föreslagna lagregleringen.

Övergångsbestämmelser

45 §.

Propositionen. Se s. 131—132. *Departementschefen* anför.

I fråga om fridlysning, som skett med stöd av äldre lag, samt förbud, förordnande eller föreläggande, som meddelats med stöd av 1 eller 2 § strandlagen, 8, 16, 17, 20, 23 eller 27 § naturskyddslagen eller, såvitt avser husbehovstäkt och annan täkt som ej är underkastad tillståndsvång enligt nya lagen, 21 § naturskyddslagen, bör så anses som om beslutet meddelats enligt motsvarande bestämmelse i nya lagen. Har exempelvis beträffande visst område meddelats förordnande enligt 1 § strandlagen, skall området anses som strandskyddsområde varå bestämmelserna i 16 § nya lagen äger tillämpning. Självfallet skall dock nya lagen inte verka retroaktivt på det sättet, att t. ex. den, som före nya lagens ikraftträdande uppfört för jordbruket erforderlig bostadsbyggnad, skulle drabbas av påföljder enligt nya lagen eller att föreläggande enligt 16 § andra stycket nya lagen skulle kunna meddelas beträffande anläggning som utförts före ikraftträdandet. Givetvis medför nya lagen ej heller att äldre strandskyddsområde utsträcks till att omfatta område som ingår i godkänd avstyckningsplan. Vad nu sagts om förbud, förordnande och föreläggande bör enligt min mening även gälla i fråga om tillstånd som meddelats enligt äldre lag. I likhet med utredningen anser jag sålunda att äldre tillstånd till grustäkt helt bör accepteras såsom meddelade enligt 18 § nya lagen. Från angivna principer synes dock det undantaget böra göras att fråga om rätt till ersättning eller inlösen på grund av beslut i ärende om fridlysning, föreläggande eller till-

stånd, som avgjorts enligt äldre lag, skall prövas enligt den lagens bestämmelser. I överensstämmelse härmed bör enligt min mening ej heller införas någon preskriptionsregel avseende ersättningskrav i anledning av tillståndsvägran enligt strandlagen.

Med de nu förordade övergångsbestämmelserna kan inträffa att ett förordnande om tillståndstvång enligt 21 § naturskyddslagen, sedan i något fall tillstånd vägrats eller förenats med föreskrifter, föranleder krav på ersättning enligt 28 § nya lagen. För att undgå obilliga resultat bör sådana ersättningsfrågor bedömas med hänsyn till markens värde vid tiden för nya lagens ikraftträdande och således inte tiden för förordnandets meddelande. Bestämmelse härom har införts i 45 § tredje stycket.

Motioner. I *motionerna I: 835 och II: 1028* erinras om att naturskyddslagen i motsats till lagförslaget ej öppnar möjlighet att i samband med täkttillstånd kräva säkerhet för återställningsåtgärder. Motionärerna framhåller att sådan möjlighet också kommer att föreligga beträffande sådan täktverksamhet som avses i 46 §. Det finnes därför enligt motionärernas mening anledning att i övergångsbestämmelserna införa ett stadgande som ger rätt att kräva ställande av säkerhet även av exploatörer, som är beroende av tillstånd enligt 21 § naturskyddslagen.

2. Förslag till ändring i expropriationslagen

Se propositionen s. 135—136 och 154.

3. Förslag till ändring i byggnadslagen

Se propositionen s. 136 och 154.

Av lagrådet förordade ändringar och jämkningar i de dit remitterade förslagen har godtagits av departementschefen. Vid propositionens avlåtande till riksdagen har departementschefen anmärkt att, om riksdagen skulle uppskjuta behandlingen av förslagen till årets höstsession, tiden för de föreslagna lagarnas ikraftträdande torde böra framflyttas ett halvt år och 46 § naturvårdslagen jämkas på motsvarande sätt.

B. ÖVRIGA FRÅGOR

I. Allemansrätten

Inledning

Frågan om den s. k. allemansrättens omfattning och innebörd har på senare tid aktualiserats i olika sammanhang. I skrivelse den 14 september 1956 till Kungl. Maj:t hemställde sålunda *länsstyrelsen i Blekinge län* om utredning av vissa frågor rörande tillträde till annans mark i samband med friluftsliv. Härvid återopade länsstyrelsen en skrivelse från Blekinge skärgårdskommitté, behandlande vissa olägenheter som kan uppkomma vid sedvanerättens tillämpning. Enligt kommitténs erfarenhet nyttjades enskild mark numera av allmänheten i en omfattning som ansågs sakna täckning i de för allemansrätten gällande rättsgrundsatserna, varvid förekommande intresse motsättningar i vissa fall skärpts ytterligare genom åtgärder från markägarnas sida. Då klara lagregler saknades såg en del kommuner bl. a. av ekonomiska skäl ej någon möjlighet att lösa de problem som hängde samman med inrättandet av ett välordnat fritidsområde. Kommittén uttalade att det under angivna förhållanden måste betraktas som en kännbar brist att berörda förhållanden ej närmare reglerats genom lagstiftning. I skrivelse den 29 oktober 1960 hemställde *länsstyrelsen i Stockholms län* att Kungl. Maj:t måtte låta närmare utreda frågan om allemansrättens innebörd i syfte att ernå klarare regler för den praktiska tillämpningen. Bland problem som är förbundna med att ett ständigt växande antal människor från tätortsområdena söker sig ut i glesbygderna för rekreation och friluftsliv framhöll länsstyrelsen särskilt campingverksamheten samt bil- och båtparkeringen efter kusten och på öarna. Länsstyrelsen sade sig vara medveten om att de skisserade problemen inte kunde slutgiltigt lösas genom att utformningen av allemansrätten diskuterades eller förändrades. Det skulle emellertid enligt länsstyrelsens mening vara av utomordentlig betydelse om man till grund för de positiva åtgärder som måste sättas in hade möjlighet att få ett fastare grepp om de rättigheter och inskränkningar allemansrätten kunde erbjuda i berörda avseenden.

Vid 1961 års riksdag hemställdes motionsvis om utredning angående allemansrätten. I tredje lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 30/1961 återfinnes en utförlig redogörelse för gällande rätt, frågans tidigare behandling samt för rättsläget i övriga nordiska länder. I utlåtandet, vartill i nämnda delar må hänvisas, anförde utskottet bl. a. följande.

Genom att skapa rättsligt skydd för olika befogenheter tillkommande ett subjekt såsom ägare av fast egendom och genom att stadga inskränkningar i givna befogenheter har samhället från tid till annan bestämt jordägan-

rättens innehåll och gränser. »Alle mans» rätt till mark och vatten och till de nyttigheter naturen frambragt har härvid fått vika för äganderättsbegreppet. Ehuru reglerna om äganderättens utsträckning varierat, torde begreppet aldrig ha haft en så vid innebörd att allmänheten varit betagen de befogenheter den nu har i förhållande till jordägaren. Allemansrätten sådan den nu existerar kan därför sägas ha uråldrig hävd. En annan sak är, att med befolkningens ökade rörlighet och med det alltmer utbredda intresset för friluftsliv allemansrätten kommit att utnyttjas i en utsträckning, som varit otänkbar endast för några decennier sedan, och i former, som tidigare varit okända. Medan rätten att färdas och uppehålla sig på annans område tidigare haft sitt huvudsakliga värde för den lokala samfärdseln, har den genom den nu antydda utvecklingen kommit att på ett helt annat sätt innebära en omistlig tillgång för hela vårt folk. Utskottet vill redan inledningsvis framhålla såsom sin uppfattning, att de befogenheter, som nu kan anses rättmätigt tillkomma allmänheten, ej bör i någon mån beskäras genom ny lagstiftning.

Det är naturligt, att den radikala förändringen i allemansrättens utövande medfört problem. Å ena sidan har det blivit en samhällets angelägenhet att så långt övriga allmänna intressen medger det bevara tillgången på naturområden och i övrigt på olika sätt främja friluftslivet. Å andra sidan kan inte en sådan invasion i naturen som den som nu försiggår äga rum utan att frågor aktualiseras om naturskydd och om tillgodoseende av den enskilde jordägarens berättigade intresse av ostördhet och av ordning i sina marker.

Utskottet berörde vidare frågan, huruvida en civilrättslig lagstiftning på allemansrättens område kunde vara ägnad att minska olägenheterna för markägaren av det intrång som med eller utan stöd av allemansrätten vållas honom av utomstående. Här om anförde utskottet.

Det finns, som framgår av utskottets redogörelse för gällande rätt, redan nu bestämmelser till motverkande av de »avigsidor» och det »missbruk» av allemansrätten som motionärerna önskar skall stävjas genom den åsyftade lagstiftningen. I själva verket är de företeelser i form av »intrång på växande gröda, åverkan på stängsel, gren- och lövbrytning utan urskiljning» som påtalats i de två likalydande motionerna alls inte yttringar av allemansrätten utan fastmera genom stadganden i strafflagen klart uteslutna från vad allmänheten äger rätt att företaga sig. Det torde kunna sägas, att med bestämmelsen i 24 kap. 2 § strafflagen kriminaliserats så gott som samtliga ur naturskyddssynpunkt icke önskvärda ingrepp av allmänheten i naturens växtvärld. Åtgärder till motverkande av att den s. k. kommersiella blomlockningen — för vilken straffbestämmelsen ej utgör hinder — leder till utarmning av växtbeståndet i markerna övervägs för närvarande av naturvårdsutredningen, som för övrigt har att ingå på frågan om naturskyddet i hela dess vidd. Enligt 24 kap. 4 § strafflagen är det vidare vid straffansvar förbjudet att ens beträda tomt, plantering och alla andra ägor »som kan skadas därav». Av uttrycket »kan skadas» framgår, att påvisbar skada ej förutsättes för straffbarhet (jfr rättsfallet NJA 1916 s. 65). Detta lagrum måste anses innebära ett åtminstone ur ekonomisk synpunkt långt gående skydd för den enskilde markägaren mot intrång av utomstående i hans fastighet. Utskottet kan svårligen tänka sig, att civilrättsliga bestämmelser i nu angivna hänseenden skulle vara mer ägnade än de givna straffstadgande-

na att upprätthålla allmänhetens respekt för efterlevnad av reglerna. Motionärerna synes anse, att en civilrättsligt given laglig reglering av allemansrätten skulle skapa större klarhet rörande gränserna för allmänhetens befogenheter. Det är obestriddigt, att gränserna för vad som enligt 24 kap. 4 § strafflagen skall förstås med uttrycken »tomt», »plantering» och »skada» är flytande och att det måste möta svårigheter att avgöra vad som är tillåtet i varje konkret fall. Utskottet är emellertid ej övertygat om, att det är möjligt att i en ny lagstiftning skapa så mycket större klarhet i förhållandet mellan jordägaren och allmänheten, att en lagstiftning av denna anledning bör anses påkallad. Som i olika sammanhang framhållits (bl. a. av strandlagsutredningen och av hovrätten över Skåne och Blekinge i dess yttrande över motionerna) torde det möta stora svårigheter att få till stånd entydiga bestämmelser med giltighet för alla de skiftande förhållanden som kan möta på olika håll i landet. — — —

Beträffande vissa särskilda former av friluftslivet får emellertid frågan om behovet av laglig reglering ses mot bakgrunden av, att i visst hänseende helt saknas bestämmelser till ledning vid avgörande av vad som skall anses tillåtet eller ej. Ifråga om tillåtligheten av tältning, parkering av fordon och förtöjning av båtar å annans mark är nämligen av betydelse ej blott om besittningstagandet inkräktar på tomt eller plantering eller medför risk för skada å annan äga utan också om det innebär ett mera varaktigt utnyttjande av fastigheten. Ett sådant nyttjande anses allemansrätten inte medge, men hur långt varaktigheten skall sträcka sig för att förfarandet skall bli att betrakta som en besittningskränkning är en omdiskuterad fråga även bland rättslärdar. Även i ett annat hänseende, nämligen då tältning, parkering o. d. — utan att man kan tala om risk för skada å marken i vart fall ej såvitt avser envar tältande eller bilist för sig — förehas av ett stort antal människor samtidigt, kan det understundom förefalla befogat anse att ett intrång i markägarens besittningsrätt äger rum. I nu berörda fall synes ett behov av regler för fastställande av hur långt allmänhetens rättigheter sträcker sig mera påtagligt. Naturvårdsutredningen har, som framgår av dess yttrande över motionerna, för avsikt att i viss mån ta befattning med allemansrättsliga problem och har som exempel på frågor, som torde bli aktuella, anfört just tillåtligheten att tälta eller parkera bil på annans mark. Vid detta förhållande finner utskottet någon åtgärd i saken ej för närvarande påkallad. Utskottet vill i detta sammanhang ånyo betona sin inställning, att man inte genom lagstiftningsåtgärder bör inskränka allmänhetens nuvarande rättigheter.

Utskottet, som hemställde att motionerna och utlåtandet måtte överlämnas till naturvårdsutredningen, anförde avslutningsvis följande.

Genom tidigare uttalanden emot den av motionärerna begärda utredningen har utskottet givetvis ej velat förringa värdet av ett gott förhållande mellan markägarna och friluftsfolket. En positiv inställning från jordägarnas sida gentemot den allmänhet, som söker avkoppling och kontakt med naturen på deras marker, är inte minst ett friluftsfolkets eget intresse. Svenska orienteringsförbundet säger sig i ett yttrande, som utskottet tidigare redovisat, ha genom mångårig kontakt med markägare och jakträttsinnehavare lärt, »att man kommer långt med ömsesidig förståelse och hänsyn», samt finner det för förbundets egen del knappast behövt med någon utredning. Uttalandet torde utvisa, att friluftsfolkets egen inställning, dess för-

ståelse för naturens värden och för markägarens intressen, kanske är den viktigaste förutsättningen för uppnående av tillfredsställande förhållanden på friluftslivets område. Det stora flertalet av dem som söker sig ut i skog och mark har säkerligen en sådan inställning. De som av olika anledningar ej hör till denna kategori torde man enligt utskottets mening ha stora möjligheter att påverka genom upplysning och propaganda. Den upplysningsverksamhet som bedrivs genom skolor och olika organisationer samt på annat sätt måste därför anses vara av utomordentligt värde.

Sammanfattningsvis vill utskottet anföra följande. Friluftsfrågorna står för närvarande i olika sammanhang i blickfältet. Vissa frågor som berör allemansrätten är under utredning. Detta gäller såväl de frågor utskottet enligt ovan funnit böra närmare övervägas som vissa andra i motionerna ej berörda problem, bl. a. den viktiga frågan huruvida strandlagens bestämmelser visat sig tillräckligt effektiva för dess syfte. Andra områden inom allemansrätten avgränsas av regler som — särskilt i kombination med upplysning — bör vara väl ägnade att i nuvarande form tillgodose syftet med motionerna. Utskottet finner med hänsyn till det sagda någon framställning från riksdagens sida om ytterligare utredning för närvarande ej påkallad.

I fristående motioner vid *1963 års riksdag* hemställdes om utredning rörande allemansrättens omfattning och innebörd. På hemställan av tredje lagutskottet (utl. 37/1963) avslög riksdagen motionerna under hänvisning till att frågan om en sådan utredning var föremål för Kungl. Maj:ts prövning i samband med den då pågående behandlingen av naturvårdsutredningens betänkande. Vidare hemställdes i motioner, som väcktes i anledning av propositionen nr 71/1963, om skyndsamt utredning av frågan om allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark. Motionerna avstyrktes av jordbruksutskottet (utl. 11/1963) under hänvisning till att frågorna rörande lagstiftningen på naturvårdsområdet komme att behandlas i annat sammanhang och att därvid bl. a. i anledning av nämnda fristående motioner frågan om utredning rörande allemansrättens omfattning och innebörd torde komma att upptas till närmare behandling. Riksdagen avslög motionerna.

Slutligen har i motioner vid vårsessionen med *1964 års riksdag* hemställts om sådan ändring av instruktionen för statens naturvårdsnämnd att det av instruktionen framgår, att nämnden som en av sina väsentligaste uppgifter skall ha att bedriva sådan upplysning och propaganda om allemansrätten att utövandet av denna sker under beaktande av i motionerna angiven tolkning av allemansrätten. Jordbruksutskottet fann emellertid i utlåtande nr 19/1964 frågan icke vara av den natur att det borde föranleda något riksdagens ställningstagande och hemställde om avslag på motionerna. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Naturvårdsutredningen

Utredningen hemställer i sitt betänkande att frågan om allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark efter remissbehandling av utredningens förslag skyndsamt vidare beredes i syfte att åvägabringa en lagstiftning i ämnet. Utredningen säger sig vara väl medveten om de svårigheter av skilda slag som är förknippade med lagstiftning rörande allemansrättsliga frågor. En undersökning av den omfattning som erfordras för utarbetande av konkreta förslag till lagregler på området har utredningen icke ansett ingå i dess uppdrag. Vissa synpunkter har emellertid framlagts, vilka enligt utredningens mening bör beaktas vid en eventuell lagstiftning på ifrågasatt område. De ifrågasatta lagreglerna bör enligt utredningens mening inarbetas i naturvårdslagen.

Beträffande först utredningens **a l l m ä n n a s y n p u n k t e r** på lagstiftningsfrågan har enligt utredningens mening allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark grundläggande betydelse för utformningen av ett aktivt naturvårdsprogram i våra dagar. Frågan måste ses mot bakgrunden av den utveckling som nu sker och som innebär att människorna i allt större utsträckning söker rekreation i naturen. Den stigande levnadsstandard och den ökande fritiden främjar, anför utredningen, denna utveckling. I samma riktning verkar utbyggnaden av vägnätet och kommunikationernas utveckling i övrigt. Den oavbrutet expanderande motorismen till lands och till sjöss skapar enligt utredningen nya möjligheter till friluftsliv men också nya problem i förhållandet mellan å ena sidan den rekreationssökande allmänheten och å andra sidan markägarna. Samma sak anses gälla campingrörelsen som på sitt sätt har avgörande betydelse för friluftslivet.

Under angivna förhållanden är det enligt utredningens mening icke tillfredsställande att den viktiga frågan om de envar tillkommande rättigheterna och skyldigheterna på annans mark är högst ofullständigt reglerad i gällande lagstiftning. Utredningen framhåller under hänvisning till tredje lagutskottets utlåtande nr 30/1961 att rådande praxis på området i väsentliga delar helt vilar på sedvanerättslig grund. De direkta lagregler man har att lita till i centrala frågor består närmast av vissa straffbestämmelser beträffande åtgärder som ej är tillåtna på annans mark. Utredningen erinrar om att dessa straffbestämmelser utformats långt innan den moderna utvecklingen på friluftslivets område kunnat förutses. Även om sedvanan i betydande utsträckning är stadgad och allmänt erkänd råder därför, sägs det, i den praktiska verksamheten ute på fältet ovisshet i många fall om rättigheternas och skyldigheternas omfattning och närmare innebörd. Oklarhet om innebörden i gällande rätt konstateras kunna leda till tvistigheter och irritation. Avsaknaden av positivt utformade regler på området framstår därför i dagens läge som en stor brist. Sådana regler anses önskvärda

också i ett annat avseende, nämligen då det gäller att genom upplysning och propaganda främja ett föredömligt uppträdande från allmänhetens sida på annans mark. Utredningen fortsätter.

Med hänsyn till det anförda föreligger enligt utredningens mening ett trängande behov av att närmare precisera den praktiska innebörden i allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark. Härtill torde knappast krävas någon ingående rättshistorisk belysning av hithörande problem. Den historiska bakgrunden är känd i stora drag och detaljerna saknar i och för sig intresse för utformningen av tidsenliga regler på området, eftersom den tekniska utvecklingen och samhällsutvecklingen i övrigt medfört en radikal ändring av förutsättningarna för bedömningen. Vad man behöver är närmast några enkla regler till ledning för gränsdragningen mellan den rekreationssökande allmänhetens och markägarnas intressen i de viktigaste och vanligast förekommande fallen där allmänheten utnyttjar annans mark för friluftsliv. Det gäller att i dessa fall fastslå vad som är skäligt och rimligt i förhållandet mellan en markägare och en friluftsmänniska utifrån den självklara utgångspunkten att båda är lojala och ansvarskännande människor. Sådana regler måste visserligen bli allmänt hållna i åtskilliga avseenden, varigenom de får mera rådgivande än tvingande karaktär. Därigenom kommer givetvis inte alla problem att bli lösta. Men trots detta ligger ett resultat inom räckhåll som innebär en stor vinst, nämligen av lagstiftarens sanktionerade enhetliga normer för handlandet i den praktiska verksamheten. Därmed får man också ett gott underlag för upplysningsverksamheten på ett område som av åtskilliga tecken att döma fångar allmänhetens intresse i hög grad. I dagens läge är det mera angeläget att ge den alldeles ojämförligt största gruppen friluftsmänniskor och markägare — de ansvarskännande människorna — en handlingsnorm på förevarande område än att söka förutse och beivra tänkbara avvikelser från denna norm i undantagsfall. Rådande oklarhet om allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark kan leda till att även lojala och ansvarskännande människor oavsiktligt vidtar åtgärder som saknar täckning i gällande rätt.

Utredningen föreslår i fortsättningen riktlinjer för lösning av vissa allemansrättsliga frågor. Härvid erinras till en början om att i vårt land sedan gammalt råder en relativt stor och för friluftslivet utomordentligt värdefull frihet att färdas över och uppehålla sig på annans mark, att där tillgodogöra sig vissa naturprodukter samt att utnyttja annans vattenområde för båtfärder, badning o. d. Utredningen framhåller att tredje lagutskottet i 1961 års utlåtande understrukit vikten av att allmänhetens nuvarande rättigheter icke inskränkes genom lagstiftningsåtgärder.

Den s. k. f ä r d s e l r ä t t e n anses av utredningen vara av primär betydelse i förevarande sammanhang. Ur rätten att färdas över annans mark och vattenområde härledes nämligen övriga naturliga eller nödvändiga kompletterande rättigheter på annans mark, såsom rätten till rastning. Utredningen betonar i sammanhanget att den som utövar färdselrätten också har skyldigheter gentemot markägaren. Det kräves sålunda att hänsyn och aktsamhet visas, så att skada ej uppkommer och hemfridsintresset ej trädes för när.

Färdselrätten på annans område begränsas enligt utredningen till att huvudsakligen avse färd till fots eller på skidor ävensom färd med trampcykel, ridhäst och sparkstötting på mindre vägar och stigar över mark som eljest är tillgänglig med färdselrätt. Däremot anses ej föreligga någon allmän rätt att färdas med motorfordon utanför det allmänna och enskilda vägnätet, och utredningen föreslår ej heller någon utvidgning härvidlag.

Vid en eventuell lagstiftning på området finner utredningen det angeläget att gällande sedvanerätt kodifieras i lagregler som — måhända i en inledande huvudregel — ger klart uttryck åt den viktiga principen att envar äger färdas över mark eller vattenområde som tillhör annan under villkor att det sker med hänsyn och aktsamhet, så att skada eller olägenhet ej uppkommer för ägaren. Det närmare innehållet av färdselrätten med avseende på färd-sätt och i territoriellt hänseende — vilket i första hand betingas av kravet på att färdandet ej får medföra skada — synes utredningen i möjlig mån böra anges i positiva bestämmelser, eventuellt efter mönster av den norska lagstiftningen i ämnet. Även om innehållet ej kan bestämmas annorlunda än genom beskrivning av de inskränkningar i färdselrätten som följer av nämnda krav, bör enligt utredningens mening eftersträvas att allmänhetens rättigheter och skyldigheter på detta område i görligaste mån preciseras i lättfattliga regler.

Någon principiell ändring beträffande allmänhetens rätt till färdsel jämfört med vad som nu anses gälla finner utredningen icke påkallad. Generellt undantagna från fri färdsel anses därför som hittills böra vara tomt och plantering samt annan mark som kan skadas därav.

Rörande innebörden av begreppet tomt anför utredningen följande.

Med tomt bör enligt utredningens mening i förevarande sammanhang förstås inte bara område omkring ett boningshus — låt vara att sådana byggnader spelar den största rollen — utan även *område omkring annan anläggning som stadigvarande utnyttjas av ägaren och hans familj eller hos honom anställda personer*. Som exempel på anläggningar av sistnämnda slag kan nämnas ekonomibygnader på brukningscentrum för jordbruk, byggnader för industriell eller annan rörelse samt bad- eller båthus med tillhörande anordningar. Däremot räcker det inte med exempelvis en mindre lada ute på ägora eller enbart en bad- eller båtbygga för att grundlägga ett tomtinnehav av här åsyftad beskaffenhet.

Avgränsningen av tomtmarkens omfattning omkring byggnaden ur allemansrättslig synpunkt bereder åtminstone i ett vanligt förekommande fall inga bekymmer. Här åsyftas det fall att särskild fastighet av normal storlek — exempelvis en bostadsfastighet om några tusen kvadratmeter — bildats för bebyggelseändamål. För sådant fall är den officiella fastighetsindelingen avgörande för gränsdragningen mellan allmänhetens och markägarens intressen. Å ena sidan gäller färdselrätten icke till någon del inom exempelvis en bostads- eller industrifastighet av här åsyftad beskaffenhet, men å andra sidan kan markägaren icke heller påverka färdselrätten utanför den egna fastighetens gränser.

Då det gäller jordbruksfastigheter eller andra större fastigheter kan det vara svårare att avgränsa den tomtmark som icke får beträdas. I sådana

fall är fastighetens boningshus och andra byggnader i allmänhet belägna på fastighetens brukningscentrum och ofta utan tydlig avgränsning från övriga ägor. I den mån sistnämnda ägor utgör odlad jord som ej får beträddas under en stor del av året har frågan mindre praktisk betydelse. Emellertid är det ofta fråga om skogsmark eller annan mark som är tillgänglig med färdselrätt. I sådana fall krävs en gränsdragning mellan denna mark och den tomtmark vid brukningscentrum som icke är tillgänglig med färdselrätt. Denna gränsdragning blir i hög grad beroende av topografi, hägnader, vegetation m. m. Hänsyn måste tagas till hemfridsintresset. Tomtbegreppet bör därför beskrivas på ett sätt som medger hänsynstagande till förhållandena i det särskilda fallet. Därutöver synes det vara önskvärt att stadga *ett minimiavstånd till boningshus eller annan anläggning som aldrig bör underskridas om icke särskilda skäl föranleder annat. Detta minimiavstånd bör enligt utredningens mening ha storleksordningen 50 meter.*

Med plantering bör enligt utredningens mening förstås exempelvis trädgård och därmed jämställd specialodling utan samband med tomt i allemansrättslig mening. Även skogsbrukets plantskolor och fröplantager faller, anser utredningen, under samma begrepp.

Enligt utredningens mening hänför sig skaderiskerna i fråga om odlad jord huvudsakligen till den tid på året då marken icke är frusen. Vintertid kan endast vissa relativt sällsynta specialgrödor ta skada och då under förutsättning att marken icke är snötäckt. Även den tid marken icke är frusen kan, sägs det, odlad jord beträddas i viss utsträckning utan skaderisk. Detta anges exempelvis vara fallet efter skörd, då ny sådd icke skall äga rum förrän nästföljande vår. Beträffande skogsmark anses också skaderisk kunna föreligga under vissa förutsättningar, såsom under några år då ett nytt skogsbestånd anlagts genom plantering eller frösådd.

Beträffande färdselrätt på annans vattenområde föreligger enligt utredningen en sedvanerätt för envar att — under förutsättning att allmänna eller vattenrättshavarens enskilda intressen ej förnärmas — utnyttja de naturliga vattendragen och sjöarna för båtfärder, vattenhämtning o. d. Även i detta avseende bör, anses det, motsvarande skydd för området närmast intill boningshus böra medgivas.

En lagstiftning om allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans område bör enligt utredningens mening innehålla en erinran om de inskränkningar i färdselrätten som må föranledas av markägarens legitima åtgärder för ekonomiskt utnyttjande av mark eller vatten, av militära skäl eller av föreskrifter som i detta hänseende må gälla för nationalpark, naturreservat eller naturminne.

Vad därefter angår rätten till tältning, båtförtöjning och därmed jämställd rastning på annans mark gäller enligt utredningen i princip liknande inskränkningar som för färdselrätten. Det krävs alltså att hänsyn och aktsamhet visas, så att skada ej uppkommer och hemfridsintresset ej trädes för när. Härvid är, anför utredningen, att märka

att även ett tillfälligt vistande på en plats innebär större risker för skador och störningsmoment än enbart en fotvandring över samma plats. Detta anses medföra att de territoriella inskränkningarna bör vara större för vistelse på än för färd över annans mark. Självfallet kan riskerna variera med hänsyn till förhållandena i de särskilda fallen i vad avser topografi, vegetation m. m. Utredningen anser trots detta att det bör bestämmas ett minimiavstånd till boningshus eller därmed jämförlig anläggning, inom vilket tältning och därmed jämställd rastning icke må äga rum utan markägarens lov. Efter mönster av 1957 års norska friluftslag föreslår utredningen att ett sådant minimiavstånd införes och bestämmas till 150 meter. Utredningen erinrar om att detta avstånd saknar aktualitet i förhållande till boningshus eller anläggning på annan fastighet än den, där rastplats tages. Samma hemfridszon som föreslås för tältning bör enligt utredningens mening tillämpas i fråga om båtförtöjning och badning på annan tillhörigt område som är tillgängligt för fri färdsel.

Hänsynen till markägarens intressen medför enligt utredningen också inskränkningar med avseende på anordningarna för rastning eller nattvila och på uppehållstiden. Anordningarna för nattvila eller annan rastning måste enligt utredningen naturligen bli högst tillfälliga. Det är fullt klart, sägs det, att allmänhetens rättigheter på annans mark icke innefattar möjligheter att utföra mera varaktiga anordningar. Numera anses det regelmässigt vara fråga om att resa ett medfört tält, och något hinder härför torde enligt utredningen icke föreligga, om det sker aktsamt så att skada ej uppkommer. Däremot är det icke tillåtet att anskaffa material till en lägerplats genom att taga trädgrenar och andra sådana naturalster som avses i 24 kap. 2 § strafflagen.

Beträffande uppehållstiden anför utredningen.

Frågan om den längsta tid varunder det är tillåtet att tälta eller eljest uppehålla sig på samma plats utan markägarens tillåtelse har uppenbarligen stor betydelse. Det är emellertid förenat med särskilda svårigheter att reglera denna fråga enhetligt på grund av de skiftande förhållanden som råder i olika delar av riket. Det är skillnad på vad som kan anses skäligt och rimligt i de tätare befolkade delarna av landet å ena sidan samt i den glesbefolkade skogsbygden och i fjällområdet å andra sidan. Direkt ur färdselrätten torde kunna härledas en frihet att ta rastplats åtminstone för en natts vila överallt där rastning eljest är tillåten. Då man vid lagstiftning i denna fråga knappast kan räkna med mindre tidsenheter än dygn, synes *tidsgränsen för tältning, båtförtöjning och därmed jämställd rastning i varje fall kunna anges till ett dygn för hela riket*. En generell dylik tidsgräns torde dock bli för knappt tilltagen med hänsyn till förhållandena i vissa delar av riket. I en allmän regel på området synes denna omständighet emellertid enligt utredningens mening knappast kunna beaktas i vidare mån än att *tidsgränsen höjes till två dygn om markägaren bor fjärran eller om han icke är känd i trakten*. Utredningen erinrar om att 1957 års norska friluftslag har en motsvarande generell tidsgräns om två dygn, vartill kommer att ägarens samtycke till längre uppehåll som regel icke krävs i högfjället.

Avslutningsvis anför utredningen följande.

Utredningen är medveten om att här åsyftade regler kan te sig restriktiva med hänsyn till lokal sedvänja i vissa trakter. Så till exempel kan det förefalla rimligt att en friluftsmänniska får tälta under längre tid än två dygn på samma plats i fjällområdet utan att dessförinnan inhämta markägarens tillåtelse. Enligt utredningens mening är det emellertid icke möjligt beakta sådana lokala förhållanden i generella regler för hela riket. Såvitt angår kronans mark bör dylika frågor i stället regleras genom administrativa föreskrifter. Om kronan medger större frihet för friluftsfolket i någon del av landet än som inryms i ovan angivna förslag är det självfallet önskvärt att enskilda markägare följer exemplet.

Utredningen behandlar i fortsättningen frågan om särskilda anläggningar för tältning, bad eller dylikt. Tillgängligt utredningsmaterial visar, anför utredningen, att campingrörelsen numera fått utomordentligt stor omfattning. Därvid spelar, sägs det, den s. k. fria campingen på annans mark kvantitativt sett en förhållandevis begränsad roll i jämförelse med tillströmningen till särskilt iordningsställda och avgiftsbelagda campingplatser. Icke minst från västkusten redovisas höga siffror för antalet anläggningar och deras totala beläggningskapacitet. En liknande utveckling pågår eller kan förutses i andra delar av landet. En kraftig vidareutveckling av campingrörelsen förutses för de närmaste åren. Parallellt härmed följer, anser utredningen, ökade krav på särskilda anläggningar för bad och friluftsliv i allmänhet.

Utredningen tar först upp spörsmålet, i vad mån en markägare har rätt att avgiftsbelägga tillträde till område för tältning, bad e. d., när området eljest är fritt tillgängligt för allmänheten på sedvanerättslig grund. Enligt vad utredningen anför lär f. n. icke föreligga någon rätt för markägare att utkräva avgift för besök på ett enligt allemansrätten tillgängligt område, som ej är avspärrat genom faktiska hinder för tillträde. Det är envar obetaget att passera in på området, varhelst detta är praktiskt möjligt. Är dylikt område kringgärdat med oöverkomligt stängsel, anses däremot markägaren enligt gällande rätt knappast kunna hindras från att uppställa villkor för tillträde till området, exempelvis erläggande av viss avgift. I vad avser område, beträffande vilket förordnande om stängselgenombrott jämlikt 2 § strandlagen kan meddelas, synes denna möjlighet dock kunna bringas att upphöra genom sådant förordnande. Detta måste nämligen enligt utredningen anses innefatta förbud mot att utkräva avgift för passage genom den föreskrivna genomgången. Genom den utvidgning av tillämplighetsområdet för reglerna om stängselgenombrott som föreslås av utredningen öppnas, sägs det, möjlighet för länsstyrelsen att i den mån så finnes erforderligt hindra avgiftsbeläggning av tillträde till friluftsområde i flertalet fall av praktisk betydelse. Om markägare lämnar tillstånd till åtgärd som är mera långtgående än allemansrätten medger, t. ex. tältning eller båtförtöjning under längre tid, lär enligt utredningen intet rättsligt hinder finnas mot att markägaren ut-

tar avgift härför. Detsamma anses även gälla tillfällig tältning inom område, som genom åtgärder för vattenförsörjning, sanitära ändamål e. d. iordningställt som campingplats, samt nyttjandet av vissa andra för friluftsliv, bad eller förströelse uppförda anläggningar. Från nu angivna synpunkter föreligger enligt utredningens bedömande icke något mera påtagligt behov av kontroll av anordningar för camping och badning.

Utredningen diskuterar därefter spørsmålet, huruvida möjlighet bör finnas att kontrollera lokaliseringen av campingplatser och andra anordningar för friluftsliv framför allt från den synpunkten att dylika anläggningar i vissa fall kan väsentligt försvåra allmänhetens möjligheter att nyttja ett värdefullt friluftsområde. Risk för en dylik utveckling finnes enligt utredningen främst inom sådan tätbebyggda regioner i södra och mellersta Sverige, där tillgången till goda badstränder är begränsad. I denna del anför utredningen.

Enligt utredningens mening har anläggningar av här ifrågavarande slag så stor betydelse för friluftslivet att onödiga hinder för deras tillkomst icke bör resas. I större delen av landet föreligger för närvarande ej något påtagligt behov att slå vakt om allemansrättens utövning genom införande av lokaliseringskontroll i fråga om anläggningar av detta slag. Med hänsyn till det anförda synes det för närvarande knappast finnas anledning att införa en generell tillståndsplikt beträffande sådana anläggningar. Däremot bör enligt utredningens mening *länsstyrelsen ges möjlighet att genom särskilt förordnande införa tillståndsvång för anläggningar inom områden som är särskilt känsliga ur ifrågavarande synpunkt*. Lokaliseringskontrollen bör i första hand avse att anläggning erhåller sådant läge att den ej väsentligt försvårar allmänhetens tillträde till friluftsområden. Vid tillståndsprövningen synes viss hänsyn även kunna tagas till sanitära förhållanden, trafiksäkerhetssynpunkter m. m. Som villkor för tillstånd bör länsstyrelsen meddela de föreskrifter om anläggningens läge och utsträckning som finnes påkallade. Det synes även kunna övervägas att ge länsstyrelsen befogenhet att, då skäl därtill föreligger, i samband med tillstånd till anläggning fastställa en högsta, med hänsyn till kostnaderna för dess iordningställande och skötsel skälig avgift, som ägaren må uttaga av den som vill begagna sig av anläggningen.

I ett följande avsnitt behandlas frågan om allmänhetens rätt till *p a r k e r i n g a v m o t o r f o r d o n* på annans mark utan ägarens lov. Utredningen erinrar om att rätten att färdas med motorfordon på enskild väg utan ägarens eller väghållarens lov f. n. begränsas till sådana enskilda vägar, där statsbidrag till väghållningen utgår. Vidare innefattar allmänhetens färdselrätt utanför vägnätet på annans mark i princip icke färd med motorfordon. Med hänsyn härtill har det i förevarande sammanhang diskuterade parkeringsproblemet begränsats till att avse mark som är belägen omedelbart intill allmän väg eller sådan enskild väg som är tillgänglig för allmänheten. Härom anför utredningen.

Det är en mycket utbredd sed i vårt land att bilar tillfälligt uppställas ut-

med allmän eller enskild väg. Med hänsyn till att av väghållaren anordnade parkerings- och rastplatser utmed väg endast förekommer i begränsad utsträckning är detta förfaringssätt ofta nödvändigt ur trafiksäkerhetssynpunkt. Ehuru parkeringsplatser av här avsett slag för närvarande anordnas i stigande omfattning, torde det uppenbarligen dröja länge innan sådana finnes i tillräckligt antal. Utredningen anser det därför motiverat att det, i överensstämmelse med nämnda sed, i en positivt utformad regel fastslås att *envar har en begränsad rätt till parkering å annans mark utmed väg*. Begränsningen bör hänföra sig dels till parkeringstidens längd och dels till skade- och störningsrisker. Tidsgränsen bör i princip styras av allmänna regler om rätten att uppehålla sig på annans mark. I detta hänseende krävs sålunda ett understrykande av parkeringens tillfälliga karaktär. Skaderisken är högst varierande beroende på förhållandena i det särskilda fallet. Klart är att parkering utan ägarens medgivande icke får ske på tomt eller plantering eller odlad jord. Även i övrigt synes i första hand i tillämpliga delar böra följas samma princip som ifrågasättes för fältning och därmed jämställd rastning. Detta innebär att man är hänvisad att söka parkeringsplats på sådan skogsmark eller övrig mark som icke kan skadas därav. Motorfordonsparkering innebär ett så intensivt markutnyttjande att *för tillfällig parkering å annans mark utmed väg därjämte synes böra krävas att det är uppenbart att ingen skada kan vållas eller eljest förfång för markägaren uppstå*. Vad som i förevarande sammanhang sägs om motorfordon gäller jämväl släpvagn till motorfordon och alltså även husvagn.

Vad gäller frågan om tillgodogörandet av naturalster anför utredningen att 24 kap. 2 § strafflagen tages till indirekt stöd för att allmänheten äger tillgodogöra sig organiska naturalster som ej avses med straffbestämmelserna, såsom vilda bär och blommor, svamp, kottar, mossor och lavar. Vad angår oorganiska naturprodukter torde enligt utredningen straffstadgandet trots sin lydelse ej innefatta hinder för envar att fritt tillägna sig stenar och dylikt av ringa eller intet värde. Enligt utredningens mening bör lagrummet, som på ett viktigt område berör allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark, omnämnas eller inarbetas i den ifrågasatta lagstiftningen. Utredningen anser det ej möjligt eller lämpligt att positivt ange, vilka naturalster som får tagas fritt. Det påpekas att omfattningen av allmänhetens rättigheter härutinnan i territoriellt avseende intimt hänger samman med rätten att färdas över eller vistas på annans mark. Några väsentliga ändringar i den nuvarande regelns materiella innehåll synes icke påkallade. Däremot anser utredningen vissa ändringar böra övervägas i syfte att anpassa innehållet efter nulida betingelser för rationellt skogsbruk och moderna förhållanden i övrigt.

Slutligen berör utredningen spørsmålet om särskilda inskränkningar i allmänhetens rätt att vistas på annans mark. Utgångspunkten är den situation som uppkommer, där mark utnyttjas av allmänheten mycket intensivt — invasionsfallet — utan att markägaren har praktiska möjligheter att utfå ersättning eller att över huvud taget påverka frågan. Utredningen anför i denna del följande.

Under nutida former för utövning av allemansrätten kan det ej sällan inträffa att en mängd människor samtidigt uppehåller sig inom ett område som är särskilt begärligt för friluftslivet. Även om var och en av dem i och för sig respekterar den begränsning i markutnyttjandet som bestämmes av sedvanerättens innehåll blir resultatet dock att de tillsammans utnyttjar marken mera intensivt än vad markägaren rimligen bör vara skyldig tåla utan ersättning. Särskilt om ett sådant markutnyttjande fortgår en längre tid — exempelvis under en hel sommarsäsong — kan resultatet bli nedslående för markägarens och kringboendes del. Totalt sett kan avsevärda skador uppkomma på mark och växtlighet eller hemfridsintresset trädas för när på ett allvarligt sätt.

Om ett område som avses här har stor betydelse för allmänhetens friluftsliv bör enligt utredningens mening anstalter vidtas för att avsätta det till naturreservat. Därigenom blir det möjligt att dels reglera markutnyttjandet genom särskilda föreskrifter och dels i förekommande fall kompensera markägaren för skada eller förlust genom inträngsersättning.

Emellertid kommer det givetvis att uppstå s. k. invasionsfall där naturreservat av olika skäl ej kan bildas. Enligt utredningens mening talar starka skäl för att man bland reglerna om allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark infogar ett medel, varigenom markägaren får möjlighet att erhålla rättelse i sådana fall. Detta syfte synes enligt utredningens mening kunna tillgodoses genom en regel av innebörd att *länsstyrelsen, om för allmänheten tillgängligt område utnyttjas i sådan omfattning, att uppenbar fara för varaktig skada å mark eller växtlighet uppstått eller allvarlig olägenhet eljest uppkommit för ägaren eller annan, äger föreskriva de inskränkningar i allmänhetens rätt att uppehålla sig inom området, som erfordras för att återställa ordning och trivsel.*

Preceptorn i civilrätt vid juridiska fakulteten i Uppsala, juris doktorn Bertil Bengtsson, har i anslutning till naturvårdsutredningens förslag behandlat vissa allemansrättsliga spörsmål i arbetet »Allemansrätt och markägarskydd, Om rätt att färdas och rasta på annans mark».

Remissinstanserna

Ett stort antal remissinstanser instämmer i utredningens hemställan att frågan om allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark skyndsamt vidare beredes i syfte att åvägabringa en lagstiftning i ämnet. Dit hör *domänstyrelsen, skogsstyrelsen, skogsvårdsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs och Norrbottens län, lantmäteristyrelsen, överlantmätarna i Gotlands, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Örebro, Västmanlands och Norrbottens län, riksantikvarieämbetet, lantbruksstyrelsen, lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen i Jönköpings, Blekinge samt Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs läns norra område, Västmanlands, Kopparbergs och Jämtlands län, lantbruksnämnden i Östergötlands län, kammarkollegiet, hovrätten för Västra Sverige, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Gotlands, Blekinge, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands och*

Kopparbergs län, Norrbottens läns landsting, drätselkammaren i Luleå, Svenska naturskyddsföreningen, LO, Svenska stadsförbundet, Sveriges lantbruksförbund, RLF, Sveriges skogsägareförbund, Sveriges skogsägares riksförbund, STF, Sveriges riksidsrottsförbund, Skid- och friluftsförbundet, Svenska fjällklubben, KSSS, Cykel- och mopedförbundet, MSD, Jägarnas riksförbund, Svenska vägföreningen, Svenska teknologföreningen och Nordiska museet. På flera håll beklagas att utredningen icke ansett sig böra framlägga förslag i ämnet. Vissa remissinstanser, bland dem överlantmätaren i Västmanlands län, Sveriges lantbruksförbund, RLF, Sveriges skogsägareförbund och Sveriges skogsägares riksförbund, anser att förslaget till naturvårdslag bort vila i avbidan på lagstiftning om allemansrätten.

Utredningens ifrågavarande hemställan avstyrkes av hovrätten över Skåne och Blekinge, länsarkitekten i Kronobergs län samt länsstyrelserna i Gävleborgs och Jämtlands län. En tveksam inställning till förslaget redovisas av byggnadsstyrelsen, fiskeristyrelsen, länsstyrelserna i Jönköpings samt Västerbottens län, överlantmätarna i Jönköpings och Älvsborgs län, länsarkitekten i Gävleborgs län samt landsantikvarien i Borås.

I remissvaren framföres vissa allmänna synpunkter på utredningens uttalanden och skisserade lagbestämmelser. De remissinstanser som tillstyrkt lagstiftning delar i regel utredningens uppfattning om det angelägna behovet av en fullständigare reglering av frågan om de envar tillkommande rättigheterna och skyldigheterna på annans mark. Denna frågas grundläggande betydelse för naturvårdsprogrammets utformning framhålls sålunda av bl. a. lantmäteristyrelsen, överlantmätarna i Gotlands, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, länsstyrelsen i Kopparbergs län, länsarkitekten i Jämtlands län, Sveriges skogsägareförbund och Sveriges skogsägares riksförbund. Vad särskilt gäller strandskyddet finner hovrätten för Västra Sverige det framstå som ett säreget och föga tillfredsställande förhållande, att en sådan betydelsefull rättslig reglering som bestämmelserna om strandskydd skulle vila på principer, varom oklarhet råder i så väsentliga avseenden som fallet är i fråga om allemansrätten. Samma mening har överlantmätaren i Västmanlands län. Överståthållarämbetet finner att den föreslagna regleringen skulle ge bättre underlag för bedömningen i ersättningsfrågor av graden av intrång i markägares rätt. RLF anser det vara principiellt oriktigt att grunda jordägarnas rätt till ersättning för intrång av olika slag på de uttalanden om allemansrättens innebörd, som kommit till uttryck genom utredningens ställningstagande. Det faktiska förhållandet med det av utredningen valda systemet blir, menar RLF, att man kommer att grunda allmänhetens rättigheter visavi jordägarna på den innebörd av allemansrätten, för vilken utredningen gjort sig till tolk, utan att först ha klarlagt den reella bakgrunden.

Att utvecklingen kräver klarare regler på förevarande område för att fö-

rebygga tvistigheter och irritation mellan den rekreationssökande allmänheten och markägarna betonas på flera håll, bl. a. av *skogsvårdsstyrelserna i Uppsala och Norrbottens län, överlantmätarna i Malmöhus, Skaraborgs och Västerbottens län, hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna i Kronobergs, Göteborgs och Bohus samt Västmanlands län, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Skaraborgs och Västmanlands län, landsfogden i Blekinge län, Svenska naturskyddsföreningen, Svenska turistföreningen, Skid- och friluftsförbundet, Svenska fjällklubben och Kungl. Svenska Segelsällskapet*. Enligt hovrätten för Västra Sverige ger talrika i betänkandet redovisade uttalanden vid handen att den rådande oklarheten i fråga om rättsreglernas innehåll medför olägenheter vid de naturvårdande myndigheternas arbete och försvårar folkupplysningen på området. Det är vidare tydligt, anför hovrätten, att bristen på klara principer också eljest är ägnad att vålla irritation och konflikter mellan fastighetsägare och allmänhet. *Sveriges skogsägares riksförbund* finner det böra vara angeläget också för fritidsutredningen att få klarhet i allemansrätten.

Landsfogden i Gävleborgs län framhåller att frågan om allemansrätten är av väsentlig betydelse för tillämpningen av bestämmelserna i 24 kap. strafflagen. Landsfogden erinrar om att gällande bestämmelser tillkommit vid en tidpunkt, då allmänhetens utnyttjande av annans mark icke på långt när var lika intensivt som numera är fallet. Det anses därför ofrånkomligt att reglerna om allemansrätten överses och förtydligas, eftersom rådande ovisshet om gränserna för denna rätt medför åtskilliga problem vid rätts-tillämpningen. *Överlantmätaren i Örebro län* uttalar att man torde ha att räkna med en betydande rättsosäkerhet i hithörande frågor, innan allemansrättens innebörd närmare fixerats i lag.

Av de remissinstanser som är negativa till lagstiftning på området anser *hovrätten över Skåne och Blekinge* att allmänhetens rättigheter på annans mark icke bör positivt preciseras i lag utan liksom hittills indirekt framgå av olika bestämmelser om jordägarens befogenheter. Ett behov att precisera allmänhetens skyldigheter kan enligt hovrättens mening väl föreligga men ej närmast från civilrättsliga utan snarare från politirättsliga synpunkter. Friluftslivets utveckling på senare tid har, anser hovrätten, framkallat ett behov av förbättrade regler till skydd för naturen och för att tillgodose ordningssynpunkter och motverka sanitär olägenhet. Det förra syftet bör emellertid fyllas av naturvårdslagen och det senare av den allmänna ordningsstadgan och hälsovårdsstadgan med därtill anknytande lokala författningar. Sin principiella inställning utvecklar hovrätten på följande sätt.

Hovrätten vill erinra om att man med uttrycket allemansrätt brukar beteckna de befogenheter som tillkommer envar att beträda annans mark, att utnyttja annans vattenområde och att tillgodogöra sig vissa naturalster. Begreppet allemansrätt har emellertid icke någon klar och precis innebörd; det är icke fråga om befogenheter som är till sin omfattning angivna i direkta lagstadganden. Vad som åsyftas med allemansrätt är snarare en sam-

manfattning av befogenheter som indirekt framgår av spridda lagstadganden om åverkan, om tagande av olovlig väg, om jakt, fiske, flottning etc. och som i övrigt väsentligen är grundade på sedvanerätt. Betydelsefullt är dock att i princip en rätt för var och en att fritt utnyttja land och vatten, så länge han icke gör intrång på de rättigheter som uttryckligen tillerkänts annan, sedan gammalt har varit erkänd i vårt land. Till skillnad från vad som har ansetts självfallet i andra länder, där äganderättsföreställningarna går tillbaka på feodala tänkesätt, har hos oss markägaren icke ansetts ha en så absolut rådighet över sin egendom att han enbart genom förbud kan uteslänga andra därifrån. Allemansrätten kan alltså sägas vara negativt bestämd genom de lagregler av olika slag som syftar till att trygga de praktiska möjligheterna för jordägaren att i olika hänseenden utnyttja sin egendom och, å andra sidan, till att ur allmänna synpunkter begränsa hans rådighet över egendomen. Allemansrätten är sålunda vad som blir över åt envar, sedan lagen på olika sätt preciserat de i äganderätten ingående befogenheterna.

Denna principiella uppfattning av allemansrättens innebörd kommer till uttryck i tredje lagutskottets utlåtande nr 30 till 1961 års riksdag. Utskottet säger där att samhället genom att skapa rättsligt skydd för olika befogenheter tillkommande ett subjekt såsom ägare av fast egendom och genom att stadga inskränkningar i givna befogenheter har från tid till annan bestämt jordäganderättens innehåll och gränser. »Alle mans» rätt till mark och vatten och till de nyttigheter naturen frambragt har härvid fått vika för äganderättsbegreppet. Ehuru reglerna om äganderättens utsträckning varierat, anser utskottet begreppet aldrig ha haft en så vid innebörd att allmänheten varit betagen de befogenheter som den nu har i förhållande till jordägaren. Utskottet framhåller att de befogenheter som nu kan anses rättmätigt tillkomma allmänheten ej bör i någon mån beskäras genom ny lagstiftning.

Utredningens önskemål om en närmare precisering i lag av allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark står i viss mån i motsättning mot den nu angivna principiella uppfattningen av allemansrätten. En sådan precisering synes snarare utgå från föreställningen om en absolut äganderätt. Icke minst då det gäller rätten att plocka bär och svamp eller eljest tillgodogöra sig naturalster har den principiella uppfattningen av lagens innebörd betydelse. Det nuvarande rättsläget är att envar kan tillgodogöra sig sådana nyttigheter, därför att det icke uttryckligen är förbjudet. Med utredningens principuppfattning skulle man komma till motsatt resultat; vad som ej uttryckligen tillerkänts envar tillkommer då jordägaren.

Länsstyrelsen i Jämtlands län anför följande.

Medges må, att det från vissa utgångspunkter (se exempelvis s. 178—179) kan synas i och för sig önskvärt att allemansrätten lagfästes på sätt i betänkandet ifrågasatts. Att behovet av en sådan reglering är »trängande» kan däremot knappast vitsordas. Sålunda är det diskutabelt om utredningen har rätt i sin förmodan (s. 179) att det är mera angeläget att ge de ansvarsställande människorna en handlingsnorm än att söka förutse och beivra tänkbara avvikelser från normen. De flesta människor torde nämligen ha ganska klart för sig hur ett försiktigt och hänsynsfullt utnyttjande av allemansrätten bör ske. Okunnigheten på området avser väl närmast var gränserna härför går. Något legitimt behov av att utnyttja gränsen till det yttersta torde emellertid knappast någonsin föreligga. Det finns alltså fog

för uppfattningen, att lagstiftaren i detta sammanhang i stället bör befatta sig med de mindre nogräknade, vilket skulle leda till slutsatsen att regleringen som hittills bör vara straffrättslig. En annan sak är att gällande bestämmelser måhända är i behov av en översyn och modernisering. Med hänsyn till de oändligt mångskiftande intressen som allemansrätten berör torde vidare en närmare fixering därav i lag vara tämligen omöjlig, om kodifieringen skall bli av något värde. Det finns åtminstone all anledning — med hänsyn till den snabba utveckling friluftslivet just nu undergår — att undvika en låsning av positionerna innan sedvanorna på området hunnit åtminstone någorlunda stadga sig.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län avstyrker utredningens hemställan under framhållande av att de ifrågakommande frågorna torde kunna ytterligare begrundas av fritidsutredningen.

Bland de remissinstanser som ställt sig tveksamma till den ifrågasatta lagstiftningen har *byggnadsstyrelsen* redovisat sin principiella inställning sålunda.

Byggnadsstyrelsen är för sin del väl medveten om att det nutida friluftslivet i många fall innebär att den gamla sedvanerättsliga friheten att vistas i skog och mark kommit att utnyttjas i sådan omfattning och under sådana former att intressekonflikter med markägare och ortsbefolkning ibland måste uppstå. För sådana fall är det angeläget att det inbördes förhållandet mellan de berörda parterna regleras på ett sådant sätt att olägenheter och skada kan undvikas. Styrelsen finner de av utredningen rekommenderade riktlinjerna för lösning av hithörande problem i och för sig ändamålsenligt avvägda. Styrelsen är däremot tveksam om hur långt en reglering i lag av dessa problem är möjlig eller ens önskvärd. Allemansrätten är utan tvivel av sådant omistligt värde, icke minst mot bakgrunden av den nu pågående samhällsutvecklingen, att en lagstiftning på detta område måste ske med utomordentligt stor försiktighet.

Även om osäkerheten i allemansrättens tillämpning icke synes påtagligt större än osäkerheten i tillämpningen av många positivt utformade lagregler, säger sig *överlantmätaren i Jönköpings län* ändå ha velat tillstyrka varje försök att minska denna osäkerhet, om det kunde ske på ett klarläggande sätt som inte medförde några olämpliga konsekvenser. Det kan dock enligt överlantmätarens mening ifrågasättas, om naturvården är betjänt av en sådan betoning av var mans rätt som av allmänheten torde komma att intolkas i de föreslagna positivt utformade reglerna. Överlantmätaren finner det allmänt förhålla sig så att i lag givna rättigheter ofta utnyttjas till det yttersta, varvid med rättigheterna förbundna hänsyn och skyldigheter lätt åsidosättes. Ett bibehållande av vår stadgade och allmänt erkända sedvanerätt, såsom nu begränsad av skyddsbestämmelser, förmodas därför vara psykologiskt riktigare med omtanke om naturen.

Länsarkitekten i Gävleborgs län yttrar bl. a.

Man kan dela utredningens uppfattning om, att det i dagens läge föreligger ett trängande behov av att närmare precisera den praktiska innebörden av allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark. Hu-

ruvida detta skall ske genom ett försök att konstruera detaljerade lagregler i ämnet synes dock tveksamt. Utredningens vällovliga försök i sådan riktning synes snarast påvisa svårigheterna härför. Det torde vara uppenbart att en lagtext måste hållas i rätt allmängiltig form, varför det i allt fall kräves särskilda tillämpningsföreskrifter till denna i syfte att klarlägga de mångskiftande situationer som under olika betingelser kan uppkomma vid reglering av vad som är tillåtet och icke tillåtet.

Efter en erinran om tredje lagutskottets tvekan om möjligheterna att i en ny lagstiftning skapa så mycket större klarhet i förhållandet mellan jordägaren och allmänheten, att en lagstiftning av den anledningen borde anses påkallad fortsätter länsarkitekten.

I princip synes angeläget att man i stället långt mer än hittills söker göra dessa spörsmål till en fråga om medborgerlig uppfostran. Detta gäller därför inte minst i fråga om ungdomen, som inom ramen för skolundervisningen bör på ett praktiskt sätt instrueras att på ett hänsynsfullt och värdigt sätt uppträda i och umgås med naturen. Den allmänna kulturnivån i vårt land borde måhända vara mogen för att man mer än hittills bör lita till den enskildes egna omdöme än att hänvisa till vad som i lag är tillåtet eller förbjudet.

Den tveksamhet som uttalats inför den ifrågasatta lagstiftningen grundar sig i en del fall på farhågor för att lagstiftningen kan leda till inskränkning i allmänhetens nuvarande rättigheter på annans mark. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anför sålunda.

Allemansrätten utgör en betydande tillgång genom de möjligheter den bereder oss alla att umgås med naturen. Det ligger i sakens natur att ett sådant institut som allemansrätten måste ha en i viss mån svävande innebörd. Även om en kodifiering av allemansrätten rimligen endast kan avse ett minimum ur såväl markägares som naturkonsumenters synpunkt kommer reglerna ändå alltid att uppfattas som ett maximum av det motstående intresset, varigenom konflikthanledningarna säkerligen icke minskas. Det utgör i och för sig ett konkret värde att allemansrätten i stort sett endast grundar sig på gammal hävd och att dess innehåll är bestämt genom sedvanerätt. Det finns därför anledning befara, att den av naturvårdsutredningen föreslagna kodifieringen kommer att medföra en begränsning av de befogenheter, som sedvanerätten nu anses medge.

Även vissa remissinstanser, som är positiva till lagstiftning, understryker vikten av att allmänhetens rättigheter ej inskränkes. Uttalanden av denna innebörd göres — i några fall under hänvisning till vad tredje lagutskottet anfört härom — av bl. a. *hovrätten för Västra Sverige, Skaraborgs läns hushållningssällskap, länsstyrelserna i Västmanlands och Kopparbergs län* samt *LO*. Enligt nämnda hovrätts mening torde utskottets uttalande ge uttryck åt en utbredd folkmening rörande de aktuella rättsfrågorna.

Utredningens utkast till lagbestämmelser kommenteras särskilt i flera remissyttranden. Vad först beträffar mera allmänna omdömen anser *domänstyrelsen* de skisserade modifikationerna och preciseringarna

i allemansrätten vara i stort sett lämpliga att ligga till grund för vidare bearbetning. I samma riktning yttrar sig bl. a. *kammarkollegiet, skogsvårdsstyrelserna i Uppsala, Göteborgs och Bohus samt Västerbottens län, länsstyrelserna i Kristianstads och Västmanlands län, överlantmätarna i Göteborgs och Bohus samt Västerbottens län, landsfogden i Blekinge län, Sveriges riksidrottsförbund och Svenska fjällklubben*. Vad utredningen föreslagit synes *länsstyrelsen i Stockholms län* utgöra klara och lättbegripliga regler i god överensstämmelse med rådande praxis. Några remissinstanser hävdar att de ifrågasatta reglerna ej innefattar tillräckligt hänsynstagande till markägarintressena. *Överlantmätaren i Älvsborgs län* finner det sålunda tveksamt, om allemansrätten i betraktande av fritidslivets oerhörda expansion verkligen kan anses ha ett så starkt positivt innehåll att reglerna är motiverade. *Hushållningssällskapet och lantbruksnämnden i Västmanlands län* anser att reglerna bör utformas så, att mera hänsyn toges till den bofasta befolkningens intresse, än vad som kan utläsas av betänkanudet. Samma synpunkter återkommer i den detaljkritik av bestämmelserna som nedan redovisas.

Utredningens uttalanden om de svårigheter som är förknippade med lagstiftning rörande allemansrättsliga frågor anses på en del håll bekräftade genom dess eget utkast till lagbestämmelser. Enligt *hovrätten för Västra Sverige* gäller detta särskilt reglerna om färdselrätt och rastning. Hovrätten anför.

Utredningens mål har synbarligen varit att rörande dessa frågor i så stor utsträckning som möjligt uppställa entydiga bestämmelser, vilka skulle äga giltighet för alla delar av landet och därtill tillämpas väsentligen oberoende av topografin på fastigheten. Med en sådan lagstiftningsteknik — vilken i väsentliga delar avviker från den som använts i den närmast jämförbara utländska lagen på området, den norska friluftslöven av 1957 — synes det nära nog omöjligt att samtidigt söka anknyta till nuvarande sedvanerätt, vars innehåll lär i hög grad bero av de lokala förhållandena och terrängen på platsen. Såsom hovrätten senare skall utveckla, torde därför den föreslagna regleringen många gånger komma att te sig diskutabel i det enskilda fallet, något som knappast är ägnat att vidga allmänhetens förståelse för inskränkningarna i dess rörelsefrihet.

En annan tänkbar invändning sammanhänger med de skilda funktioner, som bestämmelserna om allemansrätten komma att fylla. Avsikten med den föreslagna lagstiftningen är synbarligen att dels erhålla ett underlag för upplysningsverksamhet och propaganda inom naturvården, dels underlätta bedömningen av uppkommande rättsfrågor på området. De spörsmål som härvid komma i fråga äro främst tolkningen av straffbestämmelserna i 24 kap. strafflagen, särskilt dess 4 §, samt av reglerna om stängselgenombrytning, vilka såväl enligt strandlagen som enligt 18 § i utredningens förslag till naturvårdslag direkt hänvisa till allemansrättsliga principer. Det är emellertid tydligt, att gränserna för allmänhetens befogenhet på annans mark icke böra dragas på samma sätt då det gäller naturvårdspropaganda som i fråga om straffansvar och rätt till stängselgenombrytning. Sålunda synes det redan enligt utredningens ståndpunkt icke bliva

fråga om att straffbelägga alla sådana utslag av bristande hänsyn till markägare, som den civilrättsliga regleringen avser att motverka. Vidare kan det icke minst med tanke på markägarnas reaktion vara olämpligt att uppföstra friluftsfolket till att beakta markägarens hemfridsintresse endast i fall, där stängselgenombrytning icke kan genomföras, medan man i övrigt icke skulle behöva fästa avseende t. ex. vid uppsatta hägnader och anslag om privat område. Ej heller är det givet, att de straffrättsliga reglerna och reglerna om stängselgenombrytning böra bygga på samma avgränsning av allmänhetens befogenheter; så är i varje fall icke förhållandet enligt gällande rätt, vilken i princip torde tillåta en fastighetsägare att även inom område där det särskilda strandskyddet gäller avstänga en gångstig över tomtplats, trots att enligt det nyss sagda den som olovligen tager sådan väg icke kan dömas till straff. Av det anförda framgår, att man även med en lagstiftning på området skulle få räkna med flera olika avgränsningar av allemansrätten i en viss given situation. Lagstiftningen torde därför knappast i alla delar kunna fylla sitt syfte att skapa klarhet och enhetlighet på rättsområdet i fråga.

Ännu en mera generell anmärkning är att förslaget — oaktat utredningens strävan att anknyta till gällande rätt — delvis lärer innebära en påtaglig inskränkning i allmänhetens befogenheter. Även om hovrätten delar uppfattningen, att markägaren i vissa hänseenden bör beredas ett bättre skydd än han för närvarande åtnjuter, kan det ifrågasättas, om alla förordade restriktioner i rätten till färd, bad och annan rastning äro nödvändiga för att nå en rimlig reglering på detta område. I de tätbebyggda delarna av landet torde förslaget innebära en avsevärd begränsning i allmänhetens möjligheter till friluftsliv. Den akuta brist på lämpliga fritidsområden, som därigenom skulle uppstå, torde endast kunna avhjälpas genom en så ingripande och omständlig åtgärd som avsättandet av naturreservat, vilket därtill — med hänsyn till det omfattande behovet av dylika områden — kan väntas medföra en kännbar belastning på naturvårds-slagen hos stat och kommun.

Beträffande de av utredningen skisserade riktlinjerna för lagstiftning om f ä r d s e l r ä t t e n anses den ifrågasatta huvudregeln av *hovrätten för Västra Sverige* vara i viss mån oklar, när det gäller rätten till motortrafik på enskild väg. I samma riktning uttalar sig *överbantmästaren i Gotlands län*. Hovrätten erinrar om att det f. n. enligt 61 § 2 mom. vägtrafikförordningen i princip ankommer på vägens ägare att avgöra, i vilken utsträckning motortrafik får äga rum på enskild väg. Hovrätten fortsätter.

Att döma av utredningens diskussion om bestämmelserna rörande statsbidrag till enskilda vägar synes utredningen i denna del utgå från att en avstängningsrätt alltjämt skulle föreligga för vissa vägar (se betänkandet s. 362 f). Å andra sidan kan huvudprincipens formulering liksom vissa uttalanden av utredningen om skillnaden mellan motortrafik å det enskilda vägnätet och utom vägnätet (betänkandet s. 179 f) tyda på en avsikt att frångå vägtrafikförordningens regel: det avgörande skulle vara icke ägarens inställning utan risken för skada eller olägenhet genom trafiken, varmed synbarligen avses den skada eller olägenhet som kan uppkomma genom den enskilde trafikanten. Det är emellertid uppenbart att farhågor för en

intensiv trafik på en enskild väg kunna utgöra vägande skäl att avstänga den, även om enstaka trafikanter icke skulle vålla någon som helst skada eller olägenhet för vägens ägare. Här liksom eljest på allemansrättens område måste man på detta sätt taga hänsyn icke blott till den enskildes uppträdande utan även till möjligheten av en större tillströmning till området i fråga. Hovrätten, som ej anser det erforderligt att i förevarande yttrande närmare diskutera frågan om regelns lämpliga innehåll i detta avseende, vill framhålla önskvärdheten av att i en eventuell lagstiftning klargöres, i vad mån ägaren är berättigad att avstänga enskild väg för annan trafik än gångtrafik. I detta sammanhang må även anmärkas, att det kan medföra svårigheter att — såsom utredningen möjligen kan ha avsett — göra skillnad mellan motortrafik å enskild väg och å annat område. Begreppet väg i juridisk mening lär nämligen täcka icke blott farväg utan även gång-, rid- och cykelväg (jfr NJA II 1940 s. 335). Vill man söka lösa dessa problem lagstiftningsvägen, torde det trots allt vara att föredraga, om gränserna för rätten att färdas med motorfordon anknytes till skaderekvisitet.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län är i princip ense med utredningen om att från färdselrätten bör undantagas färd med motorfordon utanför det allmänna vägnätet och det enskilda vägnät, till vilket statsbidrag utgår. Viss utvidgning härvidlag av färdselrätten ifrågasättes dock av denna länsstyrelse, som yttrar.

Länsstyrelsen vill emellertid peka på att inom olika delar av landet utbildats ett omfattande nät av skogsbilvägar, vilka är enskilda och helt bekostade av skogsägarna. Redan nu användes dessa vägar i stor utsträckning av allmänheten och i fall då allmänheten förbjudits att använda dessa vägar för att med motorfordon färdas till badplatser och rekreationsområden har detta på sina håll väckt stor irritation. Det kan ifrågasättas om icke även dessa vägar borde få befaras med personbilar och motorcyklar under den tid av året, då detta kan ske utan att därigenom orsakas skada eller olägenhet för markägaren. Färd å dessa vägar medgiver icke större hastigheter och slitaget vid torr väderlek torde därför vara ganska ringa.

Jägarnas riksförbund anser förbud böra införas mot uppsättande av bommar över skogsbilvägarna, så att exempelvis transport av olycksfallsskadad ej hindras. I stället bör förbudstavlor användas.

Motororganisationernas samarbetsdelegation finner att det i vissa fall kan vara berättigat att tillåta färd med motorfordon utanför det allmänna och enskilda vägnätet. Härom anföres följande.

Av naturliga skäl är, med bortseende från specialfordon, motorfordons möjligheter att taga sig fram på obanad mark begränsade och för det fall fordonet har möjlighet att färdas på obanad mark, kan såsom utredningen framhåller, skada uppstå på marken genom motorfordonets tyngd och hastighet. När marken är frusen, synes dock risk för skada ej längre föreligga. MSD anser därför att en mer liberal syn borde tillämpas. Detta kan mycket väl inrymmas under den av utredningen förordade principen att en var äger färdas över mark- eller vattenområde som tillhör annan under villkor att detta sker med hänsyn och aktsamhet så att skada eller olägenhet ej uppkommer för ägaren.

Enligt *Sveriges lantbruksförbund* saknas stöd för uppfattningen att rätt till färd med motorfordon på enskild väg skulle föreligga, så snart statsbidrag utgår till ägaren. Förbundet framhåller att man vid tillkomsten av lagen om enskilda vägar icke delat denna uppfattning och anför vidare.

Då väghållaren får bidraget för sitt eget vägbehovs skull och bidraget är avvägt enbart efter detta, synes det ej möjligt att i bidraget finna en grund för färdselrätt också för andra. Därför införde man möjlighet för länsstyrelse att förknippa bidrag med förbud mot avstängning. Utredningen uttalar att färdselrätt enligt nu gällande sedvanerätt föreligger, om allmänheten är så aktsam att skada eller olägenhet rent faktiskt ej uppkommer. Detta är dock ostridigt ett felaktigt referat av rättsläget. Färdselrätten konstitueras nämligen ej av sedvanerätten utan är i 24 kap. 4 § strafflagen bestämd i ett lagbud, som förbjuder tagande av väg så snart risk för skada föreligger. Utredningen synes således felaktigt återge ej blott rättskällan utan även den gällande rättens innehåll. Skillnaden är betydande därför att motorfordonen i rättsdiskussionen presumeras göra skada. Strafflagen förbjuder därför all färd med motorfordon på annans väg eller mark av vad slag det vara må. Denna strafflagens inställning är försvarlig. Motortrafiken sliter hårt på vägarna. Detta gäller i synnerhet skogsbilvägarna, som till följd därav icke alltid är av den standard att de tål allmän trafik eller lämpar sig för sådan. Uppkommer skada på enskild väg, kommer skadevällaren att bli lika svår att anträffa som den som skräpar ner i naturen. Endast tillfälligheterna kan hjälpa vägens ägare att anträffa den ersättningskyldige. Vidare måste man, om man konstituerar en allmän färdselrätt på enskild väg, tillse att detta icke skapar en skadeståndsrisk för vägägarna. Den som färdas på enskild väg bör icke under några förhållanden kunna åberopa vägens skick som grund för skada som kan vållas därav.

De generella undantagen från färdselrätten diskuteras i några yttranden. Vad angår utredningens tolkning av tomtbegreppet ifrågasättes i en del fall, om andra anläggningar än bostadshus är i behov av föreslaget skydd. Sälunda anför *hovrätten över Skåne och Blekinge* att man vid en sådan utformning av tomtbegreppet som utredningen i detta hänseende föreslagit måste beakta också den aktuella användningen av dessa anläggningar. Hovrätten fortsätter.

På sedvana torde icke kunna grundas något förbud att färdas intill en ekonomi- eller industribyggnad, som står stängd och i varje fall ej har ett med särskilt stängsel avgränsat tomtområde, eller ett bad- eller båthus som ej är i bruk. Härav skulle sälunda uppkomma ett tomtbegrepp med skiftande omfattning, beroende på om det är vinter eller sommar, söndag eller vardag.

En liknande uppfattning har *hovrätten för Västra Sverige*, som i sammanhanget erinrar om att enligt 17 § tredje stycket i utredningens förslag till naturvårdslag förordnande om tillståndstvång för strandbebyggelse icke skall utgöra hinder för sådan för jordbruket, fisket och skogsskötseln erforderlig bebyggelse, som ej utgöres av bostadsbyggnad. Genom att uppföra en mindre anläggning av sådan typ, exempelvis en fiskebod, skulle

därför enligt hovrätten en markägare kunna utplåna allemansrätten på området och berättigas att omkring anläggningen uppföra stängsel utan genomgång.

Sistnämnda hovrätt kritiserar även utredningens åsikt att vid normal storlek på bostadsfastighet tomtbegreppets omfattning bestämmas av den officiella fastighetsindelningen. Hovrätten framhåller att det bl. a. på västkusten är förhållandevis vanligt att stängsel saknas omkring bostadshus, särskilt mindre sommarstugor. Hovrätten anför vidare.

icke minst med tanke på sådana fall kan det ur uppfostrande synpunkt synas tveksamt, om man bör hänvisa till fastighetsindelningen, vilken allmänheten saknar möjlighet att iakttaga, i stället för till risken för att markägarens intresse av ostördhet i det enskilda fallet skulle kränkas. Ett liknande betraktelsesätt torde kunna anläggas också i vad angår straffsanktionens utformning i detta fall. Med det av utredningen angivna tomtbegreppet synes tillämpningsområdet för straffbestämmelsen i 24 kap. 4 § strafflagen uttänjas på ett föga rimligt sätt: också den som under vintern passerar i utkanten av en sommarstugetomt skulle göra sig skyldig till straffbar gärning. Skulle förslaget i denna del läggas till grund för lagstiftning torde böra övervägas, om icke såsom rekvisit för straffansvar vid beträdande av annans tomtmark bör uppställas, att genom beträdandet kan vållas skada eller olägenhet. Slutligen må anmärkas, att med utredningens ståndpunkt en nu förefintlig färdselrätt av stor betydelse för allmänheten i vissa fall skulle komma att upphöra. Ett praktiskt exempel är, då på strandskyddat område en gångstig löper i gränsen mellan ett par tomter och långt från boningshusen ned till en badstrand. Avser utredningen att liksom enligt gällande rätt möjligheten till stängselgenombrytning skall anknytas till allemansrättsliga regler, skulle i fortsättningen stigen kunna avstängas utan möjlighet för allmänheten att utverka stängselgenombrytning.

Förslaget att bestämma tomtbegreppet med hjälp av ett minimiavstånd, som i princip ej får underskridas, har mött invändningar från flera håll. En dylik reglering anses dels icke medge tillräckligt hänsynstagande till omständigheterna i det särskilda fallet, dels kunna innebära inskränkningar i allmänhetens nuvarande befogenheter. Uttalanden av denna innebörd göres av bl. a. *hovrätterna, överlantmätnarna i Uppsala, Gotlands, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län och länsstyrelsen i Jämtlands län. Överlantmätaren i Göteborgs och Bohus län* anför sålunda.

Överlantmätaren vill erinra om dels det stora antalet små jordbruksfastigheter vid kusten och de tämligen ofta förekommande relativt stora strandlägenheter och fritidsfastigheter, som helt eller delvis omfattas av strandlagsförbud och där allemansrätt nu utövas eller kan komma att utövas. Vidare må förtjäna framhållas, att från strandlagens byggnadsförbud inom länet undantagits fastighet, å vilken den 1 januari 1953 boningshus var uppfört eller under uppförande och som hade en landareal av högst 3 000 m² inom södra delarna av länet (kommunerna söder om Byfjorden vid Uddevalla) samt högst 5 000 m² inom övriga delar av länet. Dessa undantagna fastigheter ha ansetts vara av den mindre storleksordning att de

uppenbarligen faller inom tomtbegreppet i 24 kap. 4 § strafflagen. Fastigheter överstigande de nämnda respektive arealerna ha inbegripits i strandlagsförbudet. Överlantmätaren ifrågasätter, huruvida det över huvud taget är lämpligt att med de varierande förhållanden, som råder i olika delar av riket, göra en gränsdragning för allemansrättens utövande genom generella avståndregler. I varje fall bör möjligheter till avvikelser finnas för landsdelar eller områden, där reglernas tillämpning icke överensstämmer med sedvanerätten.

Mot utformningen av bestämmelsen om minimiavstånd kan enligt *hovrätten för Västra Sverige* invändas att det i talrika fall torde framstå som helt naturligt för allmänheten att underskrida det angivna avståndet, såsom då gängstigar eller enskilda körvägar passerar nära en lantgård eller då närheten till ett vattendrag eller ett brant berg hindrar en omväg förbi bebyggelsen. I själva verket torde det, anser hovrätten, vara just i sådana lägen som allmänheten alls har något intresse av att passera intill bebyggelsen. Vad som utredningen ansett gälla blott, då särskilda skäl föranleder därtill, förefaller hovrätten sålunda vara den normala situationen. Mot utredningens tomtbegrepp kan enligt hovrättens mening ytterligare anmärkas att det icke torde vara användbart vid tolkningen av straffbestämmelsen om olovlig väg samt att även vid större fastigheter förslaget många gånger kan leda till att en sedan gammalt gällande färdselrätt utplånas.

Länsstyrelsen i Jämtlands län finner att den ifrågasatta gränsdragningen nog skulle bli onödigt sträng, om minimiavståndet bestämdes så att avståndet alltid skulle kunna anses betryggande. Valdes en snävare gräns skulle bestämmelsen å andra sidan ofta komma att sakna självständig betydelse vid sidan av den föreslagna huvudregeln om allmän hänsyn. Men samtidigt skulle den, förmodar länsstyrelsen, inbjuda mindre nogräknade personer till att bortse från den vagare huvudregeln. Länsstyrelsen anser därför det vara olyckligt, om de föreslagna avståndsbestämmelserna genomföres.

Utredningens uttalande att skaderiskerna på odlad jord huvudsakligen hänför sig till den tid på året, då marken icke är frusen, kritiseras av *hus-hållningssällskapet och lantbruksnämnden i Västmanlands län*, som anser att risk för skador kan föreligga beträffande alla grödor under snötäcke. Den odlade jorden anses över huvud taget böra skyddas från beträdande. *Sveriges lantbruksförbund* anför, att redan ett skidspår åstadkommer en försening av växtligheten i spåret, och upplyser samtidigt, att i vägärenden presumeras snöpackningen vid vägskärmar skada växtligheten och därför ge rätt till ersättning. *Sveriges skogsägares riksförbund* delar utredningens uppfattning att skaderisk under vissa omständigheter föreligger också på skogsmark, exempelvis nyligen utförda skogsodlingar, och erinrar om att risken för skogsbränder tilltagit genom att eldning och tobaksrökning förekommer i ökad omfattning.

Fiskeristyrelsen anför, att styrelsen från sina synpunkter bestämt måste motsätta sig lagregler som kan leda till inskränkning av den ökade rörlig-

heten för fisket, vilken varit ett ledmotiv vid tillkomsten av 1950 års vattengräs- och fiskerättslagstiftning. Styrelsen erinrar om att denna lagstiftning föranlett och allttjämt föranleder mycket stora kostnader för statsverket i form av ersättningar för mistad fiskerätt och anför.

Sålunda förefaller den föreslagna skydds-zonen av 50 m från boningshus och båthus m. m. alltför schablonmässig. Skydds-zonen kan naturligtvis inte gälla mot den som med stöd av särskild rättsgrund, exempelvis vid jorddelningsförrättning bildat servitut, äger rätt att färdas å samfärd väg eller samfärdt vattenområde. Ej heller kan det vara rimligt och rättvist att en markägare skall kunna påverka färdselrätten utanför den egna fastighetens gränser genom att uppföra boningshus i närheten av tomtgräns. Särskild betydelse får detta i fråga om sådana genom avstyckning bildade fastigheter vid sjö- eller havsstrand, vilka icke tillika omfattar det utanför stranden belägna vattenområdet. Som bekant är den alldeles övervägande delen av våra insjöar oskiftad i fiskerättshänseende och där får enligt 24 § fiskerättslagen delägarna fiska »efter vad de kunna sänjas», d. v. s. i avsaknad av reglerande föreskrifter över fiskevattnets hela område. Under sådana förhållanden kan det icke vara rimligt att den föreslagna 50 m:s frednings-zonen skall få inskränka delägarnas nuvarande, obestridda rättighet att för fiske fritt få färdas över hela fiskevattnet, även invid annans boningshus.

En med den sistnämnda besläktad men något större fråga är följande. Enligt bestämmelserna i 6—21 §§ fiskerättslagen har fisket utmed vissa särskilt betydelsefulla kuststräckor samt i större insjöar förklarats vara fritt för varje svensk medborgare med rätt tillika för dem att för fiske fritt få färdas över dessa enligt vattengränslagen enskilda men enligt nämnda paragrafer i fiskerättslagen för fiske fria vattenområden (jfr rubriken ovanför 5 § lagen). Denna rätt till frifiske kan omöjligen få göras helt eller delvis verkningslös genom annan lagstiftning av sådan typ som naturvårdsutredningen föreslår. Dessa frifiskeregler i fiskerättslagen utvidgas och kompletteras genom lagregler i samma lag om rätt att för fiske beträda annans strand m. m. Hur dessa ur fiskerinäringens synpunkt tillkomna bestämmelser skall kunna passas ihop med ovannämnda fredningszon av 50 m förblir tills vidare en öppen fråga.

Även hovrätterna berör frågan om färdselrätt på vattenområde. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* finner sålunda att den som t. ex. bygger sitt hus invid stranden av en udde ej kan räkna med att förbifarande båtar skall taga en omväg för att undvika att komma inom ett minimiavstånd. Den naturliga färdvägen på vatten får härvid enligt hovrättens åsikt samma betydelse som en upptrampad gångstig; det är sedvanerättsligt lovligt att bruka den. *Hovrätten för Västra Sverige* framhåller att såvitt angår färdsel på vattenområde fråga icke uppkommer om samordning med straffbestämmelser och med regler om stängselgenombrott. Med hänsyn härtill torde, anför hovrätten, färre invändningar kunna göras mot den föreslagna regeln, även om också denna synes begränsa allmänhetens rättigheter utöver vad som följer av nu gällande sedvana.

Även de av utredningen föreslagna reglerna om tältning, båtföröjning och därmed jämfäst röstning har mött kritik

vid remissbehandlingen. Härvid återopas i huvudsak samma skäl som anförts mot generella regler rörande färdselrätten. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser det sålunda knappast möjligt att uppställa mera preciserade bestämmelser i ämnet, i varje fall icke om de skall ha en generell giltighet och svara mot sedvanan i alla delar av landet och i alla tänkbara situationer. *Överlantmätaren i Norrbottens län* yttrar sig i samma riktning och uttalar särskilt farhågor för att det generella minimiavståndet skall inskränka allmänhetens nuvarande rättigheter. Å andra sidan anser *överlantmätaren i Östergötlands län* att de föreslagna reglerna skulle innebära en betydligt vidgad rätt mot vad f. n. är allmänt accepterat inom landets mellersta och södra delar. *Överlantmätaren*, som avstyrker utredningens rekommendationer i denna del, anför följande.

Det torde i allmänhet förhålla sig så att markägarens förbud mot tältning respekteras beträffande mark, som är överblickbar från bebyggelse (markägarens eller annans) eller där allmänheten i större omfattning färdas eller vistas. Utredningens rekommendationer skulle leda till att tältning ej skulle kunna förhindras på eller invid en allmänt använd badstrand eller på en vacker strandhed, som utgör rekreationsplats för en större allmänhet. Man kan också tänka sig sådan »fri tältning» alldeles utanför en iordningsställd men avgiftsbelagd campingplats. Med hänsyn till de hygieniska förhållandena, risken för nedskräpning och brandfaran synes man böra sträva efter att åtminstone inom landets mellersta och södra delar tältning och övernattning i allt större omfattning hänvisas till särskilt iordningsställda campingplatser.

Hovrätten för Västra Sverige anser några mera vägande invändningar icke kunna göras mot den av utredningen rekommenderade regeln, såvitt angår tältning och liknande längre vistelse på annans mark samt båtförtöjning under längre tid. *Hovrätten* finner det dock även i detta fall tveksamt, om ett minimiavstånd bör gälla från annan bebyggelse än boningshus.

Några remissinstanser hävdar i motsats till utredningen att minimiavståndet bör gälla även över fastighetsgräns. Uttalanden i denna riktning göres av bl. a. *överlantmätarna i Uppsala och Gotlands län* samt *hushållnings-sällskapet och lantbruksnämnden i Västmanlands län. Länsstyrelsen i Gotlands län* anför.

Länsstyrelsen är utan tvekan av den meningen att det av utredningen återopade hemfridsintresset bör föranleda, att avståndet anknytes till närmaste boningshus oberoende av fastighetsgräns. Konsekvenserna skulle annars kunna bli störande för den som bebor hus nära utanför gränsen till den fastighet, där rastplats tages. Hemfriden bör sålunda i förevarande fall skyddas såsom sådan utan hänsyn till fastighetsgränser. Att den boende ej har rådighet över att hemfridsintresset icke beskäres genom åtgärd av grannmarkens ägare bör ej spela någon roll, då i förevarande fall motparten utgöres av allemansrättens utövare, som ej kan ha några berättigade anspråk på att i dylika fall underlåta att respektera eljest gällande avstånd. Han torde för övrigt praktiskt taget alltid sakna kännedom om fastighetsgränsernas dragning.

Lämpligheten av restriktioner beträffande badning och båtförtöjning av kortare varaktighet ifrågasättes av *hovrätten för Västra Sverige*, som anför.

Någon liknande avståndsregel för dessa fall har icke upptagits i den norska friluftslöven (se dess 7 och 8 §§). Enligt hovrättens mening hade det också varit att föredraga, om avgörande för rätten till rastning av nu avsett slag varit risken för störning av hemfriden i det enskilda fallet. En annan anmärkning mot utredningens förslag är, att minimiavståndet förefaller väl kraftigt tilltaget, då på en längre sträcka det uppvuxit bebyggelse mindre än 150 meter från stranden, något, som kan ha skett bland annat i det vanliga fall att ett enligt strandlagen gällande bebyggelseförbud omfattar ett smalare område (jfr betänkandet s. 124 f). Att badning och kortvarig båtförtöjning i sådana situationer skulle förbehållas markägaren torde — bortsett från fall där markägarens brygga eller liknande anordning användes — innebära en avsevärd inskränkning i den allemansrätt som nu anses gälla och stämmer illa med strandlagstiftningens syfte. Visserligen kan man häremot invända, att enligt förslaget till naturvårdslag möjlighet skulle finnas att i nu avsedda fall avsätta området till naturreservat. Såsom förut antytts, är det emellertid tveksamt, om man bör hänvisa till denna utväg i en så vanligt förekommande situation som den nu berörda.

Den tidsmässiga begränsningen behandlas i några yttranden och anses av *hovrätten för Västra Sverige* föga tillfredsställande, såvitt angår fjälltrakter, utskärgårdar och andra obebodda trakter, där en begränsning av rastningstiden till två dygn icke anses ha stöd i nuvarande sedvana. Hovrätten anser det böra övervägas, om icke en särregel är påkallad för områden av sådant slag eller om ej åtminstone den föreslagna minimitiden bör höjas beträffande de fall, då markägaren bor fjärran eller ej är känd i trakten. Enligt *länsstyrelsen i Jämtlands län* är det orimligt att tillämpa tidsbegränsning i fjällvärlden och andra ödemarker.

Länsstyrelsen i Gotlands län avstyrker den förordade tvådygnsregeln och frågar, hur den rastande skall kunna veta vem som är markägare eller om markägaren bor fjärran. Länsstyrelsen fortsätter.

Subjektiv ovisshet i dessa hänseenden torde, om en blivande allemansrättslag förses med straffsanktion, leda till vederbörandes friande, vilket i praktiken kan medföra att tvådygnsregeln blir den gängse. Markägaren kan ju vara en juridisk person — ett bolag, en förening eller en stiftelse. Den frågan inställer sig då, var en juridisk person i förevarande sammanhang skall anses »bo». Skall hänsyn blott tagas till fastighetens ägares och icke till fastighetens brukares intressen?

Vad utredningen anfört rörande särskilda anläggningar för tältning, bad eller dylikt, kommenteras — närmast med avseende på behovet av lokaliseringskontroll — i några remissyttranden. *Länsarkitekten i Gävleborgs län*, som i övrigt ställt sig tveksam till allemansrättslig lagstiftning, finner förevarande spörsmål vara i behov av särskild utredning och eventuell särreglering. Enligt *länsstyrelsen i Kopparbergs län* är den möjlighet till lokaliseringskontroll som utredningen föreslår värdefull

och för vissa delar av riket nödvändig. *Motororganisationernas samarbetsdelegation* tillstyrker utredningens förslag i denna del och anför.

År 1956 bildades Riksorganisationernas campingkommitté, i vilken ingår KAK, M, MHF, Cykel- och mopedfrämjandet, Reso, Skid- och friluftsförbundet samt Svenska turistföreningen. Kommitténs syfte är att verka för tillkomsten av fler och bättre campingplatser samt för bättre campingkultur. Som ett led i sitt arbete har Riksorganisationernas campingkommitté dels utarbetat normer för campingplatsernas anläggande dels upprättat klassificering av campingplatser enligt utländskt mönster och dels utfört och fortfarande utför inspektion av campingplatser. I och med den alltmer tilltagande campingrörelsen har kommittén ansett det vara önskvärt att campingen kanaliseras till goda campingplatser, som kan erbjuda turisterna viss minimistandard när det gäller sanitära inrättningar etc. Enligt MSD:s uppfattning är det av väsentlig vikt för naturvården att campingen, som i och för sig kan innebära stor förslitning av markområdena, i så stor utsträckning som möjligt förläggas till fasta campingplatser och att man då måste på allt sätt uppmuntra anläggandet av dylika platser. Campingen är icke enbart ett problem från naturvårdssynpunkter utan även från sociala och hygieniska synpunkter, varför det framstår som önskvärt att campingen i så stor omfattning som möjligt sker under kontroll.

Utredningens förslag beträffande parkering av motorfordon, nämligen en regel om att envar har en begränsad rätt till parkering å annans mark utmed väg, har föranlett delade meningar bland de remissinstanser som uttalat sig i frågan. Positiva till förslaget är bl. a. *Motororganisationernas samarbetsdelegation* och *Svenska vägföreningen*. Även *överlantmätaren i Uppsala län* anser behov föreligga av den ifrågasatta bestämmelsen med hänsyn till bilismens betydelse för friluftslivet. *Överlantmätaren*, som förmodar att det blir svårt att utforma regeln så att den ej skapar irritation, anser parkeringsplatser böra anordnas i för friluftslivet erforderlig omfattning för att minska behovet av parkering på annans mark. *Överlantmätaren i Gotlands län* yttrar att rätt till parkering utmed väg endast bör finnas i sådana fall där det föreligger klar rätt för envar att trafikera vägen med motorfordon.

Å andra sidan framhåller *Svenska naturskyddsföreningen* att bilparkering på annans mark nu är otillåten och ej bör medgivas i ny lag. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* avstyrker likaså den föreslagna bestämmelsen och anför följande.

Det är visserligen riktigt att det är en utbredd sed i vårt land att bilar tillfälligt uppställas på dylik mark. Vad som kan finnas vara naturligt, då det är fråga om en eller annan bil, får emellertid en helt annan karaktär, då det är fråga om en massinvasion av bilister. Seden förvandlas då till en osed. Vid badstränderna i Bohuslän massparkeras bilarna utan någon hänsyn till allmänheten eller de enskilda markägarna på stränderna, på betesmarker och till och med på enskild tomtmark. Skulle det såsom utredningen föreslagit införas en viss rätt till parkering på annans mark, skulle det medföra ett otal konflikter mellan markägarna och den bilburna allmän-

heten, då det merendels kommer att råda delade meningar om en parkering kan vålla skada eller eljest förfång för markägaren. En parkering av ett eller annat fordon då och då kanske ej vållar någon skada, under det att intensivare parkering dag efter dag har en helt annan verkan. Under de senaste åren har förmärkts en stigande irritation mellan å ena sidan ägare av mark och stugor i närheten av badstränderna samt å andra sidan den allmänhet som med bil söker sig till badstränderna och i avsaknad av särskilda parkeringsplatser ställer upp bilarna var som helst och hur som helst. Förhållandet har också medfört att vid allt flera enskilda vägar uppsatts anslag om förbud mot obehörig biltrafik. Det parkeringselände, som nu råder vid badstränderna litet varstans i länet, avhjälpes ej genom den föreslagna lagstiftningen utan här kräves praktiska åtgärder och framsynt planering. Vid alla badstränder, som i större utsträckning besökes av bilburen allmänhet, kommer det inom en nära framtid att bli nödvändigt med särskilt anordnade parkeringsplatser, varför det vid bebyggelseplaneringen är angeläget att vid badstränderna lämpliga områden reserveras för bilparkering.

Synpunkter på innehållet i bestämmelserna om tillgodogörandet av naturalster framföres på några håll. Enligt *Sveriges skogsägareförbund* tages 24 kap. 2 § strafflagen till indirekt stöd för att allmänheten äger tillgodogöra sig organiska naturalster som ej avses med straffbestämmelserna, såsom bland annat kott. Med hänsyn till att kottinsamlingen numera i regel försiggår i utvalda bestånd, vilka ur skogsgenetisk synpunkt kan vara av stort värde för skogsägaren, synes det emellertid förbundet skäligt, att kotten av såväl växande som fällda träd inbegripes bland de produkter som enligt nämnda lagrum ej får tillgodogöras utan skogsägarens tillstånd. I samma riktning uttalar sig *överlantmätaren i Jämtlands län* som anför.

Nedfallna grenar, kvistar, ris och kettar liksom nedfallna nötter och ollon torde enligt sedvanerätten få nyttjas fritt. Någon ändring häri synes icke vara motiverad. Vindfälln, varmed enligt vanligt språkbruk torde avses omkullblåsta hela träd eller stammar, äro enligt gällande lag förbehållna markägaren. Det kan vara motiverat, att jämväl nedblåsta större grenar förbehållas markägaren. I avfall efter avverkning kunna ingå toppar och grenar, som med fördel kunna nyttjas till bränsle. I avfallet kunna jämväl ingå kottar, som kunna nyttjas för fröklängning. Efter det att en avverkning skett kan det vara tveksamt när den tidpunkten inträder, när avfallet efter avverkningen skall betraktas såsom kvarlämnat avfall, som markägaren eller avverkaren icke avser att utnyttja och som således bör kunna nyttjas fritt. Nu angivna frågor böra uppmärksammas vid en blivande lagstiftning. Såsom utredningen framhållit hänger den med sedvanerätten förbundna rätten till tillgodogörandet av vissa naturalster intimt samman med rätten att färdas över och vistas på annans mark. På den grund torde tillgodogörandet av vilda bär, blommor och svamp vara praktiskt taget uteslutet på odlad jord och på mark som helt omslutes av odlad jord. Här må framhållas, att uttrycket »skog och mark» i 24 kap. 2 § strafflagen icke behöver innefatta odlad jord utan kan vara liktydigt med skogs- eller utmark.

Vad utredningen anfört om de av det s. k. invasionsfallet betingade särskilda inskränkningarna i allmänhetens rätt att vistas på annans mark anser hovrätten över Skåne och Blekinge ej visa annat än att det särskilt i närheten av större samhällen finns ett behov av samhälleliga åtgärder för att tillgodose friluftslivet. Det torde därför, sägs det, vara genom tillräckliga anordningar härför, icke genom inskränkningar i allmänhetens rätt att vistas på annans mark som de av utredningen angivna problemen kan lösas.

Sveriges lantbruksförbund anför följande.

Utredningens förslag till lagregel mot invasionsfallet är icke tillfredsställande. Den skulle ge skydd blott mot uppenbar fara för varaktigt skada men medge en övergående skada. Detta vore en oerhörd utvidgning av allemansrätten, som nu upphör så snart fara för skada överhuvud uppstår. Markägaren skulle enligt förslaget icke få myndighets hjälp att komma till rätta med tillfällig skada utan förslaget synes blott sträva efter att allmänheten åter skall kunna trivas på den enskildes mark. Det synes vidare skydda endast mot sådan skada som varaktigt skulle påverka allmänhetens trivsel men ej mot varaktigt »kulturell naturskada».

Enligt *länsstyrelsen i Stockholms län* tarvar invasionsfallet ytterligare överväganden. Länsstyrelsen utvecklar sin uppfattning sålunda.

För en fastighetsägare — och inte minst för en skärgårdsbo — torde det framstå som ganska otillfredsställande, att han på ett begränsat område skulle vara tvungen att ta emot en invasion av tältande eller båtar. Även här borde någon maximigräns kunna fixeras. Givetvis är utvägen att i invasionsfallet avsätta ett eftertraktat område såsom naturreservat i många fall en god lösning, men ett sådant förfarande tar dock en viss tid, och det torde inte heller alltid vara möjligt att ständigt följa den rörliga campingen i spåren med utläggande av nya reservat. På synnerligen många ställen i skärgården möts naturvårds- och friluftssynpunkterna av ett misstroende, vilket vid en närmare analys visar sig bottna i aversion mot en plötsligt uppdykande invasion av båtar och tältande. Samma aversion gör sig också gällande till lands i viss omfattning. För att underlätta förståelsen hos jordbrukarna och övriga bofasta för friluftslivet och naturvården är det angeläget, att för gemene man klara och praktiskt tillämpliga regler skapas för invasionsfallet.

Hovrätten för Västra Sverige tar i sammanhanget upp de rättsliga problem som uppkommer vid terränglöpningar, skidtävlingar och orienteringstävlingar i större omfattning. Vid terränglöpning nötes terrängen kraftigt längs banan och även vid skidtävlingar förmenas stundom vissa skador kunna uppkomma, då spåret löper över åkermark. Vad angår orientering, fortsätter hovrätten, föreligger en icke obetydlig risk för att deltagarna, särskilt om de utgöres av ungdomar, brister i tillbörlig hänsyn till markägarens hemfridsintresse och beträder mark som kan skadas därav. Det är enligt hovrättens mening tänkbart att med ett ytterligare ökat friluftsin-tresse vissa konflikter kan uppkomma, särskilt vid orientering. I samband

med en fortsatt utredning om lagstiftning på allemansrättens område anses därför böra övervägas, huruvida anledning finnes att uppställa ett obligatoriskt krav på samtycke av alla rättsinnehavare, vilkas mark beröres av tävlingar av angivet slag. Hovrätten framhåller emellertid att en sådan regel åtminstone vid orientering i väl hög grad skulle försvåra arrangörernas arbete. Vidare anses böra övervägas i vad mån arrangören bör vara skyldig att ersätta skador som uppkommit genom tävlingar.

Motioner. I *motionerna I: 828 och II: 1019* göres gällande att utvecklingen på längre sikt kräver en allmän översyn och precisering av de sedvanerättsregler som bildar allemansrätten. Icke minst de nya formerna för fritidsvistelse i naturen, såsom färd med bilar, snabbgående motorbåtar, snövässlor och vattenskidor, anses medföra svårigheter att tolka allemansrättens grundsatser. En särskild utredning i ämnet bör enligt motionärernas mening snarast komma till stånd.

2. Tillämpningen av lagen den 30 juni 1947 om uppsikt å jordbruk

Den s. k. uppsiktslagen innehåller bestämmelser om kontroll över skötseln av jordbruk. Omfattar brukningsdel odlad jord till en vidd överstigande 2 ha, skall sålunda uppsikt hållas över att brukningsdelen ej vanhävdas. Vanhävd föreligger, om jordbruket så vanskötes att dess vidmakthållande äventyras eller om för jordbruket erforderliga byggnader bortföres eller lämnas utan nödigt underhåll (1 §). Till vanhävd hänföres ej nedläggande av jordbruk på brukningsdel eller del därav, om det med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet och belägenhet samt övriga omständigheter måste anses olämpligt att där bedriva varaktigt jordbruk. Ej heller skall den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan nödigt underhåll anses som vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av sådan förändring i driften av jordbruket som är till varaktig fördel för detsamma eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar som överensstämmer med en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten eller av annan giltig anledning (2 §). Tvångsmedelsförfarandet innebär att lantbruksnämnd i fall av vanhävd i första hand skall söka få till stånd en överenskommelse med ägaren eller brukaren om avhjälpande åtgärder (5 §). Kan sådan överenskommelse ej träffas eller fullgöres ej åtagande däri, skall ärendet anmälas för länsstyrelsen (6 §). Länsstyrelsen äger efter viss föreskriven utredning vid vite föreskriva de åtgärder som erfordras för vanhävandens avhjälpande (7 §).

Åt jordlagsutredningen har uppdragits att överse bl. a. uppsiktslagen (se 1959 års riksdagsberättelse s. 218 f). Enligt uppgift i årets riksdagsberättelse beräknas utredningens pågående arbete, översyn av uppsiktslagen, fortgå under hela år 1964.

Motioner. I *motionerna I: 828 och II: 1019* anföres följande.

I samband med strukturomvandlingen inom jordbruket sker en allt snabbare omvandling av landskapet med på längre sikt oöverskådliga verkningar. För att i det läget slå vakt om de ur naturvårdssynpunkt mest skyddsvärda kulturområdena är det bl. a. angeläget, att den av statsmakterna påverkade jordbrukspolitiken får en lämplig inriktning. Sålunda bör exempelvis i samband med prövning enligt lagen den 30 juni 1947 om uppsikt å jordbruk verkställas en avvägning mellan de strikt företagsekonomiska intressen som hittills ensidigt kommit till tals vid lagens tillämpning och ett allmänt naturvårdsintresse. Att döma av de direktiv som lämnats 1958 års jordlagsutredning kan man ifrågasätta om man i utredningsarbetet kommer att beakta dessa naturvårdssynpunkter, varför det icke borde vara ett föregripande, om föreskrifter snarast utfärdades i här berörda avseenden.

3. Ledningen för den svenska jakten

Propositionen nr 71/1963. Med hänsyn till det nära samband som *naturvårdsutredningen* funnit föreligga mellan å ena sidan naturvården och å andra sidan bl. a. jakten och viltvården har utredningen övervägt möjligheterna att samordna verksamheterna. Då emellertid jaktlagstiftningen överses inom 1949 års jaktutredning, har utredningen icke ansett sig ha möjlighet att framlägga något förslag i ämnet. Utredningen håller före att frågan om den administrativa tillsynen på jaktens område lämpligen bör upptagas till behandling sedan översynen av jaktlagstiftningen verkställts (se nämnda prop. s. 51). Vid *remissbehandlingen* (prop. s. 65 f) vidhåller domänstyrelsen ett tidigare uttalat önskemål att dess uppgifter på jaktens och viltvårdens område överföres till annan central myndighet, förslagsvis naturvårdsorganet. Därest organisatoriska skäl anses tala mot överförandet av allmänna jaktfrågor till nämnden redan i samband med dess inrättande kan enligt styrelsen därmed anstå. Styrelsen anser det emellertid olämpligt att göra överförandet beroende av lösningen av de jaktfrågor som f. n. överarbetas av 1949 års jaktutredning. Av samma uppfattning är länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län samt Jägarnas riksförbund. 1949 års jaktutredning framhåller å andra sidan att det för utredningen viktigaste i denna fråga inte är till vilken instans tillsynen förlägges. F. n. är den, anför utredningen, knuten till domänstyrelsen, vars erfarenhet och kunskap på området är stor. Jaktutredningens överväganden sägs hittills inte ha gett anledning till önskan om ändring. Vad utredningen betraktar som avgörande är, att en överflyttning av tillsynen inte får nedbryta den på det såväl naturvetenskapliga som praktiska området mycket sakkunniga och effektiva organisation, som Svenska jägareförbundet kunnat bygga upp. Svenska jägareförbundet finner det naturligt att om naturvårdsnämnden kommer till stånd, denna skall beredas tillfälle att delta i handläggningen av ifrågasvarande ärenden. *Departementschefen* yttrar (s. 112).

Utan tvekan föreligger ett nära samband mellan å ena sidan naturvården och å andra sidan jakt- och viltvården — — —. Även om goda skäl sålunda talar för att angivna verksamheter organisatoriskt samordnas, delar jag utredningens uppfattning att detta ej nu bör ske. Frågan bör emellertid tas upp på nytt när resultatet av pågående utredningar beträffande bland annat domänverkets företagsform — — — föreligger.

Departementschefens ifrågavarande ställningstagande lämnades utan erinran av riksdagen (jfr jordbruksutskottets utl. nr 11/1963).

Motioner. I *motionerna I: 830 och II: 1020* anföres bl. a. att det förhållandet att jaktvårdskonsulenter utbildas och avlönas av Svenska jägareförbundet obestriddligt medför att de har svårt att med oväld fungera som föredragande inför länsstyrelserna och avge yttranden, särskilt i kontroversiella frågor. Motionärerna anser det vidare lämpligare att jaktvårdsfonden förvaltas av naturvårdsnämnden. Ehuru medlen i huvudsak bör användas för viltvård och viltforskning, bör jägarorganisationerna ha möjlighet att erhålla bidrag till sin verksamhet i likhet med vad som f. n. gäller beträffande Svenska naturskyddsföreningen. Slutligen anser motionärerna att ledningen för den svenska jakten bör överflyttas från domänstyrelsen och Svenska jägareförbundet till naturvårdsnämnden, detta till följd av jaktens nära samhörighet med naturvården, där den utgör både en kulturell och en social gren.

Utskottet

Genom förevarande proposition framlägges förslag till ny naturvårdslag, som skall ersätta naturskyddslagen, strandlagen och vissa regler i byggnadslagen. Samtidigt föreslås vissa följdändringar i expropriationslagen och byggnadslagen.

Statsmakterna antog år 1963 riktlinjer för den framtida naturvårdspolitiken, varvid beslöts en betydande utbyggnad av naturvårdsorganisationen och en ökad ekonomisk insats från statens sida. Det förutsattes samtidigt att samhällets insatser på naturvårdens område skulle stödjas av en förbättrad naturvårdslagstiftning. Utskottet hälsar med tillfredsställelse att förslag till sådan lagstiftning nu föreligger. Huvuddragen i förslaget till naturvårdslag, vilket således innebär ett fullföljande av 1963 års beslut, samt i den kritik som motionsvis riktats mot förslaget, är i korthet följande.

Enligt 1963 års beslut skall det vara en av samhällets viktigaste uppgifter att jämsides med bevarandet av vetenskapligt och kulturellt värdefulla naturområden tillgodose det från social synpunkt angelägna behovet av mark för rekreation och friluftsliv. I sistnämnda hänseende har det vidare ansetts högst angeläget att effektivt upprätthålla den särskilda strandregleringen i enlighet med strandlagens syfte, så att allmänhetens tillträde till

landets kuster och sjöstränder ej hindras av okontrollerad bebyggelse. Enligt lagförslaget skall i dessa delar gälla följande. För tillgodoseende av behovet av områdesskydd överföres från naturskyddslagen institutet nationalpark. För att möjliggöra säkerställande av kulturellt eller socialt viktiga naturområden införes vidare ett nytt institut, kallat naturreservat. Beslut om bildande av naturreservat skall meddelas av länsstyrelsen. För att åt allmänheten trygga tillgången till platser för bad och friluftsliv skall länsstyrelsen kunna förordna att visst strandområde skall vara strandskyddsområde, inom vilket bebyggelsen skall kunna kontrolleras på huvudsakligen samma sätt som enligt strandlagen. Härjämte öppnas möjlighet till ingrepp mot andra anläggningar som inskränker allmänhetens rörelsefrihet inom området. Motionerna avser i nu berörda delar bl. a. kommunernas och de enskilda sakägarnas ställning i frågor om naturreservat samt tillämpningen av institutet. Kritik riktas mot att strandskyddskontrollen enligt förslaget skall omfatta även bostadsbyggnader för jordbrukets m. fl. eljest undantagna intressens behov.

Vid sidan av säkerställandet av naturområden är enligt 1963 års beslut landskapsvården ett viktigt arbetsfält. Som angelägna uppgifter härvidlag har betecknats viss kontroll av bebyggelsen och av olika arbetsföretag, särskilt täktverksamheten och bilskrotningsföretagen, samt åtgärder i fråga om utomhusreklamen och mot nedskräpningen. I dessa hänseenden innebär förslaget till naturvårdslag följande. Till skydd för landskapsbilden införs allmänt tillståndstvång för täkt av sten, grus, sand och lera för annat ändamål än markinnehavarens husbehov. Länsstyrelsen får därjämte befogenhet att förordna om lokalt tillståndstvång för byggnader, upplag och andra arbetsföretag. Också beträffande reklamanordningar i naturen skall i princip gälla allmänt tillståndstvång. Bestämmelserna mot nedskräpning i naturen skärps. I motionerna yrkas bl. a. att från det generella tillståndstvånget beträffande täktverksamhet skall undantagas all sådan verksamhet av ringa omfattning. Ytterligare skärpning av nedskräpningsbestämmelserna föreslås. Utredning begäres av frågan om myndighets ansvar för undanröjande av skräp och uppsnyggande av nedskräpad plats i fall, där den skyldige ej kan anträffas.

Lagförslaget innehåller slutligen ersättningsbestämmelser som i huvudsak utformats efter mönster av motsvarande regler i naturskyddslagen, strandlagen och byggnadslagen. Vid vägran av tillstånd till täkt, som är underkastad det allmänna tillståndstvånget, skall markens värde vid tiden för lagens ikraftträdande vara avgörande för ersättningsberäkningen. I motionerna kritiserar de föreslagna ersättningsbestämmelserna för att vara både alltför generösa och alltför återhållsamma. I vissa motioner förordas en allmän omarbetning av bestämmelserna. Kritik riktas också mot de föreslagna reglerna om ersättningsförfarandet. Vidare yrkas avslag på ett förslaget stadgande om återbetalning i vissa fall av utbekommen ersättning.

Den särskilda rätt att överklaga beslut i naturvårdsärende som f. n. tillkommer vissa organisationer men som enligt förslaget ej längre skall gälla anses böra bibehållas.

Utskottet övergår här efter till att närmare behandla de olika stadganden i lagförslaget som berörs av motionerna.

4—6 §§. I motionen II: 1021 yrkas sådan ändring av 4 § att icke blott kronan utan även större markägare tillhörig mark kan avsättas till nationalpark. Vidare föreslås den skärpning av 6 § att enligt 5 § meddelade föreskrifter dels i vissa fall skall få lända till inskränkning i redan uppkommen enskild rätt, dels i mindre omfattning i de olika rättigheter som är förenade med renskötsel inom nationalpark.

Vad först angår 4 §, tillgodoses behovet att kunna säkerställa naturområden enligt förslaget av instituten nationalpark och naturreservat. Visserligen kunde det i och för sig i vissa fall vara lämpligt från naturvårdssynpunkt att bereda även mark som tillhör annan än kronan det mera kvalificerade skydd som nationalparken erbjuder. Detta institut har emellertid alltsedan sin tillkomst kunnat tillämpas endast beträffande kronans mark, och utskottet är ej berett att nu förorda någon ändring på denna punkt. Om annan än kronan tillhörigt område finnes böra bevaras som nationalpark, torde liksom i övriga naturvårdsfrågor i första hand böra undersökas möjligheterna att på frivillig väg få en lösning till stånd. Härvid synes såsom antyds i motionen en utväg vara att marken överföres i kronans ägo genom förvärv av lantbruksnämnd. Jämväl den i motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 835 och II: 1028 rekommenderade användningen av markbyten synes kunna komma i fråga för ändamålet. Kan frivillig uppgörelse ej träffas, öppnar expropriationslagen möjlighet till expropriation för områdets bevarande som nationalpark. I många fall torde likväl naturvårdsintresset kunna tillgodoses i rimlig utsträckning utan att marken övergår i kronans ägo genom tillämpning av institutet naturreservat. På grund av det anförda, och då något skäl till den föreslagna ändringen av 6 § ej kan anses föreliggande, avstyrker utskottet bifall till motionärens yrkanden.

7 §. Enligt 7 § får bl. a. område, som är av väsentlig betydelse för allmänhetens friluftsliv, förklaras som naturreservat. I motionen II: 1021 yrkas att ordet »väsentlig» skall utgå ur lagtexten. Utskottet, som erinrar om yrkandets vittgående innebörd, avstyrker bifall till motionärens förslag.

I motionerna I: 834 och II: 1027 yrkas att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att avsättande av naturreservat eller annan naturvårdsåtgärd av liknande omfattning ej må beslutas utan att vederbörande kommun hörts i ärendet. Liknande önskemål uttalas i motionerna I: 835 och II: 1028. Såsom i förstnämnda motioner framhålls, kan bildandet av naturreservat ha stor betydelse för kommunens planering och för dess åt-

gärder till friluftslivets främjande. I likhet med motionärerna finner utskottet det därför angeläget att kommunernas mening inhämtas beträffande naturvårdsåtgärder som i angivet hänseende kan beröra den kommunala verksamheten. I samband med 1963 års beslut har emellertid departementschefen förklarat sig fästa stor vikt vid kommunernas medverkan i naturvårdsarbetet samt bl. a. uttalat som sin mening att, innan länsstyrelse fattar beslut i naturvårdsärende som berör kommuns intresse, kommunen i allmänhet bör beredas tillfälle att yttra sig. Med hänsyn härtill får det enligt utskottets mening förutsättas att erforderliga bestämmelser i ämnet kommer att intagas i blivande tillämpningskungörelse till naturvårdslagen. Någon riksdagens åtgärd i saken anser utskottet således ej vara påkallad.

Enligt motionerna I: 836 och II: 1026 måste det i lagtexten klarläggas att markägare har rätt att genom egen ansökan ta initiativ till bildande av naturreservat inom sin fastighet. Utskottet finner det för sin del så självklart följa av allmänna rättsregler att en sådan ansökan måste upptas till saklig prövning att särskild föreskrift i ämnet ej kan anses påkallad.

Enligt 1963 års beslut är det av stor vikt att avsatta områden och skyddade föremål av olika slag får den vård och tillsyn som krävs för att syftet med dess avsättande skall kunna upprätthållas. Bestämmelser om förvaltning och skötsel skall för varje naturreservat meddelas av länsstyrelsen. Beträffande kostnaderna skall gälla att objekt i kommunal ägo förvaltas av vederbörande kommun på egen bekostnad. Ansvaret för förvaltningen av naturvårdsobjekt i kronans ägo skall i princip åvila domänverket. Ansvaret för objekt i annan ägares hand skall, där annat ej finnes lämpligt, åvila vederbörande skogsvårdsstyrelse. Domänverkets och skogsvårdsstyrelsens kostnader skall täckas genom medelsanvisning på driftbudgeten. Mot bakgrund av det anförda finner utskottet det ej såsom skett i motionerna I: 835 och II: 1028 behöva befaras att ägare av mark inom naturreservat kommer att få svara för kostnader av angivet slag. Det torde vidare kunna förutsättas att förvaltande myndighet i enlighet med motionärernas önskemål tar rimlig hänsyn till markägares synpunkter på utförandet av sådana åtgärder inom reservatet som sammanhänger med fastighetens ekonomiska utnyttjande, exempelvis röjning och trädfällning. Vad i motionerna i berörda hänseenden anförts synes därför ej påkalla någon riksdagens åtgärd.

8 §. I motionerna I: 823 och II: 1012 yrkas att ordet »sådd» skall medtagas bland de i lagrummet angivna exemplen och att ordet »bekämpningsmedel» utbytes mot »kemiska medel».

I beslut om bildande av naturreservat skall bl. a. föreskrivas de inskränkningar i markägares och andra sakägares förfoganderätt som skall gälla i fortsättningen. Dessa inskränkningar får å ena sidan ej sträcka sig längre än som i varje särskilt fall finnes nödvändigt för att trygga reservatets ändamål. Å andra sidan måste de till fullo kunna anpassas efter behovet i det

föreliggande fallet. Under sådana förhållanden låter det sig ej gärna göra att i lagen ange samtliga de typer av rättsinskränkningar som kan komma i fråga. Det är enligt utskottets mening mycket väl tänkbart att ändamålet med ett naturreservat kan äventyras, om i reservatet på sätt motionärerna anger införes främmande floraelement eller användes kemiska medel av annan art än bekämpningsmedel, t. ex. handelsgödselmedel. Då det i lagrummet endast är fråga om exempel, finner utskottet uppenbart, att även de i motionerna avsedda åtgärderna kan omfattas av föreskrift enligt förevarande bestämmelse. Enär motionernas syfte sålunda kan tillgodoses redan med den av Kungl. Maj:t föreslagna utformningen av 8 §, avstyrker utskottet bifall till förevarande motionsyrkande.

10 §. Enligt motionerna I: 828 och II: 1019 bör institutet naturreservat kunna tillämpas i syfte enbart att inom vidsträckta områden med stöd av 10 § förebygga störande uppträdande i naturen från allmänhetens sida genom exempelvis förbud mot användning av motorbåt på en för fågellivet värdefull insjö, mot vattenskidåkning inom visst avstånd från badstränder och mot nöjstrafik med snövesslor inom fjälltrakter, som mera allmänt besöks av turister. Anvisningar härutinnan bör enligt motionärerna intas i tillämpningskungörelsen.

Såsom framgår av vad utskottet anfört vid 8 §, skall vid tillämpning av institutet naturreservat inskränkningar i sakägares förfoganderätt ej göras mera omfattande än som kräves för tryggnad av reservatets ändamål. Sådana ordningsregler, som motionärerna avser, kan säkerligen i många fall vara befogade och ägnade att främja fritids- och naturvårdsintressena utan att aktualisera ersättningskrav. Vad motionärerna föreslår måste emellertid ses mot bakgrund av de i 7 § angivna förutsättningarna för bildande av naturreservat. Område skall sålunda kräva särskilt skydd på grund av sin betydelse för den kulturella eller sociala naturvården. Det kan enligt utskottets mening ej uteslutas att ändamålet med ett reservat, exempelvis i skärgården, kan tryggas utan att särskilda inskränkningar jämlikt 8 § behövs göras i sakägares förfoganderätt, medan däremot allmänhetens rörelsefrihet inom området kan behöva inskränkas i något avseende. I ett sådant fall överensstämmer således tillämpningen av institutet med motionärernas önskemål. Det måste dock för flertalet fall anses sannolikt att område, som finnes böra avsättas till naturreservat, icke kan beredas tillräckligt skydd annat än genom föreskrifter enligt såväl 8 som 10 §. Utskottet vill i sammanhanget framhålla att ej heller föreskrifter enligt 10 § bör göras mera ingripande än som föranledes av skyddsbehovet i det särskilda fallet. Om allmänhetens rörelsefrihet inom naturreservat finnes böra inskränkas för att t. ex. skydda häckande fåglar bör således erforderliga föreskrifter enligt 10 § tidsbegränsas. Även om förutsättningar för bildande av naturreservat ej föreligger, erbjuder gällande lagstiftning vissa möjlig-

heter att ingripa mot sådana störande företeelser som avses i motionerna. Länsstyrelse äger sälunda med stöd av sjötrafikförordningen beträffande svenskt farvatten utfärda föreskrifter om bl. a. fartbegränsning samt om begränsning i rätt att utnyttja vattenområde för båttävling, vattenskidåkning eller liknande sport. Med hänsyn till det sagda anser utskottet att någon riksdagens åtgärd i anledning av nu behandlade motionsyrkande ej erfordras.

11 §. I motionen II: 1021 yrkas sådan utformning av 11 § att giltighetstiden för temporära förbud, enligt lagrummet högst tre år, skall kunna förlängas utan tidsbegränsning. Utskottet avstyrker detta yrkande.

14 §. I motionen II: 1029 föreslås ett tillägg till 14 § första stycket av innebörd att förbud mot viss växtarts försäljning skall kunna meddelas, även om fara för utrotning eller plundring ej föreligger.

Motionären avser att bereda växtvärlden ytterligare skydd mot utarming till följd av kommersiell plockning och försäljning av vilda blommor. Syftet är främst att söka komma till rätta med sådana missförhållanden som tar sig uttryck i att personer — i extrema fall t. o. m. efter turlista, som kungjorts i pressen — reser runt på landsbygden och uppköper vilt växande blommor, vilka sedan forslas bort för försäljning i städerna. Utskottet delar helt motionärens uppfattning att åtgärder i detta hänseende är påkallade. Det antydda förfaringssättet framstår enligt utskottet som förkastligt från allmän synpunkt, särskilt när det gäller växter, vilkas bestånd lider skada av en dylik hårdhänt beskattning. Den föreslagna lagbestämmelsen ger emellertid möjlighet att ingripa med plockningsförbud även i sådana fall, då fara för utrotning ej föreligger, men en riklig och från landskapssynpunkt värdefull tillgång av en viss växtart riskerar att försämras genom plundring. Departementschefen har framhållit, att förbudet kan begränsas till att avse kommersiell plockning, då det icke anses påkallat att förbjuda även plockning för enskild räkning. Förbudet kan emellertid endast avse själva plockningen, och motionären förmenar, att det för att bli effektivt bör riktas mot försäljare av skyddade växter. Redan den föreslagna lagtexten torde emellertid härvidlag ge vissa möjligheter till ingrepp. Enligt 37 § lagförslaget skall den som bryter mot förbud eller föreskrift som meddelats enligt bl. a. 14 § straffas med dagsböter eller, om brottet är grovt, med fängelse i högst sex månader. Av förarbetena till brottsbalken finner utskottet framgå, att de allmänna bestämmelserna om medverkan till brott får anses tillämpliga vid en straffbar förseelse mot naturvårdslagen. Den som uppmanar till brott mot förbud enligt 14 § genom att erbjuda sig att uppköpa växter som skyddas genom detsamma får, om någon i anledning därav bryter mot förbudet, anses ha gjort sig skyldig till straffbar medverkan till förseelse mot naturvårdslagen. I vissa fall torde även ansvar för efterföljande delaktighet kunna ifrågakomma.

Möjlighet föreligger således att utan lagändring ingripa mot allvarigare missförhållanden av det slag som avses i motionen. På grund av det sagda avstyrker utskottet bifall till motionärens yrkande.

I motionerna I: 823 och II: 1012 yrkas sådan ändring av 14 § andra stycket att vistelse vid djurs boplats kan förbjudas. Utskottet hyser sympati för motionärernas syfte att särskilt under häckningstid möjliggöra skydd åt sällsynta fågelarter. Viss möjlighet härtill torde emellertid redan föreligga genom bestämmelserna i 1960 års kungörelse angående skydd för djurlivet å vissa platser. Med hänsyn vidare till att den av motionärerna förordade lagändringen skulle leda till kriminalisering av även helt oskyldiga företeelser avstyrker utskottet bifall till förevarande motionsyrkande.

15 §. I motionen II: 1021 yrkas att strandskyddsområde skall kunna omfatta land- och vattenområde inom 1 000 meters avstånd från strandlinje. I likhet med departementschefen finner utskottet att en sådan utvidgning knappast synes motiverad av strandskyddets syfte att bevara allemansrätten utmed stränderna. Utskottet avstyrker därför bifall till motionsyrkandet. Utskottet vill dock erinra om att motionens syfte i viss mån tillgodoses genom bestämmelserna i 19 § som möjliggör bebyggelsekontroll utanför strandskyddsområde.

I samma motion yrkas också sådan utformning av 15 § tredje stycket att strandskyddsområde, om starka skäl föreligger, kan omfatta även område som ingår i fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan. Utskottet, som ej finner behov föreligga av en sådan utvidgning av institutets tillämpningsområde, avstyrker bifall även till detta yrkande.

16 §. I motionerna I: 828 och II: 1019 yrkas att 16 § andra stycket skall förtydligas, så att därav framgår vilka slag av anläggningar som avses med stadgandet.

Såsom framgår av departementschefens uttalanden avser förevarande lagrum att öppna möjlighet till ingrepp mot sådana andra anläggningar än bebyggelse som försvårar allmänhetens tillträde till stränderna. Departementschefen nämner som exempel att genom hägnader, trädgårdsanläggningar, sittplatser eller dylikt marken mellan en befintlig tomtplats och en närbelägen sjö under vissa förutsättningar kan ges karaktär av tomt och därigenom uteslutas från allemansrätten. I andra fall kan sådana anläggningar som bryggor eller permanenta campingläger innebära faktiska hinder för allmänhetens rörelsefrihet. Att närmare än så ange allemansrättsliga förhållanden som är beroende av omständigheterna i det särskilda fallet anser utskottet icke möjligt. Enligt utskottets mening blir det en angelägen uppgift för upplysnings- och propagandaverksamheten på naturvårdens område att sprida kännedom om innebörden av bl. a. förevarande lagrum. Någon riksdagens åtgärd i frågan anser utskottet ej påkallad.

I motionerna I: 834 och II: 1027 föreslås sådan ändring av 16 § tredje stycket att tillstånd ej skall krävas för uppförande inom strandskyddsområde av bostadshus på eller i omedelbar anslutning till befintlig tomtplats. I samma motioner ävensom i motionerna I: 835 och II: 1028 uttalas önskemål om en generös dispensgivning i dylika fall.

I fråga om det i strandlagen gjorda undantaget för bebyggelse, som erfordras för försvaret, jordbruket och vissa därmed jämförliga intressen har utredningen anmärkt att bostadshus, som uppförts med stöd av bestämmelsen, ibland visat sig i själva verket ha varit avsedda för fritidsändamål. För att förebygga ett dylikt kringgående av bestämmelserna har utredningen föreslagit att undantagsbestämmelsen ej skall avse bostadsbyggnad. Behovet av en sådan utvidgning av strandkontrollen har vitsordats vid remissbehandlingen. I likhet med departementschefen anser utskottet därför att undantag i nämnt hänseende ej bör gälla för anläggning som tillgodoser bostadsändamål. I sammanhanget bör också framhållas att svårigheter kan uppstå när det gäller att avgöra frågan, huruvida ett visst bostadshus är avsett för exempelvis fiske- eller fritidsbruk. En s. k. fiskestuga kan sålunda från början ha använts uteslutande i samband med yrkesmässigt fiske för att efter hand i allt större omfattning utnyttjas för fritidsändamål. På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till det i motionerna I: 834 och II: 1027 föreslagna generella undantaget. Utskottet har emellertid förståelse för synpunkten att den utvidgade regleringen kan komma att innebära onödig omgång för den inom strandskyddsområde bofasta befolkningen och vålla irritation hos denna. Det är självfallet angeläget att regleringen tillämpas så att dylika verkningar i möjlig mån undvikas. En möjlighet härtill torde föreligga, om från strandskyddsförordnande undantages område inom visst avstånd från befintlig, i laglig ordning tillkommen bebyggelse. Genom en sådan avgränsning, som enligt vad utskottet inhämtat tillämpas med goda resultat inom Stockholms län, kan således motionernas syfte tillgodoses. Beträffande de fall, där sådana undantag ej kan ske, vill utskottet framhålla att de föreslagna bestämmelserna om strandskyddsområde liksom gällande strandlag avser att så långt det finnes nödvändigt och lämpligt söka trygga allemansrätten utmed stränderna. Det friluftsintrasse som bevakas av nämnda regler skall dock, såsom framgår av 16 § tredje stycket, i princip vika för anläggningar som erfordras för de i stadgandet angivna intressena. Såsom påpekats i motionerna I: 834 och II: 1027 innebär den kritiserade utvidgningen av strandregleringen icke något avsteg från nu nämnda grundsatser. I dessa ligger därför enligt utskottets mening en betryggande garanti för att i enlighet med motionärernas önskemål dispens kommer att ges i alla fall som prövas fylla legitima behov. Att dispens ges framstår som särskilt naturligt i det i motionerna I: 834 och II: 1027 nämnda fallet att på en jordbruksfastighet ett nytt bostadshus skall uppföras som ersätt-

ning för ett nedbrunnet. Någon riksdagens åtgärd i anledning av vad motionärerna uttalat om dispensgivningen finner utskottet med hänsyn till det sagda ej vara påkallad.

17 §. I motionerna I: 834 och II: 1027 föreslås ett tillägg till 17 § av innebörd att länsstyrelse vid prövning av fråga om åtgärd enligt lagrummet regelmässigt skall pröva, huruvida behov föreligger att beträffande området meddela föreskrift enligt 10 §, samt att markägare skall äga påkalla förhandsprövning av fråga om utförande av sådana hindrande anordningar som avses i lagrummet. Såsom departementschefen anfört är en uttrycklig förutsättning för tillämpning av 17 § att fråga är om mark, där allmänheten har rätt att fritt vistas. Därigenom uteslutes bl. a. ägor som kan skadas av att man tar väg över dem. Departementschefen framhåller vidare att, där det förutses att ett stängselgenombrott skulle medföra invasion av besökande till skada för de inhägnade ägorna, förevarande paragraf således ej får tillämpas utan i stället kan övervägas att bilda naturreservat. Det syfte motionärerna velat vinna genom första ledet i sitt yrkande kan således tillgodoses utan ändring av Kungl. Maj:ts förslag. Beträffande den ifrågasatta förhandsprövningen finner utskottet att klarläggande besked om en ifrågasatt åtgärds tillåtlighet från naturvårdssynpunkt torde kunna inhämtas genom en underhandskontakt med länsstyrelsen. Några särskilda föreskrifter härom anser utskottet ej erfordras. Utskottet avstyrker således bifall till vad motionärerna vid detta lagrum föreslagit.

18 §. I motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 835 och II: 1028 yrkas att från den generella tillståndsplikten skall undantagas ej blott husbehovstäkt utan även annan täktverksamhet av begränsad omfattning. I sistnämnda motionspar preciseras yrkandet att avse undantag för »ringa täktverksamhet», varmed enligt motionerna förstås en förbrukning som ej överstiger gränsen för en normal husbehovstäkt.

Såsom departementschefen funnit, bör täktregleringen inriktas på sådana täkter som med hänsyn till sin allmänna förekomst och det sätt, varpå de vanligen utförs, medför särskilda vådor för landskapsbilden. Från landskapsvårdande synpunkt lär hinder ej heller möta att på sätt motionärerna föreslagit från det allmänna tillståndstvånget undanta all täktverksamhet av viss begränsad omfattning oavsett dess ändamål. Motionärernas förslag är emellertid ur andra synvinklar ej invändningsfritt. Med den av motionärerna förordade utformningen av undantagsbestämmelsen tvingas täktinnehavarna till subjektiva bedömanden, som i vissa fall kan tänkas leda till underlåtenhet att söka tillstånd, där sådant erfordras. En sådan utveckling måste anses mindre önskvärd också med hänsyn till det angelägna i att länsstyrelserna så snart som möjligt får överblick över den av tillståndsplikten omfattade täktverksamheten. Med Kungl. Maj:ts förslag

blir däremot frågan, huruvida tillstånd skall begäras, avhängig av ett faktum som för envar täktinnehavare är lätt att konstatera, nämligen om material från täkten tillhandahållits annan. Utskottet finner således att Kungl. Maj:ts förslag innebär att i lagtexten en klar och entydig avgränsning av det generella tillståndstvånget kan göras. I motionerna har gjorts gällande att täktregleringen, sådan den utformats i Kungl. Maj:ts förslag, kan komma att medföra en överdriven belastning på den administrativa apparaten och irritation hos allmänheten. Dessa synpunkter, som givetvis förtjänar beaktande, bör emellertid ses mot bakgrund av regleringens utformning i stort. Den täktverksamhet som undantages från det allmänna tillståndstvånget kan således underkastas sådan reglering som avses i 19 och 20 §§. Markägare som avser att i någon omfattning exploatera t. ex. en grusfyndighet har därför i många fall anledning att oavsett undantagsbestämmelsens utformning samråda med länsstyrelsen enligt föreskrifterna i 20 §. Såsom departementschefen framhållit, är länsstyrelsen vidare oförhindrad att meddela generellt tillstånd till grustäkt inom ett större område utan att dessförinnan förebragts detaljerad utredning angående de fyndigheter som kan komma att öppnas inom området. Sådant tillstånd bör exempelvis kunna avse täkt för annat ändamål än markinnehavarens husbehov intill en viss i tillståndet angiven kvantitet per år. Farhågorna för en alltför stor administrativ belastning eller för irritation hos allmänheten till följd av undantagsbestämmelsens utformning bör således ej överdrivas. På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till förevarande motionsyrkanden.

21 §. I motionerna I: 828 och II: 1019 yrkas att ersättning av allmänna medel skall kunna utgå till ägare av byggnad för sådan åtgärd som avses i 21 §. Motionärerna torde avse att föreläggande enligt 21 § skall kunna meddelas, även om detta i och för sig kan anses oskäligt betungande, förutsatt att sakägaren erhåller ersättning för sina åtgöranden i anledning av föreläggandet. Motionärerna har likväl ej ifrågasatt någon ändring i 21 §. Med den utformning lagrummet erhållit i Kungl. Maj:ts förslag föreligger enligt utskottets mening möjlighet att tillämpa detsamma i så stor utsträckning som från naturvårdssynpunkt rimligen kan anses påkallat. I den mån bidrag till kostnaderna kan ställas till förfogande bör detta givetvis beaktas vid bedömningen av vad som kan anses oskäligt betungande. På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionsyrkandet.

22 §. I den vid riksdagens början väckta motionen II: 452 hemställes om lagstiftning som innebär förbud mot olika slag av reklam invid vägarna, såsom affischering eller målning på bergväggar och klippor. Utskottet vill framhålla att det givetvis kan finnas ett legitimt behov också av sådana enklare reklamanordningar som avses med motionen t. ex. inför en nöjeställning eller ett allmänt val. Utskottet delar emellertid motionärernas

uppfattning att det från såväl naturvårds- som trafiksäkerhetssynpunkt bör vara möjligt att kunna ingripa mot förekommande avarter av utomhusreklam. Möjligheterna härtill ökas efter genomförandet av naturvårdslagen. Sälunda införes i princip ett allmänt tillståndstvång beträffande reklam-anordningar som varaktigt anbringas utomhus. Till sådana anordningar bör enligt vad departementschefen uttalar även räknas affischer på träd, plank, bergväggar och dylikt, ehuru de i praktiken mera sällan torde uppfylla bestämmelsens krav på varaktighet. En affisch kan enligt departementschefens mening ej anses varaktigt anbringad, när den är av vanligt förgängligt pappersmaterial och ej heller då den avser någon snart förestående tilldragelse. Har däremot en affisch, som anbringats annorstädes än på en vederbörligen tillåten annonstavla eller liknande anordning, gjorts mera beständig genom plastbehandling eller dylikt, och avser den ej en snart förestående händelse, bör affischören enligt departementschefens bedömning anses ha brutit mot förevarande bestämmelse, om han inte utverkat tillstånd till affiseringen. Detsamma anses böra gälla, om en sådan affisch av beständigt material visserligen avsett en bestämd tilldragelse men kvarsitter avsevärd tid därefter. I övrigt skall liksom hittills gälla att kvarlämnade och trasiga affischer faller under lagens nedskräpningsbestämmelser. Mot vad departementschefen sålunda uttalat finner utskottet ej anledning till erinran. Motionärernas önskemål har således i viss utsträckning tillgodosetts genom det föreliggande lagförslaget. De av motionärerna kritiserade företeelserna torde också i någon mån kunna bli föremål för ingrepp med stöd av annan lagstiftning. På grund härav anser utskottet, som understryker vikten av att den föreslagna regleringen utövas under tillbörligt hänsynstagande till reklambranschens berättigade intressen, att motionen ej bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

23 och 24 §§. I motionen I: 829 yrkas sådan utformning av 23 och 24 §§ att markägare blir skyldig att rensa sina marker från gammal taggtråd. Utskottet är medvetet om att taggtråden fortfarande spelar en stor roll som stängselmaterial inom jordbruksnäringen. Gammal nedfallen eller eljest övergiven taggtråd kan emellertid i vissa fall utgöra sådan nedskräpning som avses i nämnda lagrum. I den mån fråga är om sådana för allmänhetens friluftsliv särskilt betydelsefulla områden, som avsatts som naturreservat, torde erforderliga åtgärder kunna vidtagas med stöd av 9 §. Vid sådant förhållande synes motionärens önskemål i tillräcklig mån kunna anses tillgodosedda genom lagförslaget. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen.

Enligt motionerna I: 823 och II: 1012 samt I: 828 och II: 1019 bör lagförslaget kompletteras med en allmän hänsynsregel rörande uppträdanget i naturen i överensstämmelse med 28 § i utredningens lagförslag. I förstnämnda motionspar åberopas särskilt behovet av att skydda häckande säll-

synla fåglar. Enligt det senare motionsparet skulle det föreslagna tillägget utgöra underlag för föreskrifter om allmänhetens uppträdande inom naturreservat liksom för propaganda- och upplysningsverksamhet i naturvårdsfrågor. Såsom departementschefen funnit kan beaktansvärda skäl anföras för en allmän hänsynsregel av förordat slag. I likhet med departementschefen vill utskottet emellertid framhålla att redan den i 1 § införda hänsynsregeln inbegriper bl. a. skyldighet att undvika sådant uppträdande som kan verka störande på andras naturupplevelser eller på djurlivet. Denna regel torde även eljest vara ägnad att tillgodose motionärernas syften. Med hänsyn härtill och på de i övrigt av departementschefen anförda skälen avstyrker utskottet bifall till förevarande motionsyrkanden.

I motionerna I: 823 och II: 1012 yrkas vidare sådan skärpning av 24 § att föreläggande enligt lagrummet kan meddelas, även om den inträffade nedskräpningen ej kan vålla obehag av någon betydelse för närboende eller andra eller skada till person eller egendom. Utskottet, som finner förslaget alltför vittgående, avstyrker bifall till detsamma.

I motionerna I: 43 och II: 54, som väckts vid riksdagens början, har yrkats skärpta bestämmelser mot nedskräpning i naturen. Utskottet, som anser detta önskemål i rimlig utsträckning ha tillgodosetts genom förevarande lagförslag, finner att motionerna ej bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Slutligen har i motionerna I: 834 och II: 1027 hemställts om skyndsamt prövning av frågan om vilken myndighet som skall svara för undanskaffande av skräp i fall, där den skyldige ej anträffas. Enligt utskottets mening berör motionärerna här ett problemkomplex som på en del håll, särskilt i de större tätorternas närhet, är av stor betydelse. Även om den sålunda väckta frågan, såvitt angår bilvraken, kommer att övervägas i samband med behandlingen av bilskrotningsutredningens betänkande, anser utskottet i likhet med motionärerna att en prövning av hela problemkomplexet bör komma till stånd. Härvid bör övervägas icke blott vilken myndighet som bär ansvaret för undanskaffandet utan även hur kostnaderna därför bör fördelas. Utskottet, som förutsätter att frågan bringas till en skyndsamt lösning, tillstyrker att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om utredning i ämnet.

25—29 §§. Enligt lagförslagets ersättningsbestämmelser skall ersättning kunna utgå till markägare och andra rättsinnehavare i fall då med stöd av lagen meddelade beslut eller föreskrifter medför mera långt gående inskränkningar i föfoganderätten till marken. De viktigaste anledningarna till sådana ersättningar blir föreskrifter i samband med beslut om avsättande av naturreservat eller naturminne, vägrat tillstånd att inom strand- och landskapskyddsområde uppföra byggnad eller annan anläggning samt vägrat eller villkorat tillstånd till täkt. Det har av statsmakterna förutsatts att den beslutade intensifieringen av naturvården kommer att medföra betydande utgifter för det allmänna. Till belysande av naturvårdsutgifternas

storlek må nämnas att för budgetåret 1964/65 anvisats ett investeringsanslag av 2 500 000 kronor till markförvärv för naturvårdsändamål m. m. samt ett reservationsanslag av 2 000 000 kronor för ersättningar till markägare m. m.

Ersättningsbestämmelserna är utformade så att de icke automatiskt kommer att föranleda utgifter för ersättningar. Medelsåtgången kommer i stället att i första hand bestämmas av de särskilda beslut som meddelas i ärenden av ovan angiven art. I varje särskilt fall kan således fördelarna av en åtgärd vägas mot de kostnader den kan föranleda. Både hänsyn till motstående intressen och statsfinansiella skäl talar således för att åtgärderna ej göres mera ingripande än som från naturvårdssynpunkt är oundgängligen nödvändigt. Å andra sidan måste myndigheternas inställning ofta präglas av en viss generositet gentemot sakägarna. Utskottet vill sålunda i likhet med departementschefen starkt understryka vikten av att uppkommande ersättningsfrågor i största möjliga utsträckning löses förhandlingsvägen. Såsom departementschefen framhållit torde det i en hel del fall vara att föredraga att stat eller kommun söker köpa ett naturvårdsobjekt framför att tvångsvis belägga detta med långt gående och svårvärderade inskränkningar i sakägarens förfoganderätt. Det synes naturligt att härvid stor hänsyn tas till markägarens önskemål. Med en sådan inställning tillgodoses i viss mån syftet med den i motionerna I: 834 och II: 1027 yrkade ändringen i 26 §. Vid förhandlingarna bör givetvis också tagas till vara de möjligheter som må föreligga att såsom föreslås i motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 835 och II: 1028 nå en uppgörelse på grundval av markbyten med kronan. Det nu sagda torde jämväl innebära ett beaktande av vad i motionerna I: 836 och II: 1026 anförts om underlättande av kompletteringsförvärv. På sätt utvecklas i motionerna I: 835 och II: 1028 torde en generös tillämpning av ersättningsbestämmelserna framstå som önskvärd, särskilt då fråga uppkommer om ersättning för olägenheter till följd av massinvasion i naturreservat.

Ersättningsbestämmelserna får visserligen såsom departementschefen anför närmast ses som ett komplement för fall, då annan utväg än tvångsåtgärder ej står till buds. De kommer emellertid att utgöra underlag för såväl domstolarnas bedömning av tvistiga ersättningsfrågor som de erbjudanden om ersättning som förhandlingsvis göres i naturvårdsfrågor. Tillämpningen och utformningen av förevarande stadganden får därför stor betydelse både för naturvårdsutgifterna och den enskilda sakägaren. I frågan, huruvida stadgandena innefattar en rimlig avvägning mellan det allmännas och den enskilda sakägarens intressen, råder i ärendet delade meningar. Å ena sidan ifrågasättes i motionerna I: 822 och II: 1011 samt II: 1021 huruvida icke de föreslagna ersättningsreglerna fått en för sakägarna alltför förmånlig utformning. Å andra sidan hävdas i motionerna I: 834 och II: 1027, I: 835 och II: 1028 samt I: 836 och II: 1026 att samma bestämmelser ej tar skälig

hänsyn till sakägarnas berättigade intressen. Enligt utskottets mening hör nämnda fråga till en början ses mot bakgrund av det av departementschefen antydda faktum att man i ersättningsfallen kommer att ställas inför ytterst svårbedömda och invecklade värderingssporsmål. De föreslagna stadgandena anknyter visserligen till vad som redan gäller i naturskyddslagen, strandlagen och byggnadslagen. Såsom utredningen påpekat, har emellertid gällande ersättningsregler på området tillämpats endast i ringa omfattning. Utredningen har också framhållit att vid uppskattningen av det allmännas blivande utgifter för ersättningar till markägare m. m. föga ledning står att finna i tidigare erfarenheter. Ovissheten härutinnan manar enligt utskottets mening till försiktighet inför ställningstagandet till förevarande lagstiftningsfråga, icke minst med tanke på utfallet av 1950 års lagstiftning om ersättning för mistad fiskerätt. Det synes med hänsyn till lagstiftningens delvis nya inriktning över huvud taget önskvärt att uppmärksamheten från början inriktas på att snarast söka avslöja och avhjälpa sådana brister som till förfång för allmänna eller enskilda intressen kan finnas däri. Expropriationsutredningen har vidare uttalat att spörsmålet om en lämplig reglering på förevarande område har nära samband med frågor som utredningen fått i uppdrag att behandla. Vid angivna förhållanden talar enligt utskottets mening vissa skäl för att i anslutning till andrahandsyrkandet i motionerna I: 822 och II: 1011 visserligen intaga ersättningsbestämmelser i naturvårdslagen men göra deras slutliga utformning beroende av fortsatta överväganden. Någon omedelbar genomgripande omarbetning av propositionens ersättningsregler på sätt i olika avseenden föreslås i sistnämnda motioner, i motionerna II: 1021 samt I: 836 och II: 1026 bör således nu ej komma i fråga. Utskottet anser däremot att lagens tillämpning från början bör följas och iakttagelserna redovisas på sådant sätt att ett betryggande underlag för bedömandet av lagens verkningar kan erhållas. Frågan om en närmare samordning med expropriationslagens bestämmelser, sedan pågående översyn av desamma slutförts, bör hållas öppen. Ehuru det ej torde kunna uteslutas att expropriationsutredningens resultat kan komma att påverka utformningen av naturvårdslagens ersättningsnormer, finner utskottet det i princip mindre lämpligt att ändra dessa, sedan de en gång antagits. I den mån ändringar kan befinnas påkallade torde dessa därför huvudsakligen böra inriktas på de bestämmelser som reglerar ersättningsförfarandet.

Av skäl som utredningen närmare utvecklar kan de framtida ersättningsbeloppen för hindrad täktverksamhet väntas bli avsevärda. Den osäkerhet som kännetecknar beräkningarna härvidlag bör enligt utskottets mening föranleda särskilda överväganden, så att täktregleringen ej kan komma att äventyras av finansiella skäl. Möjligheterna att avgiftsbelägga tillåten täktverksamhet torde sålunda förtjäna att vidare övervägas. Fall kan vidare tänkas inträffa där en fyndighet berör flera fastigheter och en enstaka fastig-

hetsägares tillståndsansökan måste avslås, fastän från naturvårdssynpunkt hinder ej skulle möta mot ett gemensamt uttag ur fyndigheten. Ersättningsanspråk mot det allmänna skulle således i vissa fall kunna tänkas utebli, om förutsättningar tillskapas för att tvångsvis genomdriva ett gemensamt uttag. Utskottet erinrar om att närliggande exempel finnes i lagsamfällighetslagen och i vattenlagens regler om dikningssamfällighet. Frågan om att tvångsvis bilda samfälligheter för täktverksamhet bör därför, såsom begärts i motionerna I: 822 och II: 1011, bli föremål för utredning.

Beträffande 25—29 §§ vill utskottet ytterligare anföra följande.

Enligt förslaget skall ersättning endast utgå, om markägare till följd av förbud mot bebyggelse eller liknande anläggning kan utnyttja sin mark allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde. För exempelvis sådana fall att föreskrifter enligt 8 eller 9 § vållat olägenhet eller kostnad för jordbruket på fastighet utgår ersättning, om föreskrifterna vållat sakägaren avsevärt men. Såsom framhålles i motionerna I: 835 och II: 1028 samt I: 836 och II: 1026 blir sakägaren således skyldig att i viss omfattning utan ersättning tåla intrång av angivet slag. De ingrepp som med stöd av lagförslaget, särskilt 9 §, skall kunna göras i enskild förfoganderätt företer enligt utskottets mening sådana likheter med tvångsförvärv i allmänhet av särskild rätt till fastighet att den i sistnämnda motionspar ifrågasatta anknytningen till expropriationslagens ersättningsregler onekligen har vissa skäl för sig. Å andra sidan kan av de allmänt godtagna principer som kommer till uttryck i 1 § lagförslaget sägas följa att varje intrång i enskild förfoganderätt ej kan vara ersättningsgillt. Med hänsyn härtill anser sig utskottet ej böra förorda någon ändring i nu behandlade ersättningsnorm. I de fall ersättning skall utgå, bör denna emellertid alltid kunna bestämmas så att markägaren helt kompenseras för härutöver uppkommande förmögenhetsförlust. Detta möjliggöres redan med föreslagen utformning av 25 § första stycket, 26 och 27 §§. I fall som avses i 25 § andra stycket, 28 och 29 §§ är förhållandet ett annat. Då förordnande enligt lagförslaget innebär förbud att vidtaga viss åtgärd utan länsstyrelsens tillstånd, får ersättning nämligen ej påkallas, förrän tillstånd till åtgärden vägrats. Det tidigare värde som enligt huvudregeln skall beaktas vid ersättningens beräkning skall enligt Kungl. Maj:ts förslag i överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i strandlagen hänföras till tiden för förordnandets meddelande eller, beträffande sådan täktverksamhet som omfattas av det generella tillståndstvånget, till tiden för lagens ikraftträdande. Departementschefen har genom att förorda strandlagens i stället för byggnadslagens värderingsprinciper velat förebygga att markägare snarast efter tillståndstvångets införande begär tillstånd och, i händelse av avslag, fordrar ersättning beträffande åtgärder som eljest skulle aktualiseras långt senare eller kanske inte alls. Enligt utskottets mening kan en sådan utveckling väntas bli en följd även av Kungl. Maj:ts förslag. Enligt

strandlagens värderingsprinciper skall markens värde med såväl bebyggelserätt som de begränsade användningsmöjligheter som kvarstår efter inskränkningarna i samma rätt beräknas efter värdet vid den tidpunkt, då länsstyrelsen förordnade om tillståndstvång. Värdejämförelserna avser härvid realvärdena, och förändringar i penningvärdet beaktas ända fram till ersättningsberäkningen. Tillämpad exempelvis på täktregleringen kommer denna värderingsprincip på sätt utvecklas i motionerna I: 836 och II: 1026 uppenbarligen att leda till att efter en övergångstid ersättningar för vägrad täktverksamhet icke på något sätt motsvarar den verkliga förmögenhetsförlusten, särskilt om jämförelse sker med sakägare, som erhåller täkttillstånd. Fog finnes sålunda för den i motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 836 och II: 1026 hävdade meningen att en med sådana ersättningsregler förenad täktreglering kommer att drabba de enskilda sakägarna slumpvis och uppfattas som orättvis. En sådan verkan synes åtminstone i någon mån kunna undvikas om det tidigare värdet på sätt i motionerna I: 605 och II: 728 föreslagits beträffande strandlagen och nu förordas i motionerna I: 834 och II: 1027 vid ersättningsberäkningen hänföres till tiden för det beslut, varå anspråket på ersättning grundas. Utskottet anser att de ändringar som erfordras för en sådan värdering bör vidtagas i 25, 28, 29 och 45 §§.

32 §. I motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 836 och II: 1026 har föreslagits att den i lagrummet angivna tidsfristen förlänges till sex månader.

Genom föreläggande enligt 32 § skall länsstyrelse, som står i begrepp att meddela beslut av beskaffenhet att kunna föranleda anspråk på ersättning eller inlösen, skaffa sig kännedom om sakägares avsikt att yrka ersättning och, då så är fallet, om anspråkets storlek. Detta sammanhänger enligt förarbetena till naturskyddslagen, varifrån bestämmelsen hämtats, med att beslut som kan medföra ersättnings- eller inlösenkyldighet icke skall få meddelas utan att länsstyrelsen förvissat sig om att medel finns tillgängliga för betalning av ersättningen eller lösesumman. Utskottet vill med anledning av motionsyrkandena erinra om att i lagtexten används uttrycket »minst» två månader. Utskottet finner att i vissa fall, exempelvis vid fridlysning av enstaka naturföremål, behov kan föreligga av ett snabbt ställningstagande, varvid det kan vara motiverat att tillgripa minimifristen. Om däremot frågan är av mera komplicerad natur, så att ett ställningstagande till ersättningsspörsmålet måste föregås av ingående utredningar och överväganden, anser sig utskottet kunna utgå från att skäligt rådrom beredes för nämnda ändamål. Utskottet avstyrker därför bifall till motionärernas förslag.

33 §. Även den i 33 § första stycket angivna tidsfristen har ansetts för snäv. I motionerna I: 834 och II: 1027, I: 835 och II: 1028 samt I: 836 och

II: 1026 yrkas sålunda att densamma förlängs till två år. Utskottet delar motionärernas uppfattning att det är önskvärt att sakägarna beredes erforderligt rådrum och att lagens bestämmelser i möjligaste mån främjar frivilliga uppgörelser i naturvårdsfrågor. På grund härav vill utskottet starkt understryka vad lagrådet anfört om att förevarande preskriptionsbestämelse måste anses vara dispositiv och att länsstyrelse således i och för sig äger eftergiva ettårsgränsen, t. ex. om det erfordras för fortsatta förhandlingar i ersättningsfrågan. Utskottet förutsätter att länsstyrelserna vederbörligen beaktar vad lagrådet sålunda anfört. Med hänsyn härtill avstyrker utskottet bifall till förevarande motionsyrkanden.

Den samordning av olika ersättningsbestämmelser som skett i Kungl. Maj:ts förslag har såvitt angår förevarande lagrum kommit att medföra att naturskyddslagens regler om preskription av talerätt blir tillämpliga även på de s. k. strandskyddsfallen, beträffande vilka motsvarande stadganden saknas i strandlagen. Enligt motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 835 och II: 1028 bör emellertid någon preskriptionsregel av angivet slag ej införas beträffande strandskyddsfallen. Frågan om en sådan särreglering måste till en början ses mot bakgrund av det förhållandet att förvaltningsrättsliga avslagsbeslut i princip icke äger rättskraft. En avslagen dispensansökan utgör således ej hinder för en förnyad ansökan av samma innehåll eller för kontinuerliga ansökningar avseende olika områden av samma fastighet. I sådana lägen skall preskriptionstiden räknas med utgångspunkt från den dag det senaste avslagsbeslutet vann laga kraft. Att en tidigare ansökan avslagits utan att ersättningsyrkande framställts inom preskriptionstiden bör ej heller inverka på ersättningsfrågans bedömning, då talan anhängiggöres efter ett nytt avslagsbeslut. Det kan vid angivna förhållanden knappast med fog göras gällande att Kungl. Maj:ts förslag i förevarande hänseende innefattar en icke godtagbar skärpning för vissa kategorier markägare av hittills gällande bestämmelser. Vidare har den kritiserade tidsgränsen uppställts i syfte att förebygga att uppgörelser om ersättningsfrågor drar alltför mycket ut på tiden. Det kan ej antagas att behovet härvidlag blir mindre i strandskyddsfallen än i övriga dispensärenden. Slutligen må anmärkas att ett bifall till motionärernas förslag skulle innebära avsteg från ett av lagstiftningens huvudsyften, nämligen att skapa en enhetlig och systematisk reglering av ersättningsfrågorna i naturvårdsärenden. Vid angivna förhållanden avstyrker utskottet bifall till motionärernas förslag.

35 §. I motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 836 och II: 1026 yrkas att 35 § måtte utgå ur lagförslaget.

På sätt departementschefen närmare utvecklat kan det i vissa fall te sig rättvist att markägare återbetalar ersättning som han erhållit i naturvårdsärende. Utskottet anser i likhet med departementschefen att möjlighet bör

öppnas att med stöd av lag förplikta vederbörande att återgälda sådan ersättning eller del därav. Utskottet avstyrker därför bifall till motionärernas yrkande. Utskottet vill emellertid med anledning av nämnda motioner och motionerna I: 835 och II: 1028 understryka vikten av att ifrågavarande bestämmelse tillämpas med varsamhet och omdöme. Med hänsyn till de uppställda förutsättningarna för bestämmelsens tillämpning anser utskottet det kunna förutsättas att talan om återbetalning endast sällan kommer att anhängiggöras av det allmänna. Vad nu sagts torde jämte den föreskrivna domstolsprövningen anses innefatta en betryggande garanti för att återbetalning endast ålägges i uppenbara fall.

36 §. I motionerna I: 836 och II: 1026 yrkas att 36 § andra stycket ändras så att samma regler kommer att gälla för rättegångskostnader i naturvårdsmål som i expropriationsmål. Utskottet vill anmärka att ett av expropriationsutredningen framlagt förslag till ändring av expropriationslagens kostnadsregler är mindre förmånligt för sakägare än Kungl. Maj:ts förevarande förslag. Med hänsyn vidare till att den nu väckta frågan omfattas av den fortsatta översyn av ersättningsbestämmelserna som utskottet tidigare förordat avstyrker utskottet bifall till motionärernas förslag.

40 §. Såsom framgår av lagrådets yttrande har lagrådet ansett att till regeringsrätten bör föras besvär över beslut angående tillstånd enligt 19 § lagförslaget. Om så sker, finner lagrådet det ligga nära till hands att regeringsrätten blir sista instans också i mål om tillstånd enligt 86 och 122 §§ byggnadslagen. Vad lagrådet sålunda föreslagit bör emellertid enligt departementschefens mening på grund av frågans principiella räckvidd övervägas först i samband med förvaltningsdomstolskommitténs blivande förslag rörande regeringsrättens arbetsuppgifter. Enligt motionerna I: 836 och II: 1026 bör i avvaktan på kommitténs förslag lagförslaget ändras och de av lagrådet angivna besluten i sista hand prövas av regeringsrätten.

Fördelningen av besvärmål mellan regeringsrätten och Kungl. Maj:t i statsrådet regleras genom 1909 års lag om Kungl. Maj:ts regeringsrätt. Av förevarande lagförslag påkallade ändringar i regeringsrättslagen har genom propositionen nr 158/1964 förelagts riksdagen för godkännande. Under hänvisning härtill anser utskottet, som biträder departementschefens ställningstagande i förevarande spörsmål, att motionerna, såvitt nu är i fråga, bör lämnas utan bifall.

Genom motionerna I: 835 och II: 1028 aktualiseras vidare frågan om och i vilken utsträckning rätt att överklaga länsstyrelses beslut bör tillkomma myndighet, organisation, kommun eller enskild sakägare. Enligt naturskyddslagen äger Konungen bestämma att myndighet eller organisation som prövas lämplig därtill äger föra besvärstalan för tillvaratagande av naturskyddets intresse. Med stöd av detta bemyndigande har i tillämpnings-

kungörelsen till naturskyddslagen besvärsmått i naturskyddsärende tillagts Vetenskapsakademien, Svenska naturskyddsföreningen och Samfundet för hembygdsvård. Motionärerna yrkar att möjlighet att lämna motsvarande bemyndigande öppnas i lagförslaget.

De angivna organens lämplighet att föra självständig talan i naturvårdsärende kan självfallet icke sättas i fråga. Såsom departementschefen framhållit skall emellertid naturvårdsnämnden enligt 40 § äga rätt att för tillvaratagande av naturvårdens intresse överklaga länsstyrelsens beslut. Vidare finnes i nämnden företrädare för vetenskapen och föreningslivet. Enligt utskottets mening torde bl. a. därigenom Vetenskapsakademien och organisationerna ha beretts möjlighet att i tillräcklig omfattning påverka nämndens ställningstagande i naturvårdsfrågor. Utskottet vill i sammanhanget erinra om att de olika organens rätt att i naturvårdsärende uppträda som sökande och i sådan egenskap överklaga länsstyrelsens beslut ej beröres av förevarande stadgande. Det bör slutligen framhållas att såväl det nu behandlade spörsmålet som frågan om besvärsmått för kommun och enskild sakägare beröres av det förslag till lag om förvaltningsförfarandet som i år avlämnats av besvärssakkunniga. Med hänsyn till det sagda anser utskottet att vad motionärerna i berörda hänseenden anfört och yrkat ej bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

45 §. I motionen II: 1021 yrkas att lagrummets andra stycke skall utgå. Utskottet finner ej skäl biträda yrkandet.

Vidare yrkas i motionerna I: 835 och II: 1028 att tillstånd enligt 21 § naturskyddslagen, i de fall tillståndet förenats med föreskrifter enligt samma lagrum, för sin giltighet efter naturvårdslagens ikraftträdande skall kunna göras beroende av att säkerhet ställes för fullgörande av de föreskrivna åtgärderna. Enligt utskottets mening kan förslaget ej fränkännas betydelse från naturvårdssynpunkt. Med hänsyn till förslagets retroaktiva innebörd finner utskottet skäl ej föreligga att frångå departementschefens ståndpunkt att äldre tillstånd till grustäkt helt bör accepteras såsom meddelade enligt 18 § nya lagen. På grund härav avstyrker utskottet bifall till motionärernas yrkande.

Mot de föreslagna ändringarna i expropriationslagen och byggnadslagen har utskottet ej funnit anledning till erinran. Departementschefen har anfört att, om riksdagen skulle uppskjuta behandlingen av de framlagda lagförslagen till årets höstsession, tiden för de föreslagna lagarnas ikraftträdande bör framflyttas ett halvt år och 46 § naturvårdslagen jämkas på motsvarande sätt. De sålunda angivna lagändringarna torde böra vidtagas.

Utskottet upptar härefter till behandling vissa återstående motionsyrkanden.

I motionerna I: 828 och II: 1019 har yrkats utredning av allemansrätten.

Med anledning härav vill utskottet till en början understryka sin tidigare uttalade uppfattning att de befogenheter, som nu kan anses rättmätigt tillkomma allmänheten på annans mark, icke i någon mån bör beskäras genom lagstiftning. I det föregående har utförligt redogjorts för naturvårdsutredningens förslag till civilrättslig reglering av allemansrättsliga frågor och remissyttrandena däröver. Av denna redogörelse framgår enligt utskottets mening klart, vilka svårigheter som är förenade med en sådan reglering. Utredningens hemställan om lagstiftningsåtgärder har emellertid icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd och utskottet anser ej heller att någon ny utredning i syfte att åvägabringa civilrättsliga regler på området i dagens läge är påkallad. Vad i ärendet förekommit ger emellertid belägg för att behov föreligger av en entydig tolkning av allemansrättens innebörd. Det synes angeläget att ta till vara de möjligheter som finns att förebygga motsättningar mellan markägare och den rekreationssökande allmänheten på grund av oriktig uppfattning om allemansrätten. Säsom motionärerna berört, bidrar bl. a. de nya formerna för fritidsvistelse i naturen till uppkomsten av dylika konfliktsituationer. En i lämpliga former bedriven upplysnings- och propagandaverksamhet är enligt utskottets mening i dagens läge den bästa metoden att förbättra förhållandena på området. Det är självfallet av stor vikt att en sådan verksamhet kan bedrivas på grundval av en riktig uttydning av allemansrätten. Motionärernas förslag att i detta syfte tillsätta en särskild utredning är således förtjänt av beaktande. Enligt utskottets mening får det dock förutsättas att naturvårdsnämnden tar till vara de möjligheter som finns att bl. a. genom utnyttjande av i detta ärende redovisat material skapa större klarhet i allemansrättsliga frågor. Det torde jämväl få förutsättas att nämnden tar initiativ till den ytterligare utredning i ämnet som må finnas erforderlig. På grund av det sagda finner utskottet att någon riksdagens åtgärd i saken f. n. ej är påkallad.

I motionerna I: 828 och II: 1019 har vidare framhållits att det i samband med strukturförändringarna inom jordbruket sker en allt snabbare omvandling av landskapet, vars verkningar från naturvårdssynpunkt på längre sikt är oöverskådliga. Motionärerna föreslår att föreskrifter skall utfärdas om tillämpning av uppsiktslagen på sätt som tillgodoser naturvårdssintresset. Enligt utskottets mening berör motionärerna problem som är väsentliga för natur- och landskapsvård. Övergången från öppen bygd till skogsbygd utgör på många håll ett påfallande inslag i samhällsutvecklingen. I likhet med motionärerna anser utskottet det därför i dagens läge vara angeläget att slå vakt om de mest skyddsvärda kulturområdena. I detta hänseende föreligger visserligen redan med införandet av institutet naturreservat möjlighet att skydda gamla lövängar och betesmarker, vilkas bevarande i traditionsenlig hävd bidrar till kännedomen om det gamla odlingslandskapet. Naturreservat kan också i speciella fall bildas för att skyd-

da en öppen bygd mot igenskogning. Arbetsföretag som avser skogsplante- ring kan också läggas under tillståndsprovning enligt 19 § förslaget till naturvårdslag. Det är givetvis också viktigt att den jordpolitiska lagstiftning- en tillämpas under vederbörligt hänsynstagande till naturvårdens intressen. Det torde få ankomma på naturvårdsnämnden att bevaka dessa frågor. Så- som närmare redovisats i utskottets utlåtande nr 40/1964 är vidare den jordpolitiska lagstiftningen över huvud föremål för ett omfattande reform- arbete. Utskottet förutsätter att naturvårdsnämnden i samband med remiss- behandlingen av de blivande lagförslagen beredes tillfälle att framföra de synpunkter på förslagets utformning som må betingas av hänsyn till na- turvårdsintresset. Med hänsyn till det sagda anser utskottet att någon riksdagens åtgärd i anledning av förevarande motionsyrkande ej är påkallad.

Slutligen har i motionerna I: 830 och II: 1020 hemställts att ledningen för den svenska jakten skall överflyttas till naturvårdsnämnden. Denna fråga har såsom framgår av den föregående redogörelsen prövats av stats- makterna i samband med 1963 års beslut. Därvid ansågs goda skäl tala för att naturvården å ena samt jakt- och viltvården å andra sidan samordnades. Frågan härom ansågs emellertid böra prövas först när resultatet av pågå- ende utredningar beträffande bl. a. domänverkets företagsform föreligger. Utskottet är fortfarande av samma mening och anser under hänvisning till 1963 års ställningstagande att förevarande motioner icke bör föranleda nå- gon riksdagens åtgärd.

Någon riksdagens åtgärd i anledning av övriga i det föregående ej sär- skilt behandlade motionsyrkanden anser utskottet ej heller påkallad.

På grund av det anförda får utskottet hemställa

A. att riksdagen med förklaring att förevarande propo- sition, nr 148, icke kunnat oförändrad bifallas, måtte

dels i anledning av följande motioner, nämligen

1. I: 834 och II: 1027 samt

2. I: 836 och II: 1026,

båda i vad avser 25, 28 och 29 §§ samt 45 § tredje stycket i förslag till naturvårdslag,

dels med avslag å följande motioner, i vad därigenom yr- kas ändring i den föreslagna lagtexten, nämligen

1. I: 822 och II: 1011,

2. I: 823 och II: 1012,

3. I: 828 och II: 1019,

4. I: 829,

5. II: 1021,

6. I: 834 och II: 1027,

7. I: 835 och II: 1028,
8. I: 836 och II: 1026 samt
9. II: 1029,

motionerna vid 6. och 8. i vad avser ändring annorstädes än i 25, 28 och 29 §§ samt 45 § tredje stycket i förslag till naturvårdslag,

för sin del antaga de genom propositionen framlagda, nedan efter E. återgivna lagförslagen med de ändringarna att

1. a) 25, 28 och 29 §§ samt 45 § tredje stycket ävensom
- b) 44 och 46 §§

samtliga i förslag till naturvårdslag,

2. ikraftträdandebestämmelsen till förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation samt

3. ikraftträdandebestämmelsen till förslag till lag om ändring i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385),

erhåller den såsom *utskottets förslag* betecknade lydelsen;

B. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 834 och II: 1027 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående myndighets ansvar för undanskaffande av skräp i fall, där den skyldige ej anträffas;

C. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 822 och II: 1011 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att ersättningsbestämmelserna i förslag till naturvårdslag göres till föremål för överväganden i av utskottet angivna hänseenden;

D. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 822 och II: 1011 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om bildande av tvångssamfälligheter för täktverksamhet ävensom om vidare prövning av spörsmålet om införande av täktavgift;

E. att följande motioner, nämligen

1. I: 43 och II: 54,
2. II: 452,
3. I: 605 och II: 738,
4. I: 822 och II: 1011,
5. I: 823 och II: 1012,
6. I: 828 och II: 1019,
7. I: 829,
8. I: 830 och II: 1020,
9. II: 1021,
10. I: 834 och II: 1027,

11. I: 835 och II: 1028,

12. I: 836 och II: 1026 samt

13. II: 1029,

i vad de ej kan anses besvarade genom vad utskottet ovan anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

Naturvårdslag

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §.

Naturen utgör en nationell tillgång som skall skyddas och vårdas.

Envar skall visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med naturen.

Kan vid arbetsföretag eller eljest skada å naturen ej undvikas, skola skäliga åtgärder vidtagas för att begränsa eller motverka skadan.

2 §.

Naturvården är en såväl statlig som kommunal angelägenhet.

Länsstyrelsen har att verka för naturvården i länet.

Statens naturvårdsnämnd har överinseende över naturvården i riket.

3 §.

Vid prövning av fråga rörande naturvård skall tillbörlig hänsyn tagas till övriga allmänna och enskilda intressen som beröras av frågan.

Nationalparker

4 §.

I syfte att bevara större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligen oförändrat skick kan kronan tillhörig mark avsättas till nationalpark.

5 §.

Angående nationalparkeres vård och förvaltning förordnar Konungen.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger för varje särskild nationalpark meddela de föreskrifter beträffande rätten att färdas över nationalparken eller eljest vistas där ävensom angående ordningen i övrigt inom området, som finnas erforderliga för att trygga ändamålet med nationalparken.

6 §.

Enligt 5 § meddelade föreskrifter skola ej lända till inskränkning i redan uppkommen enskild rätt.

Ej heller skola sådana föreskrifter föranleda inskränkning i lapparna

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

medgivna rättigheter till bete, skogsfång, fiske eller jakt efter andra djur än björn, lo, älg och örn eller innebära hinder för lapparna att eljest uppehålla sig inom nationalparken eller att där medföra hundar för bevakning av renhjordar.

Naturresevat

7 §.

Område, som finnes böra särskilt skyddas eller vårdas på grund av sin betydelse för kännedomen om landets natur, sin skönhet eller eljest märkliga beskaffenhet eller emedan området är av väsentlig betydelse för allmänhetens friluftsliv, må av länsstyrelsen förklaras som naturresevat.

8 §.

I beslut om bildande av naturresevat skall angivas grunden för beslutet samt föreskrivas de inskränkningar i rätt att förfoga över fastighet som finnas nödiga för att trygga ändamålet med resevatet, såsom förbud mot bebyggelse, uppförande av stängsel, täktverksamhet, uppodling, dikning, plantering, avverkning, jakt, fiske och användning av bekämpningsmedel.

Finnes sedermera att ny grund bör gälla för resevatet eller att ytterligare inskränkningar erfordras, äger länsstyrelsen meddela härav påkallat beslut.

9 §.

Erfordras för tillgodoseende av ändamålet med naturresevat att vägar, parkeringsplatser, vandringsleder, raststugor, tältplatser, badplatser, sanitära inrättningar eller liknande anordningar anläggas inom området eller att där företages gallring, röjning, slåtter, plantering, avspärning eller dylik åtgärd eller att allmänheten beredes tillträde till mark inom området där den eljest ej skulle ägt att fritt färdas, må länsstyrelsen förplikta ägaren att tåla sådant intrång.

10 §.

Länsstyrelsen äger meddela sådana föreskrifter om vad allmänheten har att iakttaga inom naturresevat som erfordras för att trygga ändamålet med resevatet.

11 §.

Då fråga uppkommit om bildande av naturresevat eller om meddelande av beslut enligt 8 § andra stycket, må länsstyrelsen för viss tid, högst tre år, meddela förbud mot att beträffande det berörda området utan länsstyrelsens tillstånd vidtaga åtgärd som strider mot syftet med de ifrågasatta reservatföreskrifterna. Om särskilda skäl äro därtill, må förbudets giltighetstid av länsstyrelsen förlängas med högst tre år.

12 §.

Om synnerliga skäl äro därtill, må länsstyrelsen helt eller delvis upphäva beslut enligt 7—10 §§. Länsstyrelsen må ock i särskilda fall medgiva undantag från meddelade reservatföreskrifter.

Meddelas beslut enligt första stycket för att lämna rum för arbetsföretag, äger länsstyrelsen föreskriva att företaget skall bekosta särskild undersökning av naturresevatet eller särskild åtgärd för att bevara det.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

Naturminnen

13 §.

Till fastighet hörande naturföremål, som finnes böra särskilt skyddas eller vårdas på grund av sin betydelse för kännedomen om landets natur, sin skönhet eller eljest märkliga beskaffenhet, må jämte erforderligt område på marken av länsstyrelsen fridlysas såsom naturminne. Markområdet skall avpassas efter vad som kräves för att bevara naturföremålet och bereda med hänsyn till dess art och betydelse nödigt utrymme däromkring.

Vad i 8—12 §§ stadgas om naturreservat skall i tillämpliga delar gälla beträffande naturminne.

Särskilda bestämmelser till skydd för växt- och djurarter

14 §.

Är fara att växtart försvinner eller utsättes för plundring, äger Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer meddela förbud att inom landet eller del därav borttaga eller skada växt av den arten där den växer vilt.

Är fara att djurart försvinner, äger Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer meddela förbud att inom landet eller del därav döda, skada eller fånga vilt levande djur av den arten, då det ej sker till försvar mot angrepp på person eller egendom, så ock att borttaga eller skada sådant djurs ägg, rom eller bo. Beträffande djur, vars dödande eller fångande är att hänföra till jakt eller fiske, skall dock gälla vad därom särskilt stadgas.

Förbud enligt denna paragraf skall ej utgöra hinder mot avverkning av skog eller eljest mot marks ändamålsenliga nyttjande.

Särskilda bestämmelser till skydd för friluftslivet

15 §.

För att åt allmänheten trygga tillgången till platser för bad och friluftsliv vid havet eller vid insjö eller vattendrag äger länsstyrelsen förordna att visst strandområde skall vara strandskyddsområde.

Strandskyddsområde skall omfatta land- och vattenområde inom det avstånd från strandlinjen som prövas erforderligt med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall, dock högst 300 meter från nämnda linje vid normalt medelvattenstånd.

Strandskyddsområde skall ej omfatta område som ingår i fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan.

16 §.

Inom strandskyddsområde må icke utan länsstyrelsens tillstånd helt ny byggnad uppföras eller befintlig byggnad ändras för att tillgodose ett väsentligen annat ändamål än det, vartill byggnaden tidigare varit använd, och ej heller utföras grävnings- och andra förberedelsearbeten för bebyggelse som nu sagts. Meddelas tillstånd, skall länsstyrelsen bestämma i vilken utsträckning mark må tagas i anspråk såsom tomt för byggnaden.

Vill någon i annat fall inom strandskyddsområde utföra anläggning var-

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

igenom mark tages i anspråk såsom tomt eller tillträdet till mark inom området, där allmänheten eljest skulle ägt att fritt färdas, på annat sätt hindras eller försvåras, äger han påkalla tillståndsprövning hos länsstyrelsen. Har anläggning som här avses utförts utan tillstånd eller i strid mot givet tillstånd och finnes den avsevärt inskränka allmänhetens rörelsefrihet, må länsstyrelsen förelägga ägaren att vidtaga erforderliga återställningsåtgärder.

Vad i denna paragraf stadgas skall icke gälla anläggning som erfordras för försvaret, jordbruket, fisket, skogsskötseln, renskötseln eller den allmänna samfärdseln och ej tillgodoser bostadsändamål.

17 §.

Finnes på område, som är av väsentlig betydelse för friluftslivet, eller i områdets närhet stängsel som hindrar eller avsevärt försvårar tillträdet till mark inom området där allmänheten eljest skulle ägt att fritt färdas, må länsstyrelsen förelägga den som håller stängslet att anordna grind eller annan genomgång. Är det uppenbart att stängslet endast avser att utestänga allmänheten från området, må föreläggande meddelas om borttagande av stängslet. Vad nu sagts om stängsel skall äga motsvarande tillämpning beträffande dike.

Särskilda bestämmelser till skydd för landskapsbilden

18 §.

Täkt av sten, grus, sand eller lera för annat ändamål än markinnehavarens husbehov må ej ske utan länsstyrelsens tillstånd. Vad nu sagts avser dock ej täkt inom vattenområde och inkräktar ej heller på rätt som meddelas genom inmutning enligt gruvlagen eller genom beslut av Konungen.

Länsstyrelsen äger förelägga den som söker täkttillstånd att, vid äventyr att ansökningsen avvisas, framlägga täktplan av erforderlig omfattning. I samband med tillstånd må länsstyrelsen meddela sådana föreskrifter att företagets menliga inverkan på landskapsbilden såvitt möjligt begränsas eller motverkas. Tillstånd må för sin giltighet göras beroende av att säkerhet ställes för fullgörandet av sålunda föreskrivna åtgärder.

Om fullgörandet av föreskriven åtgärd ankommer på annan än markens innehavare, är innehavaren skyldig tåla att åtgärden vidtages.

19 §.

Finnes anledning antaga att nybyggnad, upplag eller annat arbetsföretag av visst slag, som ej omfattas av tillståndsvång enligt 18 §, skulle inom visst område komma att i väsentlig mån skada landskapsbilden, äger länsstyrelsen förordna att företag av det slaget icke må utföras inom området utan länsstyrelsens tillstånd.

I samband med tillstånd må länsstyrelsen meddela sådana föreskrifter att företagets menliga inverkan på landskapsbilden såvitt möjligt begränsas eller motverkas.

Bestämmelserna i denna paragraf skola ej avse bebyggelse inom område, som ingår i fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan, och ej heller företag vars tillåtlighet skall prövas enligt vattenlagen.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

20 §.

Kan arbetsföretag, som ej omfattas av tillståndstvång enligt 18 eller 19 §, komma att väsentligt ändra landskapsbilden, bör, innan företaget utföres, samråd ske med länsstyrelsen.

Beträffande arbetsföretag som sägs i första stycket äger länsstyrelsen förelägga företagaren att vidtaga de åtgärder som, utan att vara oskäligt betungande, finnas erforderliga för att begränsa eller motverka skada på landskapsbilden.

Bestämmelserna i denna paragraf skola ej avse bebyggelse inom område, som ingår i fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan, och ej heller företag vars tillåtlighet skall prövas enligt vattenlagen.

21 §.

Har byggnad inom område, som ej ingår i fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan, lämnats att förfalla och skadas därigenom landskapsbilden i väsentlig mån, äger länsstyrelsen förelägga ägaren att riva eller iståndsätta byggnaden eller annorledes avhjälpa skadan i den mån detta ej kan anses oskäligt betungande.

22 §.

Tavla, skylt, inskrift eller därmed jämförlig anordning för reklam, propaganda eller liknande ändamål må ej finnas varaktigt anbringad utomhus utan länsstyrelsens tillstånd.

Vad i första stycket sägs gäller icke anordning som tjänar till upplysning om på stället bedrivna affärsrörelse eller annan verksamhet och ej heller anslagstavla för meddelanden rörande kommunala angelägenheter, förenings- sammanträden, auktioner eller dylikt. Dock må hos länsstyrelsen sökas tillstånd jämväl beträffande anordning som här avses. Har sådan anordning anbringats utan tillstånd eller i strid mot givet tillstånd och finnes den vara uppenbart vanprydande i landskapsbilden, må länsstyrelsen meddela föreläggande om avlägsnande av anordningen eller vidtagande av annan erforderlig åtgärd därmed.

Bestämmelserna i denna paragraf avse ej anordning för vilken byggnadslov erfordras eller givits.

Särskilda bestämmelser till skydd mot nedskräpning

23 §.

Envar skall tillse att han ej skräpar ned i naturen med plåt, glas, plast, papper, avfall eller annat, så att därav kan uppkomma otrevnad eller skada för annan.

24 §.

Har på viss plats i naturen skräpats ned eller eljest osnyggats och kan därav för närboende eller andra uppkomma obehag av någon betydelse eller skada till person eller egendom, äger länsstyrelsen förelägga den som vållat eller eljest är ansvarig för nedskräpningen eller osnyggandet att iordningställa platsen samt vidtaga erforderliga förebyggande åtgärder för framtiden.

Vad nu sagts skall dock ej gälla, där enligt särskilda föreskrifter frågan om platsens iordningställande skall prövas i annan ordning.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

Ersättningsbestämmelser**25 §.**

Medföra föreskrifter enligt 8 eller 9 § sådan inskränkning i rätten att bygga mark, att ägaren kan använda marken allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde, eller tillskyndas honom eljest genom sådana föreskrifter avsevärt men, är han berättigad till ersättning av kronan för den skada han härigenom lider. Detsamma gäller om innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till marken som upplåtits innan föreskrifterna meddelades.

Innebär föreskrift enligt 8 § förbud att vidtaga viss åtgärd utan länsstyrelsens tillstånd, må ersättning i anledning av den föreskriften ej utgå med mindre tillstånd vägrats eller förenats med särskilda villkor.

Innebär föreskrift enligt 8 § förbud att vidtaga viss åtgärd utan länsstyrelsens tillstånd, må ersättning i anledning av den föreskriften ej utgå med mindre tillstånd vägrats eller förenats med särskilda villkor. *Ersättning skall härvid beräknas efter markens värde vid tiden för det beslut, varå anspråk på ersättning grundas.*

Frågan huruvida rätt till ersättning föreligger skall bedömas med hänsyn till den fastighetsindelning som gällde vid tiden för föreskrifternas meddelande.

26 §.

Uppkommer i fall som avses i 25 § synnerligt men vid fastighetens nyttjande, må ägaren fordra att fastigheten löses. Beträffande frågan huruvida rätt härtill föreligger äger bestämmelsen i 25 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

27 §.

Har förbud meddelats enligt 11 § och medför vägran av tillstånd enligt samma paragraf sådan inskränkning i möjligheten att nyttja med förbudet avsedd mark på sätt som tidigare skett, att avsevärt men tillskyndas ägaren eller annan rättsinnehavare med avseende å marken, är denne berättigad till ersättning av kronan för den skada han härigenom lider.

28 §.

Har beträffande fastighet, som helt eller delvis omfattas av förordnande enligt 15 eller 19 §, vägrats tillstånd som avses i 16 eller 19 § och kan till följd härav fastigheten, till den del dess utnyttjande inom eller utom området för förordnandet påverkas av att förfoganderätten sålunda inskränkts, av ägaren användas allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till värdet av nämnda del vid tiden för förordnandets meddelande, är ägaren

Har beträffande fastighet, som helt eller delvis omfattas av förordnande enligt 15 eller 19 §, vägrats tillstånd som avses i 16 eller 19 § och kan till följd härav fastigheten, till den del dess utnyttjande inom eller utom området för förordnandet påverkas av att förfoganderätten sålunda inskränkts, av ägaren användas allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till värdet av nämnda del, är ägaren berättigad till ersättning av kronan

(Kungl. Maj:ts förslag)

berättigad till ersättning av kronan för den skada han härigenom lider. Detsamma gäller om innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten som upplåtits innan förordnandet meddelades.

Vad i första stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning där föreläggande meddelats enligt 16 § andra stycket eller tillstånd enligt 19 § förenats med föreskrifter.

Frågan huruvida rätt till ersättning föreligger skall bedömas med hänsyn till den fastighetsindelning som gällde vid tiden för förordnandets meddelande.

29 §.

Har tillstånd som avses i 18 § vägrats eller förenats med föreskrifter och kan till följd härav marken av ägaren användas allenast på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess värde *vid tiden för denna lags ikraftträdande*, är ägaren berättigad till ersättning av kronan för den skada han härigenom lider. Detsamma gäller om innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till marken som upplåtits före lagens ikraftträdande.

Frågan huruvida rätt till ersättning föreligger skall bedömas med hänsyn till den fastighetsindelning som gällde vid tiden för lagens ikraftträdande.

30 §.

Ersättning enligt 27 § skall bestämmas att utgå med visst årligt belopp. Ersättningen må, om särskilda skäl äro därtill, avräknas å gottgörelse som sedermera kan komma att utgå jämlikt 25 eller 26 §.

Om särskilda skäl äro därtill, må jämväl ersättning enligt 25, 28 och 29 §§ på begäran antingen av kronan eller av fastighetsägaren eller annan sakägare fastställas att utgå med visst årligt belopp med rätt för kronan och den ersättningsberättigade att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

31 §.

Har den som håller stängsel anordnat grind eller annan genomgång på grund av föreläggande enligt 17 §, är han berättigad att av kronan erhålla ersättning härför ävensom för underhåll av genomgången. Ersättning skall dock icke utgå, om det är uppenbart att stängslet endast avser att utestänga allmänheten från område där den eljest skulle ägt att fritt färdas.

Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, då på grund av föreläggande enligt 17 § övergång anordnats över dike.

32 §.

Innan beslut fattas som kan föranleda ersättningsskyldighet enligt denna lag, äger länsstyrelsen förelägga den, som vill göra anspråk på ersättning

(Utskottets förslag)

för den skada han härigenom lider. Detsamma gäller om innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten som upplåtits innan förordnandet meddelades.

*(Kungl. Maj:ts förslag)**(Utskottets förslag)*

eller fordra inlösen av fastighet, att inom viss tid, minst två månader, göra anmälan därom hos länsstyrelsen vid påföljd att han eljest skall hava förlorat sin talan.

Vad i fråga om ersättning eller lösen avtalats eller uppenbarligen förutsatts skola gälla mellan kronan och sakägare skall gälla jämväl mot den som efter det rätten till gottgörelse uppkom förvärvat sakägarens rätt i avseende å fastigheten.

33 §.

Har ej överenskommelse träffats om ersättning enligt 25, 27, 28 eller 29 § eller om inlösen av fastighet och har icke den, som vill göra anspråk på ersättning eller fordra inlösen, jämlikt 32 § första stycket förlorat sin talan, åligger det honom att väcka talan mot kronan hos expropriationsdomstolen inom ett år från det laga kraft åkommit det beslut varå anspråket grundas, vid påföljd att han eljest går rätten därtill förlustig.

Kronan äger, då fråga uppkommit om meddelande av föreskrifter enligt 8 eller 9 §, vid expropriationsdomstolen väcka talan mot sakägare om fastställande av de villkor som, därest föreskrifterna meddelas, skola gälla beträffande ersättning eller inlösen. Meddelas ej föreskrifter av det innehåll, som förutsatts vid expropriationsdomstolen, inom ett år från det målet avgjorts genom lagakraftgående dom, skall domen ej längre vara bindande för parterna.

34 §.

Är fastighetsägaren enligt 25, 28 eller 29 § tillkommande ersättning bestämmd att utgå på en gång och har fastigheten genom det beslut, som föranlett rätten till ersättning, undergått sådan minskning i värde att den kan antagas ej utgöra full säkerhet för fordran för vilken fastigheten svarade då rätten till ersättning uppkom, skall ersättningen nedsättas hos länsstyrelsen; och skall om fördelning och utbetalande av beloppet samt verkan därav i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat för det fall att enligt lagen om expropriation nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåtes.

Har förlust å fordran som avses i första stycket uppstått till följd av att nedsättning ej skett, skall fordringens innehavare njuta ersättning av kronan för förlusten mot avskrivning å fordringshandlingen. Detsamma gäller, om förlust tillskyndas fordringens innehavare därigenom att ersättning blivit för lågt beräknad och densamma till följd av överenskommelse mellan kronan och den ersättningsberättigade eller av annan anledning ej blivit prövad av domstol. I sistnämnda fall skall talan om ersättning väckas vid expropriationsdomstolen.

35 §.

Har ersättning utgått med anledning av föreskrifter eller tillståndsvägran enligt denna lag och upphävas sedermera föreskrifterna helt eller delvis eller gives tillstånd, må markens ägare eller innehavare, om med hänsyn till hans nytta av beslutet och omständigheterna i övrigt så finnes skäligt, förpliktas att återgälda ersättningen eller del därav. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om åtgärd företagits i strid mot föreskrifterna eller mot beslutet om tillståndsvägran samt länsstyrelsen och envar annan, som enligt 39 § äger söka handräckning, beslutar att icke påkalla rättelse.

Talan om återbetalning skall väckas vid expropriationsdomstolen inom

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

ett år från det laga kraft åkommit det beslut varå anspråket grundas och senast tio år efter det ersättningen utbetalades, vid påföljd att rätten därtill eljest förloras.

36 §.

I mål, som enligt denna lag skall upptagas av expropriationsdomstol, skola bestämmelserna om domstol och rättegång i expropriationsmål i tillämpliga delar gälla, där ej annat är särskilt stadgat. Är fråga om inlösen av fastighet, skola jämväl i övrigt de allmänna bestämmelserna i lagen om expropriation i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Kronan skall vidkännas å ömse sidor uppkomna kostnader å målet, såframt ej domstolen med hänsyn till omständigheterna finner skäligt förordna annat.

Ansvarsbestämmelser m. m.

37 §.

Den som bryter mot förbud eller föreskrift som meddelats enligt 5, 8, 10, 11 eller 14 §,

eller bryter mot förbudet i 16 § första stycket första punkten,

eller utför täkt eller annat arbetsföretag i strid mot förbudet i 18 § eller förordnande enligt 19 § eller föreskrift som meddelats i samband med tillstånd till företaget,

eller bryter mot förbudet i 22 § första stycket,

dömes till dagsböter. Är brottet grovt, må dömas till fängelse i högst sex månader.

Har någon åsidosatt stadgandet i 23 § och har förseelsen varit ägnad att för annan medföra obehag av någon betydenhet eller skada till person eller egendom, dömes till dagsböter.

38 §.

Den som gjort sig skyldig till gärning som sägs i 37 § må förpliktas att ersätta kostnad som föranledes därav.

39 §.

Har någon begått gärning som avses i 37 § första stycket, äger länsstyrelsen vid vite förelägga honom att rätta vad olagligen skett. Överexekutor äger ock meddela handräckning för sådant ändamål. Ansökan om handräckning må göras av allmän åklagare, statens naturvårdsnämnd, länsstyrelsen, länsarkitekten eller den kommunala myndighet som handhar naturvårdsfrågor. Beträffande sådan handräckning gälla enahanda bestämmelser som äro stadgade för det i 191 § utsökningslagen avsedda fallet.

Vid meddelande av föreläggande enligt 16 § andra stycket, 17 §, 20 §, 21 §, 22 § andra stycket eller 24 § må länsstyrelsen utsätta vite. Efterkommes ej sådant föreläggande, skall på anmodan av länsstyrelsen utmätningssmannen föranstalta om att åtgärden vidtages.

40 §.

Talan mot länsstyrelses beslut enligt denna lag eller med stöd därav meddelade bestämmelser föres genom besvär hos Konungen. Statens naturvårdsnämnd äger föra sådan talan för tillvaratagande av naturvårdens intressen.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

41 §.

Förbud enligt 11 eller 14 § så ock förordnande enligt 15 eller 19 § skall lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan.

42 §.

Erfordras förberedande undersökning på marken innan beslut meddelas i naturvårdsärende, må sådan undersökning verkställas genom länsstyrelsens försorg.

43 §.

Närmare bestämmelser rörande tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Övergångsbestämmelser

44 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1964. Genom lagen upphävas strandlagen den 30 maj 1952 (nr 382) och naturskyddslagen den 21 november 1952 (nr 688).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1965. Genom lagen upphävas strandlagen den 30 maj 1952 (nr 382) och naturskyddslagen den 21 november 1952 (nr 688).

Förekommer i lag eller författning hänvisning till eller avses däri eljest stadgande, som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, skall den bestämmelsen i stället tillämpas.

45 §.

I fråga om fridlysning, som skett med stöd av äldre lag, samt förbud, föreläggande, förordnande eller tillstånd som meddelats med stöd av 8, 16, 17, 20, 21, 23 eller 27 § naturskyddslagen eller 1 eller 2 § strandlagen skall så anses som om beslutet meddelats enligt motsvarande bestämmelse i nya lagen. I den mån förordnande enligt 21 § naturskyddslagen sammanfaller med det i 18 § nya lagen stadgade förbudet träder detta i stället för förordnandet.

Beträffande rätt till ersättning eller inlösen på grund av beslut angående fridlysning, föreläggande eller tillstånd, som meddelats före nya lagens ikraftträdande, skall äldre lag fortfarande gälla.

Vid tillämpning av 28 § nya lagen med anledning av förordnande enligt 21 § naturskyddslagen skall förordnandet anses meddelat vid nya lagens ikraftträdande.

46 §.

Täktverksamhet, som pågår vid nya lagens ikraftträdande utan att tillstånd erfordrats enligt 21 § naturskyddslagen men som kräver tillstånd enligt 18 § nya lagen, må fortgå intill dess länsstyrelsen förordnar annat. För att verksamheten skall få fortgå efter utgången av år 1964 erfordras dock att tillstånd sökts dessförinnan.

Täktverksamhet, som pågår vid nya lagens ikraftträdande utan att tillstånd erfordrats enligt 21 § naturskyddslagen men som kräver tillstånd enligt 18 § nya lagen, må fortgå intill dess länsstyrelsen förordnar annat. För att verksamheten skall få fortgå efter den 30 juni 1965 erfordras dock att tillstånd sökts dessförinnan.

(Nuvarande lydelse)

minne må äga rum endast till förman för kronan samt, då fråga är om naturminne, för kommun eller sådan förening eller stiftelse, vars huvudsakliga uppgift är ägnad *naturskydd* och som kan på ett betryggande sätt ansvara för egendomen.

Fråga om — — — — — för egendomen.

(Föreslagen lydelse)

vat eller naturminne må äga rum endast till förman för kronan samt, då fråga är om *naturreservat eller naturminne*, för kommun eller sådan förening eller stiftelse, vars huvudsakliga uppgift är ägnad *naturvård* och som kan på ett betryggande sätt ansvara för egendomen.

(Kungl. Maj:ts förslag)

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1964.

(Utskottets förslag)

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1965.

Lag**om ändring i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385)**

Härigenom förordnas, att 86 och 122 §§ byggnadslagen den 30 juni 1947 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives samt att 123 och 124 §§ samma lag skola upphöra att gälla.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***86 §.**

Finnes område som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan böra särskilt skyddas *på grund av naturskönhet, växtlighet eller andra särskilda naturförhållanden* eller med hänsyn till förefintlig från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull bebyggelse, fasta fornlämningar eller andra minnesmärken, äger *Konungen* förordna, att nybyggnad inom området icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. Ej må tillstånd vägras, om avsevärt men därigenom tillskyndas markens ägare, utan att skälig ersättning därför gives.

Finnes område som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan böra särskilt skyddas med hänsyn till förefintlig från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull bebyggelse, fasta fornlämningar eller andra minnesmärken, äger *länsstyrelsen* förordna, att nybyggnad inom området icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. Ej må tillstånd vägras, om avsevärt men därigenom tillskyndas markens ägare, utan att skälig ersättning därför gives.

122 §.

Finnes område som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan böra särskilt skyddas *på grund av naturskönhet, växtlighet eller andra särskilda naturförhållanden* eller med hänsyn till förefintlig från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull

Vad i 86 och 87 §§ stadgas skall äga motsvarande tillämpning på landet.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

bebyggelse, fasta fornlämningar eller andra minnesmärken, må länsstyrelsen förordna, att nybyggnad inom området icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. Ej må tillstånd vägras, om avsevärt men därigenom tillskyndas markens ägare, utan att skälig ersättning därför givas.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1964 och rubbar ej förordnande som meddelats dessförinnan.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1965 och rubbar ej förordnande som meddelats dessförinnan.

Stockholm den 24 november 1964

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Alexanderson, Göran Karlsson¹, Ebbe Ohlsson, Svante Kristiansson, Jonasson, Åkesson, Erik Jansson och Paul Jansson;

från a n d r a kammaren: herrar Levin, Johansson i Torp, Nyberg, Wachtmeister, fru Torbrink, herrar Grebäck, Ekström i Iggesund och Tobé.

¹ Herr Göran Karlssons plats har vid behandlingen av 25—36 §§ förslag till naturvårdslag samt av de vid B. i den inledande redogörelsen upptagna övriga frågorna intagits av herr Herbert Larsson.

Reservationer

Vid A. i utskottets hemställan

I. Till 18 §

av herrar *Alexanderson, Ebbe Ohlsson, Jonasson, Åkesson, Nyberg, Grebäck* och *Tobé*, vilka ansett

a) att utskottets yttrande vid denna paragraf bort ha följande lydelse:

I motionerna I: 834 och II: 1027 — — — (lika med utskottets yttrande)

— — — en normal husbehovstäkt.

Såsom departementschefen funnit, bör täktregleringen inriktas på sådana täkter som med hänsyn till sin allmänna förekomst och det sätt, varpå de vanligen utföres, medför särskilda vådor för landskapsbilden. Från land-

skapsvårdande synpunkt lär hinder ej heller möta att på sätt motionärerna föreslagit från det allmänna tillståndstvånget undanta all täktverksamhet av viss begränsad omfattning oavsett dess ändamål. Med en tillståndsplikt som även avser täktverksamhet av begränsad omfattning kommer enligt utskottets bedömning en övervägande del av de ansökningar, som länsstyrelsen får att behandla, att avse ringa täktverksamhet. Att detta skulle ge en hård belastning av den administrativa apparaten finner utskottet ovedersägligt. En regel, som ej medger undantag från tillståndsplikt för begränsad täktverksamhet för annan än markinnehavarens behov torde dessutom medföra ett betydande mått av irritation hos allmänheten. I de talrika fall där markägare till en granne säljer eller t. o. m. utan vederlag överlåter exempelvis grus av endast ringa omfattning torde tvånget att söka tillstånd uppfattas som en onödig byråkratisk reglering. Utskottet befarar att en sådan lagregel inte skulle få någon fastare förankring i rättsmedvetandet och att det därför skulle krävas en omfattande administrativ överbyggnad om man vill garantera regelns efterlevnad.

Om man från tillståndsplikt undantar täktverksamhet av ringa omfattning kan vissa gränsdragningsproblem uppstå. Utskottet vill dock betona *dels att* lagregler av den karaktär som i ifrågavarande hänseende föreslås i motionerna förefinnes på flera håll i gällande rätt och att de tillämpats med gott resultat, *dels att* olägenheterna med Kungl. Maj:ts förslag överväger de gränsdragningsproblem som i vissa fall kan följa med den av motionärerna förordade lösningen. Utskottet tillstyrker därför att täktverksamhet av ringa omfattning må ske utan länsstyrelsens tillstånd.

b) att utskottet beträffande 18 § bort hemställa:

att riksdagen med bifall till motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 835 och II: 1028 måtte för sin del antaga förslag till naturvårdslag med sådan ändring att 18 § första stycket erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

Täkt av sten, grus, sand eller lera för annat ändamål än markinnehavarens husbehov må ej ske utan länsstyrelsens tillstånd. Vad nu sagts avser dock ej täkt inom vattenområde och inkräktar ej heller på rätt som meddelats genom inmutning enligt gruvlagen eller genom beslut av Konungen.

(Utskottets förslag)

Täkt av sten, grus, sand eller lera, som ej är av ringa omfattning eller avser allenast markinnehavarens husbehov, må ej ske utan länsstyrelsens tillstånd. Vad nu sagts avser dock ej täkt inom vattenområde och inkräktar ej heller på rätt som meddelats genom inmutning enligt gruvlagen eller genom beslut av Konungen.

II. Till 25—29 §§

av herrar *Svante Kristiansson, Erik Jansson, Herbert Larsson, Paul Jansson, Levin, Johansson* i Torp, fru *Torbrink* och herr *Ekström* i Iggesund, vilka ansett

a) att utskottets yttrande vid nämnda paragrafer bort ha följande lydelse:

Enligt lagförslagets ersättningsbestämmelser — — — (lika med första stycket av utskottets yttrande) — — — ersättningar till markägare m. m.

Ersättningsbestämmelserna är utformade så att de icke automatiskt kommer att föranleda utgifter för ersättningar. Medelsåtgången kommer i stället att i första hand bestämmas av de särskilda beslut som meddelas i ärenden av ovan angiven art. I varje särskilt fall kan således fördelarna av en åtgärd vägas mot de kostnader den kan föranleda. Både hänsyn till motstående intressen och statsfinansiella skäl talar således för att åtgärderna ej göres mera ingripande än som från naturvårdssynpunkt är oundgängligen nödvändigt. Utskottet vill i likhet med departementschefen starkt understryka vikten av att uppkommande ersättningsfrågor i största möjliga utsträckning löses förhandlingsvägen. Såsom departementschefen framhållit torde det i en hel del fall vara att föredraga att stat eller kommun söker köpa ett naturvårdsobjekt framför att tvångsvis belägga detta med långt gående och svårvärderade inskränkningar i markägarens förfoganderätt. Det synes naturligt att härvid hänsyn tages till markägarens önskemål. Med en sådan inställning tillgodoses i viss mån syftet med den i motionerna I: 834 och II: 1027 yrkade ändringen i 26 §. Vid förhandlingarna bör givetvis också tagas tillvara de möjligheter som må föreligga att såsom föreslås i motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 835 och II: 1028 nå en uppgörelse på grundval av markbyten med kronan. Det nu sagda torde jämväl innebära ett beaktande av vad i motionerna I: 836 och II: 1026 anförts om underlåtande av kompletteringsförvärv.

Ersättningsbestämmelserna får visserligen — — — (lika med tredje stycket av utskottets yttrande) — — — bör hållas öppna.

Av skäl som — — — (lika med fjärde stycket av utskottets yttrande) — — — föremål för utredning.

Beträffande 25—29 §§ vill utskottet ytterligare anföra följande.

Såsom tidigare framhållits, överensstämmer de allmänna grunderna för ersättningsreglerna med vad som redan gäller enligt byggnadslagen och strandlagen. Ersättning skall sålunda endast utgå, om markägare till följd av förbud mot bebyggelse eller liknande anläggning kan utnyttja sin mark allena på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde. För exempelvis sådana fall att föreskrifter enligt 8 eller 9 § vållat olägenhet eller kostnad för jordbruket på fastigheten utgår ersättning, om föreskrifterna vållat avsevärt men. Markägaren blir således skyldig att i viss

omfattning utan ersättning tåla intrång av angivet slag. I de fall, där ett förordnande enligt naturvårdslagen innebär förbud att vidta viss åtgärd utan länsstyrelsens tillstånd, skall ersättning ej kunna påkallas, förrän ansökan om tillstånd skett och blivit prövad. Det tidigare värde, som enligt huvudregeln skall beaktas vid ersättningsberäkningen, skall därvid hänföras till tiden för förordnandets meddelande. Detta gäller såväl markens värde med oinskränkt förfoganderätt som värdet med de begränsade användningsmöjligheter som kvarstår efter inskränkningarna i samma rätt. Värdejämförelserna skall avse realvärdena och förändringar i penningvärdet skall beaktas ända fram till ersättningsberäkningen. Även täktfallen omfattas av huvudregeln om ersättning vid uppenbart missförhållande mellan utnyttjandemöjlighet och tidigare värde, varvid detta värde — i överensstämmelse med nyss angivna grunder för värdeberäkningen — skall hänföras till den tidpunkt då naturvårdslagen träder i kraft.

De sålunda angivna ersättningsnormerna har godtagits för de likartade fall, då förfoganderätt till fastighet inskränkes genom tillämpning av naturskyddslagen, byggnadslagen och strandlagen. Det kan enligt utskottets mening förväntas att samma normer vid tillämpningen av naturvårdslagen kommer att medge en rimlig avvägning mellan det allmännas och den enskilde markägarens intressen. Med hänsyn härtill och mot bakgrund av den ovan förordade översynen av ersättningsbestämmelserna finner utskottet att Kungl. Maj:ts förslag i förevarande hänseende bör antagas av riksdagen. Utskottet avstyrker därför bifall till de ändringsyrkanden som, såvitt nu är i fråga, innefattas i motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 836 och II: 1026.

b) att utskottet beträffande 25, 28 och 29 §§ samt 45 § tredje stycket bort hemställa:

- att riksdagen med avslag å följande motioner, nämligen
- 1. I: 834 och II: 1027 samt
- 2. I: 836 och II: 1026

båda i vad avser ändring i den föreslagna lagtexten, måtte för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget till naturvårdslag såvitt gäller 25, 28 och 29 §§ samt 45 § tredje stycket.

III. Till 35 §

av herrar *Ebbe Ohlsson, Jonasson, Wachtmeister* och *Grebäck*, vilka ansett

a) att utskottets yttrande vid denna paragraf bort ha följande lydelse: I motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 836 och II: 1026 yrkas att 35 § måtte utgå ur lagförslaget.

Såsom motionärerna funnit innehåller gällande lagstiftning på föreva-

rande och jämförbara rättsområden inga bestämmelser om skyldighet för sakägare att återbetala ersättning som erlagts i samband med att förfoganderätten till hans mark i något hänseende tvångsvis inskränkes. Det kan icke antagas att behovet av sådana bestämmelser är större i naturvårdsärenden än i andra fall av tvångsingrepp i enskild äganderätt. Enligt utskottets mening är det angeläget att bestämmelserna om ersättning i anledning av sådana ingrepp får en så långt möjligt enhetlig utformning. Frågan om införande i naturvårdslagstiftningen av regler om återbetalningsskyldighet bör därför i enlighet med motionärernas önskemål bedömas mot bakgrund av expropriationsutredningens blivande förslag. I likhet med motionärerna anser utskottet följaktligen att 35 § icke bör antagas av riksdagen.

b) att utskottet beträffande 35 § bort hemställa:

att riksdagen med bifall till motionerna I: 834 och II: 1027 samt I: 836 och II: 1026 för sin del icke måtte antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avser 35 § samt att efterföljande paragrafer måtte erhålla ändrad numrering.

IV. Till 40 §

av herrar *Ebbe Ohlsson, Nyberg, Wachmeister* och *Tobé*, vilka ansett

a) att utskottets yttrande vid denna paragraf bort ha följande lydelse: Såsom framgår av — — — (lika med de första styckena i utskottets yttrande) — — — öppnas i lagförslaget.

Vid remissbehandlingen har den sålunda gällande besvärsrätten betecknats som en föga framträdande men principiellt viktig detalj i nuvarande naturvårdsorganisation. Enligt utskottets mening måste det anses angeläget att särskilt de nämnda organens betydande sakkunskap och intresse även i fortsättningen på bästa sätt kan tillgodogöras i naturvårdsarbetet. På sätt motionärerna närmare utvecklat kan det likväl ifrågasättas, om icke möjligheterna härvidlag minskas genom den begränsning av besvärsrätten som Kungl. Maj:ts förslag innebär. Å ena sidan kan de naturvårdande organen självfallet utöva visst inflytande på såväl länsstyrelsens som naturvårdsnämndens ställningstaganden i naturvårdsärenden och ifrågavarande stadgande berör ej heller organens rätt att i sådana ärenden uppträda som sökande och i denna egenskap överklaga meddelade beslut. Å andra sidan begränsas organens insatser i naturvårdsärenden ofta till förebringande av utredning eller avgivande av remissyttrande. Såsom motionärerna framhållit är det emellertid icke möjligt för de sakkunniga som ingår exempelvis i länsstyrelsernas naturvårdsråd eller i naturvårdsnämnden att deltaga i behandlingen av alla förekommande ärenden. Särskilt i dylika fall får således framför allt Vetenskapsakademien, Naturskyddsföreningen eller Samfundet för hembygdsvård, även om deras insatser på an-

givet sätt begränsats, en ställning av företrädare för det allmänna naturvårdsintresset. De bör därför enligt utskottets mening bibehållas vid möjligheten att efter Kungl. Maj:ts bemyndigande för tillvaratagande av detta intresse föra talan mot beslut i naturvårdsärende. På grund härav tillstyrker utskottet bifall till motionärernas förslag att lagförslaget kompletteras med en bestämmelse som ger Konungen rätt att bestämma att myndighet eller organisation som prövas lämplig därtill skall äga föra sådan talan som nu sagts. Det bör slutligen — — — (lika med utskottet) — — — avlämnats av besvärssakkunniga. Vad i motionerna i övrigt anförts och yrkats bör därför ej föranleda någon riksdagens åtgärd.

b) att utskottet beträffande 40 § bort hemställa:

att riksdagen i anledning av motionerna I: 835 och II: 1028 måtte för sin del antaga förslag till naturvårdslag med sådan ändring att 40 § erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

40 §.

Talan mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag eller med stöd därav meddelade bestämmelser föres genom besvär hos Konungen. Statens naturvårdsnämnd äger föra sådan talan för tillvaratagande av naturvårdens intressen.

Konungen äger bestämma att myndighet eller organisation som prövas lämplig därtill må föra sådan talan som nu sagts.

Vid D. i utskottets hemställan

V. Beträffande tvångssamfälligheter för täktverksamhet

av herr *Wachtmeister*, som ansett

a) att utskottets yttrande vid 25—29 §§ från och med det avsnitt som börjar på s. 93 med »Av skäl som utredningen» och slutar med »föremål för utredning» bort ha följande lydelse:

Av skäl som — — — (lika med utskottet) — — — regler om diknings-samfällighet.

I motionerna I: 822 och II: 1011 har föreslagits att — under förutsättning att alla icke förnyelsebara naturtillgångar erhöles en liknande rättslig ställning som t. ex. vattendrag och fornlämningar — alla grusinnehav inom väl tilltagna områden skulle kunna samordnas till grussamfälligheter, vid behov tvångsvis. Utskottet anser att förslaget är väl värt att uppmuntras och bildandet av grussamfälligheter förtjänt av allt stöd från det allmännas sida. Dock avser utskottets uttalande härutinnan endast på frivillighetens väg bildade samfälligheter. Tvångsvis bildade sådana skulle kunna medföra

avsevärda nackdelar icke minst ur naturvårdssynpunkt, t. ex. genom att en markägare, som själv ville spara vissa grustillgångar, genom majoritetsbeslut av samfällighetens styrelse kunde tvingas se dem exploaterade. Då utskottet emellertid avvisat motionärernas yrkande i vad avser grustillgångarnas rättsliga ställning, följer därav, att ej heller förslaget beträffande samfälligheter kan biträdas.

b) att utskottet vid D. bort hemställa:

D. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t an- hålla om vidare prövning av spörsmålet om införande av täktavgift.

Vid E. i utskottets hemställan

VI. Beträffande allemansrätten

av herr *Wachtmeister*.

Innehåll

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Motioner	2
Propositionens tillkomst	7
Gällande bestämmelser	8
Lagstiftningens huvudgrunder	9
Lagförslagen	
1. Förslag till naturvårdslag	
Naturreservat	11
Särskilda bestämmelser till skydd för växt- och djurarter	15
Särskilda bestämmelser till skydd för friluftslivet	17
Särskilda bestämmelser till skydd för landskapsbilden	21
Särskilda bestämmelser till skydd mot nedskräpning	27
Ersättningsbestämmelser	30
Ansvarsbestämmelser m. m.	43
Övergångsbestämmelser	46
2. Förslag till ändring i expropriationslagen	47
3. Förslag till ändring i byggnadslagen	47
Övriga frågor	
1. Allemansrätten	48
2. Tillämpningen av lagen den 30 juni 1947 om uppsikt å jordbruk	78
3. Ledningen för den svenska jakten	79
Utskottets yttrande	80
Utskottets hemställan	100
Lagtext	102
Reservationer	114